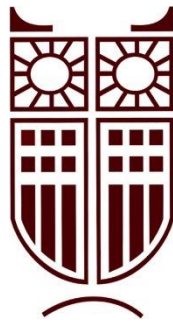

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Βίαιος Εξτρεμισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Διπλωματική Εργασία

Ζουλιάτη Ασπασία

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία - Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(επιβλέπουσα)

Στέλιος Περράκης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ζουλιάτη Ασπασία, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των απόψεων της συγγραφέως.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά την κα Μαρούδα, η οποία, πιθανά εν αγνοία της, αποτέλεσε αδιαμφισβήτητα τη μεγαλύτερη πηγή έμπνευσης για εμένα, ως προς τη συγγραφή αυτής της εργασίας. Μέσα από το μάθημα της με έκανε να αγαπήσω ακόμα περισσότερο ένα αντικείμενο που ήδη με ενδιέφερε ιδιαίτερω, ωστόσο ήταν η δική της θέρμη μέσω της οποίας μας μετέδωσε τις γνώσεις της γύρω από το διεθνές δίκαιο, που δε θα μπορούσε παρά να είναι καθοριστική για τη μετέπειτα επιλογή μου, και τη συνεχή προσπάθεια για τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.

Ένα διαφορετικό «ευχαριστώ» οφείλω στους 3.500 περίπου πρόσφυγες στο πλάι των οποίων δούλεψα τα τελευταία χρόνια, λόγω δυστυχώς της πρόσφατης εκτεταμένης προσφυγικής κρίσης. Μου άλλαξαν τον τρόπο σκέψης και στάσης ζωής απέναντι σε πάρα πολλά ζητήματα, και αποτέλεσαν, κατά έναν παράξενο τρόπο, έναν από τους λόγους που επέλεξα το συγκεκριμένο θέμα στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Θα ήθελα να πιστεύω ότι η εργασία θα μπορούσε να είναι ακόμα ένα μικρό βήμα στην προσπάθεια να ακουστεί κάποτε η φωνή τους.

Μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, που για διαφορετικό λόγο ο καθένας με εμπνέουν να προχωράω στη ζωή μου και να γίνομαι καλύτερος άνθρωπος, και στην αδελφή μου, που είναι πάντα εκεί. Ευχαριστώ επίσης το Βαγγέλη που ακολουθούσε τα συγγραφικά μου βήματα και με ενθάρρυνε να πιστεύω στον εαυτό μου και να συνεχίζω.

Ευχαριστώ την Ευδοκία και τη Μαίρη, που όπως τόσα χρόνια, συνέχισαν να με αντέχουν και να με στηρίζουν κατά τη διάρκεια του τελευταίου ενάμιση χρόνου. Ευχαριστώ τον Ιωσήφ για το χαμόγελο που δεν έφευγε από το πρόσωπό μου, τον Παναγιώτη για το αστείρευτο χιούμορ τις δύσκολες στιγμές, την Παναγιώτα για την εμπιστοσύνη της σε εμένα. Ευχαριστώ τέλος την Ιωάννα και τη Χαρά, σίγουρα η χρονιά θα ήταν πολύ πιο δύσκολη και λιγότερο συναρπαστική αν δεν τη μοιραζόμουν μαζί τους, καθώς και όλους τους συμφοιτητές μου για την αλληλοσυμπάρσταση και τις όμορφες στιγμές.

Ζουλιάτη Ασπασία
Αθήνα, Δεκέμβρης '18

Περιεχόμενα

I.	Εισαγωγή.....	13
II.	Οι μη κρατικοί Δρώντες ως φορείς παραβιάσεων στο διεθνές δίκαιο	17
1.	Βίαιος εξτρεμισμός και ανθρώπινα δικαιώματα: η αλληλεπίδραση στο διεθνές σύστημα	17
i.	Βίαιος Εξτρεμισμός και τρομοκρατία: προσδιορισμός φαινομένων	17
ii.	Ανθρώπινα δικαιώματα και η αρχή προστασίας	23
iii.	Το νομικό πλαίσιο για τους μη κρατικούς δρώντες	26
2.	Παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου μέσα από τη διεθνή πρακτική των μη κρατικών δρώντων των κρατών της Μέσης Ανατολής.....	29
i.	Η 11 ^η Σεπτεμβρίου: Αφγανιστάν, Ιράκ, και “Global War on Terror”.....	29
1)	Αφγανιστάν: το καθεστώς των Ταλιμπάν και η σχέση με την Al Qaeda.....	29
2)	Ιράκ: Σαντάμ Χουσεΐν, όπλα μαζικής καταστροφής και η σύνδεση με την Al Qaeda.....	32
ii.	Η Αραβική Άνοιξη και η εξάπλωση του βίαιου εξτρεμισμού	36
1)	Συρία και Ιράκ: η ανάδυση του Ισλαμικού Κράτους	36
2)	Αίγυπτος και Λιβύη: η εξάπλωση του Ισλαμικού Κράτους	42
3)	Υεμένη, αντάρτικα κινήματα και σύνθετες εξτρεμιστικές τάσεις	49
III.	Τα Κράτη ως φορείς νομιμότητας στο διεθνές δίκαιο	57
1.	Προσεγγίσεις της αντιμετώπισης του βίαιου εξτρεμισμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη Διεθνή Κοινότητα	57
i.	Η θεσμοθέτηση της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού.....	57
ii.	Η θεσμοθέτηση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως αναπόσπαστο κομμάτι της δράσης κατά του βίαιου εξτρεμισμού	60

2.	Παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου μέσα από τη διεθνή πρακτική των κρατών στη Μέση Ανατολή.....	64
i.	Το Αφγανιστάν, η νόμιμη άμυνα και η ανθρωπιστική επέμβαση.....	64
ii.	Η επέμβαση στο Ιράκ και η έννοια της προληπτικής άμυνας.....	71
iii.	Λιβύη : ευθύνη προστασίας και ανθρωπιστική επέμβαση	76
iv.	Αίγυπτος: καταστολή και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων	85
v.	Συρία και Ιράκ: η διεθνοποίηση μιας εσωτερικής εμφύλιας σύρραξης	88
vi.	Υεμένη: μια σύνθετη ανθρωπιστική κρίση.....	93
	1) Επέμβαση κατόπιν πρόσκλησης	93
	2) Ανθρώπινα δικαιώματα	98
3.	Η επιλογή της «πρόληψης» στην αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού.....	101
IV.	Συμπεράσματα	103
V.	Βιβλιογραφία	110

ΝΤΟΡΑ: Άνοιξε τα μάτια σου και κατάλαβε ότι η Οργάνωση θα έχανε και τη δύναμη και την επιρροή της, αν έστω και για μια στιγμή ανεχόταν να χάνονται παιδιά από βόμβες της.

ΣΤΕΠΙΑΝ: Αυτές οι ανοησίες δεν αντέχονται! Την ημέρα που θ' αποφασίσουμε να ξεχάσουμε τα παιδιά, μόνο τότε θα γίνουμε οι κύριοι του κόσμου και θα δούμε την επανάσταση να θριαμβεύει!

ΝΤΟΡΑ: Τη μέρα αυτή η ανθρωπότητα ολόκληρη θα μισήσει την επανάσταση.

ΣΤΕΠΙΑΝ: Τι σημασία έχει; Αν εμείς την αγαπάμε τόσο δυνατά, θα την επιβάλλουμε στην ανθρωπότητα για να την απαλλάξουμε από τον εαυτό της και τα δεινά της.

ΝΤΟΡΑ: Κι αν ο κόσμος ολόκληρος απορρίπτει την επανάσταση; Κι αν αυτός ο λαός, για τον οποίο εσύ αγωνίζεσαι, δεν θέλει τα παιδιά του να σκοτώνονται; Τι θα κάνουμε τότε; Θα τον χτυπήσουμε κι αυτόν; (...)

ΑΝΝΕΝΚΟΦ: Στεπάν, εδώ όλοι σ' αγαπάνε και σε σέβονται. Όμως, όσα δίκια κι αν έχεις, δεν μπορώ να σ' αφήσω να λες πως όλα επιτρέπονται. Εκατοντάδες αδέρφια μας έδωσαν τη ζωή τους για να μάθουμε πως κάτι τέτοιο δεν ισχύει.

ΣΤΕΠΙΑΝ: Ό,τι υπηρετεί την υπόθεσή μας, δεν απαγορεύεται. (...)

ΚΑΛΑΓΙΕΦ: Στεπάν, ντρέπομαι για τον εαυτό μου, αλλά δεν θα σ' αφήσω να συνεχίσεις. Δέχτηκα να σκοτώσω για να γκρεμίσω τον δεσποτισμό. Όμως, πίσω απ' αυτά που λες, βλέπω να γεννιέται ένας άλλος δεσποτισμός που, αν κάποτε επικρατήσει, θα με κάνει δολοφόνο, ενώ εγώ μάχομαι για τη δικαιοσύνη. (...) ο φόνος των παιδιών πάει κόντρα στην αξιοπρέπεια. Κι αν στη ζωή μου έρθει μια μέρα που η επανάσταση χωριστεί απ' την αξιοπρέπεια, θα την εγκαταλείψω. Αν τ' αποφασίσετε, θα πάω αμέσως στην έξοδο του θεάτρου, αλλά θα ριχτώ κάτω απ' τ' άλογα (...).

Αν το Κακό δρα απεριόριστα, δικαιούται το Καλό να θέτει όρια στη δική του δράση;

Οι Δίκαιοι, Αλμπέρ Καμύ

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να αποτελέσει ουσιαστικά μια ανασκόπηση των τελευταίων δύο δεκαετιών, μέσα από τη διεθνή πρακτική αφενός των μη κρατικών δρώντων και αφετέρου των κρατών, ως προς το ζήτημα του βίαιου εξτρεμισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη της Μέσης Ανατολής. Η 11^η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε ίσως τη μεγαλύτερη αφορμή για να στρέψει, η διεθνής κοινότητα και ειδικότερα ο δυτικός κόσμος, κατά απόλυτη προτεραιότητα το βλέμμα στον (ισλαμικό) εξτρεμισμό που είχε έντονα αναδυθεί σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική τα τελευταία χρόνια.

Η πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα κύλησε με την κυριαρχία του λεγόμενου «*παγκόσμιου πολέμου κατά της τρομοκρατίας*» και με την τοποθέτηση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο παρασκήνιο, μέσα από μια αυξημένη ανοχή των Ηνωμένων Εθνών απέναντι στις παραβιάσεις των δυτικών κρατών και των συμμάχων τους, που εξάντλησαν τη σκληρότητα τους στους πληθυσμούς των κρατών που αποτέλεσαν πηγές των εξτρεμιστικών κυμάτων. Χαρακτηριστικότερα όλων ήταν τα παραδείγματα του Αφγανιστάν και του Ιράκ.

Κατά τη δεκαετία που ακολούθησε, προχώρησε το ζήτημα της εκτενέστερης θεσμοθέτησης του ζητήματος του βίαιου εξτρεμισμού, και η απαραίτητη διασύνδεσή της καταπολέμησης του με την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αποτέλεσε ωστόσο αυτή η θεωρητική και θεσμική προσπάθεια μια πραγματικότητα, σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική των κρατών; Η διεθνής κοινότητα, από την εποχή που ξέσπασε η Αραβική Άνοιξη έχει οδηγηθεί σε μια ακόμα δυσκολότερη περίοδο, με παλαιά (απολυταρχικά κατά βάση) καθεστώτα να καταρρέουν μέσα από τα μαζικά κύματα αντιδράσεων απέναντι στις πολύχρονες παραβιάσεις δικαιωμάτων (Αίγυπτος, Συρία, Λιβύη), και μέσα από τη διαδικασία αυτή να αναδύονται νέοι δρώντες, ακόμα πιο ακραίοι και σύνθετοι (Υεμένη, Ισλαμικό Κράτος). Διαμορφώνεται, ως εκ τούτου, μια κατάσταση που θυμίζει έναν αέναο φαύλο κύκλο βίας και παραβιάσεων, με κύριο θύμα τους τον άμαχο πληθυσμό.

Υπό αυτήν την έννοια, συμπεραίνεται ως προς το σύγχρονο διεθνές προσκήνιο το κατά πόσο τελικά, τα κράτη προβαίνουν σε ανάλογες συχνά με τους μη κρατικούς/ εξτρεμιστικούς δρώντες παραβιάσεις των αρχών του διεθνούς δικαίου, το οποίο τα ίδια μάλιστα έχουν δεσμευθεί να υπηρετούν, στο πλαίσιο ενός μεγάλου αριθμού προσπαθειών τους να εξαλείψουν τα φαινόμενα του βίου εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας. Επιπροσθέτως, διαπιστώνεται ότι οι προαναφερθείσες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου, και κατά κύριο λόγο οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των θιγόμενων προσώπων από τους ίδιους τους φορείς νομιμότητας, δηλαδή τα κράτη, οδηγούν σε μια αναπαραγωγή της βίας και ακόμα εντονότερης αύξησης του φαινομένου του βίαιου εξτρεμισμού.

Ο αναγνώστης οδηγείται επομένως σε επιμέρους προβληματισμούς: δύναται να εξευρεθεί μια ιδανική ισορροπία μεταξύ καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού και της προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Μήπως κρίνεται σε μεγάλο βαθμό ανεπιτυχής η μέχρι τώρα πορεία των δυτικών κρατών και των συμμάχων τους στη διαχείριση του ζητήματος; Τι πρέπει να ακολουθηθεί τελικά στην πράξη; Καταπολέμηση της τρομοκρατίας με κάθε μέσο και οποιοδήποτε κόστος; Ή ρητή αποδοχή και έμπρακτος σεβασμός στις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, και των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που διέπουν τις σχέσεις των κρατών, μεταξύ τους και απέναντι σε κάθε πολίτη τους; Έμφαση στη λήψη μέτρων στο όνομα της διεθνούς ασφάλειας και την καταπολέμηση του εξτρεμισμού; Ή καλλιέργεια του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω της εκπαίδευσης και του διαλόγου, μέσα σε ουσιαστικά δημοκρατικά πλαίσια, για την πρόληψη τελικά μιας συνεχούς αναπαραγωγής της βίας;

Violent Extremism and Human Rights

The case of the Middle-East

Zouliati Aspasia

Abstract

This paper seeks to be a review of the past two decades, through the international practice of non-state actors and states on the issue of violent extremism and human rights in the Middle East. The 9/11 attacks was perhaps the biggest reason for the international community, and in particular the western world, to focus on the (Islamic) extremism that has been strongly emerging in the Middle East and North Africa in the past few decades.

The first decade of the 21st century was dominated by the so-called "World War on Terror" and by placing human rights protection in the background, through increased tolerance of the United Nations against the violations of Western states and their allies, who exhausted their cruelty on the populations of the states that were mostly "producing" the extremist waves. More typical of all were the examples of Afghanistan and Iraq.

During the next decade, the question of a more extensive institutionalization of the issue of violent extremism and the necessary interconnection of its fight against the defense of human rights has proceeded. Was this theoretical and institutional effort, however, a reality, according to the international practice of the states? The international community, since the beginning of the Arab Spring, was led to an even more difficult period, with old (essentially totalitarian) regimes collapsing through massive waves of reactions to long-standing rights violations (Egypt, Syria, Libya), and through this process to emerge new actors, even more extreme and complex (Yemen, Islamic State). This is a situation that seems like an infinite circle of violence and violations, with the civilian population being the main victim.

In this sense, it is concluded with regard to the contemporary international perspective that, in the end, the States often commit violations of the principles of international law often with non-state / extremist actors, which themselves are committed to serve, in the context of a large number of efforts to eradicate the phenomena of violent extremism and terrorism. In addition, it should be noted that the aforementioned violations of international law and, above all, the violations of the rights of the persons performed by

the legitimate bodies themselves, namely the states, lead to a reproduction of violence and an even greater increase of violent extremism.

The reader is therefore led to further considerations: can an ideal balance be found between combating violent extremism and promoting human rights? Have the Western States and their allies so far been unsuccessful in managing the issue? What should ultimately be done in practice? Fight against terrorism by any means and at any cost? Or explicit acceptance and respect of the principles of International Law, the Charter of the United Nations, and the rights and obligations governing the relations of States between themselves and towards each of their citizens? Emphasis on measures in the name of international security and the fight against extremism? Or cultivation of respect for human rights, through education and dialogue, in genuinely democratic contexts, in order to ultimately prevent an ongoing reproduction of violence?

I. Εισαγωγή

Η τρομοκρατία επιτίθεται στις αξίες που βρίσκονται στο επίκεντρο του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (ΧάρτΗΕ) και άλλων διεθνών οργάνων: σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κράτος δικαίου, κανόνες που διέπουν τις ένοπλες συγκρούσεις και την προστασία των πολιτών, ανοχή μεταξύ λαών και εθνών και ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων. Έχει άμεσο αντίκτυπο στην απόλαυση ορισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων στη ζωή, την ελευθερία και τη σωματική ακεραιότητα. Οι τρομοκρατικές ενέργειες έχουν μια τέτοια δυναμική ώστε δύνανται να αποσταθεροποιήσουν κυβερνήσεις, να υπονομεύσουν την κοινωνία των πολιτών, να θέσουν σε κίνδυνο την ειρήνη και την ασφάλεια, να απειλήσουν την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Ο καταστροφικός αντίκτυπος της τρομοκρατίας στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ασφάλεια έχει αναγνωριστεί στο ανώτατο επίπεδο των Ηνωμένων Εθνών, δηλαδή το Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ), τη Γενική Συνέλευση (ΓΣ), την πρώτη Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το νέο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (HRC). Στο πλαίσιο του θεσμού αυτού, τα κράτη μέλη έχουν τα τελευταία χρόνια δηλώσει ότι η τρομοκρατία:

- απειλεί την αξιοπρέπεια και την ασφάλεια των ανθρώπων, θέτει σε κίνδυνο ή θυσιάζει αθώες ζωές, υπονομεύει τις θεμελιώδεις ελευθερίες και αποσκοπεί στην καταστροφή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- έχει αρνητικές επιπτώσεις στην εδραίωση του κράτους δικαίου, υπονομεύει την πολυφωνική κοινωνία των πολιτών, αποσκοπεί στην καταστροφή των δημοκρατικών βάσεων της κοινωνίας και αποσταθεροποιεί νόμιμα συσταθείσες κυβερνήσεις
- συνδέεται με το διεθνές οργανωμένο έγκλημα¹
- έχει αρνητικές συνέπειες στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των κρατών, θέτει σε κίνδυνο τις φιλικές σχέσεις μεταξύ τους και έχει τις σχέσεις συνεργασίας τους
- απειλεί την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια των κρατών, συνιστά σοβαρή παραβίαση του σκοπού και των αρχών των Ηνωμένων Εθνών, αποτελεί απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια και πρέπει να κατασταλεί ως ουσιαστικός παράγοντας για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Με βάση λοιπόν τη στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στον παράνομο χαρακτήρα της διεθνούς τρομοκρατίας, η τελευταία μπορεί, σε μία πρώτη προσέγγιση να οριστεί ως²:

¹Και κατ' επέκταση το εμπόριο ναρκωτικών, τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και την εμπορία όπλων, καθώς και τις παράνομες μεταφορές πυρηνικών, χημικών και βιολογικών υλικών, ενώ συνδέεται και με την επακόλουθη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων όπως δολοφονίες, εκβιασμοί, απαγωγές, επιθέσεις, ομηρείες και ληστείες

- (1) κάθε σοβαρή, βίαιη, εγκληματική πράξη που σκοπό έχει να προκαλέσει το θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη, ή θέτει σε κίνδυνο τη ζωή, συμπεριλαμβανομένων και των ενεργειών κατά της ιδιοκτησίας,
- (2) η οποία πράξη διαπράττεται έξω από το πλαίσιο ένοπλης σύρραξης,
- (3) για πολιτικούς, ιδεολογικούς, θρησκευτικούς ή εθνικούς σκοπούς, και
- (4) αποσκοπεί στη δημιουργία μεγάλης έντασης τρόμου σε άτομα, ομάδες ατόμων ή στην κοινή γνώμη,
 - α. εκφοβίζοντας σοβαρά τον πληθυσμό ή μέρος του πληθυσμού ή
 - β. εξαναγκάζοντας αδικαιολόγητα μια κυβέρνηση ή ένα διεθνή οργανισμό να πράξει ή να απέχει από μια ενέργεια παρά τη θέληση της/του.

Η διεθνής και περιφερειακή νομοθεσία για τα ανθρώπινα δικαιώματα καθιστά σαφές ότι τα κράτη έχουν δικαίωμα και καθήκον να προστατεύουν τα άτομα που τελούν υπό τη δικαιοδοσία τους από τρομοκρατικές επιθέσεις. Αυτό απορρέει από το γενικό καθήκον των κρατών να προστατεύουν τους πολίτες τους από όποια παρέμβαση στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, το καθήκον αυτό αναγνωρίζεται ως μέρος των υποχρεώσεων των κρατών να διασφαλίζουν το σεβασμό του δικαιώματος στη ζωή και του δικαιώματος στην ασφάλεια.

Σημαντικότερο ίσως μέχρι σήμερα σημείο αναφοράς, στη μελέτη του βίαιου εξτρεμισμού σε συνάρτηση με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτέλεσε η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, καθώς ήταν τότε που το ΣΑ ενήργησε ταχέως για να ενισχύσει το νομικό πλαίσιο της διεθνούς συνεργασίας και τις κοινές προσεγγίσεις για την απειλή της τρομοκρατίας, σε τομείς όπως η πρόληψη της χρηματοδότησής της, η μείωση του κινδύνου απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφής από τρομοκράτες, η βελτίωση της διασυνοριακής ανταλλαγής πληροφοριών, καθώς και η ίδρυση ενός οργάνου παρακολούθησης, της Counter-Terrorism Committee, που θα εποπτεύει την εφαρμογή αυτών των μέτρων. Περιφερειακές προσεγγίσεις άρχισαν επίσης να αναπτύσσονται στο πλαίσιο της Αφρικανικής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Συνδέσμου των Αραβικών Κρατών, του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών, της Οργάνωσης Ισλαμικής Συνδιάσκεψης, της Ένωσης Νοτιοανατολικής Ασίας για την Περιφερειακή Συνεργασία και άλλων οργανισμών.

Ωστόσο, όπως θα αναδειχθεί στην παρούσα εργασία, η διεθνής πρακτική των κρατών στην αντιμετώπιση τρομοκρατικών ενεργειών όπως εκείνη της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, και των πολλών ακόμα που ακολούθησαν, έρχεται να θέσει ορισμένους προβληματισμούς επί των ζητημάτων αυτών. Η ίδια η προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας δημιουργεί σοβαρές προκλήσεις για την προστασία και την προαγωγή των ανθρωπίνων

² B. Saul, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford: Oxford University Press (2006), υποσημ. 24, σελ. 65-66

δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο του καθήκοντος των κρατών να προστατεύουν τα άτομα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, όλα τα μέτρα που λαμβάνονται για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας πρέπει να συμμορφώνονται επίσης με τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο, ειδικότερα το δίκαιο χρήσης βίας, το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το ανθρωπιστικό δίκαιο. Ακριβώς όπως ο βίαιος εξτρεμισμός επηρεάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη λειτουργία της κοινωνίας, κατά ανάλογο τρόπο οι μέθοδοι που επιλέγουν τα κράτη να τον καταπολεμάνε έχουν σε υπερβολικά σημαντικό βαθμό αντίκτυπο στις ισορροπίες του μέλλοντος.

Καθοριστικό κομμάτι της κατεύθυνσης που επιλέχθηκε να δοθεί στην παρούσα εργασία αποτέλεσε, μεταξύ άλλων, η ίδια η διαθέσιμη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την κατάρτιση του εν λόγω πονήματος. Από την αρχή κιόλας της αναζήτησης πιο εξειδικευμένης βιβλιογραφίας, διαπιστώθηκε μια ίσως μεγαλύτερη έλλειψη σε ερευνητικό υλικό, όσον αφορά στο κομμάτι των θυμάτων του βίαιου εξτρεμισμού. Ιδιαίτερως πλούσιο υλικό εντοπίστηκε αναφορικά με τον ακρογωνιαίο λίθο του ζητήματος της τρομοκρατίας, την 11^η Σεπτεμβρίου, και τα θύματα που θρήνησε η παγκόσμια κοινότητα. Εξίσου πολλές έρευνες και θεωρίες που αναπτύχθηκαν γύρω από την εξάπλωση του φαινομένου της τρομοκρατίας, ακολούθησαν την κατεύθυνση της προστασίας και της ασφάλειας των κρατών και των πολιτών τους από την παρείσφρηση στις κοινωνίες τους εξτρεμιστικών στοιχείων, κυρίως από ισλαμικά κράτη. Πάνω σε αυτό το ζήτημα μάλιστα τέθηκε και το δίλημμα «περισσότερα δικαιώματα/ελευθερία ή περισσότερη ασφάλεια;». Ελάχιστη ωστόσο βιβλιογραφία εντοπίστηκε, η οποία να αφιερώνεται στο κομμάτι των θυμάτων εκείνων που, όχι μόνο βιώνουν τον εξτρεμισμό ήδη από την εμφάνιση των δρώντων που τον εκφράζουν, αλλά και που εισπράττουν εν συνεχεία, συνήθως ως άμαχος πληθυσμός, τις «απαντήσεις» στις πράξεις αυτές από τρίτα κράτη, στο πλαίσιο πάντα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και του βίαιου εξτρεμισμού στη Μέση Ανατολή.

Ως εκ τούτου, το ζήτημα που τίθεται προς ανάλυση εν προκειμένω είναι το κατά πόσο η αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού από τα κράτη, ως αναγνωρισμένων βάση του διεθνούς δικαίου φορέων νομιμότητας, εξακολουθεί - δύο δεκαετίες μετά την 11^η Σεπτέμβρη και τον διακηρυγμένο τότε “global war on terror” - να συντελείται με στρατηγικές και μεθόδους που όχι μόνο παραβιάζουν αντίστοιχα με τους δρώντες-εξτρεμιστές το διεθνές δίκαιο (χρήσης βίας, ανθρωπιστικό και δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων) αλλά ακόμα περισσότερο φαίνεται να αναπαράγουν ένα φαύλο κύκλο βίας και παραβιάσεων από τον οποίο τελικά πηγάζουν όλο και πιο σύνθετα, σύγχρονα κύματα βίαιου εξτρεμισμού.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη, κινούμενη πάνω στον άξονα των παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου, και ιδίως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικότερα ίσως παραδείγματα της διεθνούς πρακτικής κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες στα κράτη της Μέσης Ανατολής. Στα δύο μέρη επομένως θέτονται ως

υποκείμενα των υπό εξέταση παραβιάσεων, αφενός οι μη κρατικοί δρώντες-εξτρεμιστές και αφετέρου τα ανεξάρτητα κράτη της διεθνούς κοινότητας.

Έτσι, στο πρώτο μέρος της εργασίας αναζητείται αρχικά ο προσδιορισμός της έννοιας του βίαιου εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας και το ισχύον πλαίσιο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Σε συνάρτηση με τα παραπάνω διαπιστώνεται το νομικό πλαίσιο και ο ρόλος των μη κρατικών δρώντων στην ανάπτυξη τέτοιων φαινομένων. Αφήνοντας εν συνεχεία το θεωρητικό περίβλημα, στο δεύτερο κεφάλαιο μελετώνται παραδείγματα της διεθνούς πρακτικής της πρώτης δεκαετίας, ως προς τους φορείς εξτρεμιστικών ή τρομοκρατικών πράξεων και τις παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου στις οποίες προβαίνουν (Αφγανιστάν, Ιράκ), για να αναλυθεί εν συνεχεία το πολύ πιο σύνθετο κύμα βίαιου εξτρεμισμού που ακολούθησε κατά τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, με εντονότερες και συχνότερες εκφάνσεις βίας και παραβιάσεων, μέσα από πολυπλοκότερους δρώντες και καταστάσεις (π.χ. σύσταση Ισλαμικού Κράτους σε Συρία και Ιράκ, εξάπλωση σε Αίγυπτο, Λιβύη, Υεμένη).

Στο δεύτερο μέρος, εξετάζεται η στάση των κρατών απέναντι στο βίαιο εξτρεμισμό, πάντα σε συνάρτηση με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσα από τη θεσμοθέτηση της καταπολέμησης και της προστασίας αντιστοίχως. Έτσι, διερευνάται το πέρασμα από την εποχή του “War on Terror”, με την έντονη ανισορροπία μεταξύ της καταπολέμησης της – ισλαμικής κυρίως – τρομοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (μέσα από τα παραδείγματα σκληρής χρήσης βίας και έντονων παραβιάσεων σε Αφγανιστάν και Ιράκ της προηγούμενης δεκαετίας), σε μια περίοδο με χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την «εντύπωση» μιας ουσιαστικότερης προσπάθειας για πιο κριτική ανασκόπηση των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο όνομα της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού.

Τέλος, τα συμπεράσματα οδηγούνται ακριβώς στην απάντηση των παραπάνω προβληματισμών, σχετικά με το εάν τελικά σήμερα, δύο δεκαετίες μετά το «γεγονός που άλλαξε τον κόσμο», έχει καταφέρει ακόμα η διεθνής κοινότητα να αλλάξει με τη σειρά της τη σύγχρονη πραγματικότητα γύρω από την εξάπλωση του βίαιου εξτρεμισμού και τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αρχών του διεθνούς δικαίου, στο πλαίσιο της προσπάθειας καταπολέμησής του.

Για τη συγγραφή της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν τόσο πρωτογενείς πηγές, όπως διεθνείς συνθήκες, Ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών, αποφάσεις και εκθέσεις διεθνών οργανισμών και οργάνων τους, καθώς και δευτερογενείς πηγές, όπως επιστημονικά βιβλία και άρθρα γύρω από το αντικείμενο του διεθνούς δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της τρομοκρατίας. Ιδιαίτερως απαραίτητη ήταν τέλος η χρήση του ηλεκτρονικού τύπου σχετικά με ζητήματα της διεθνούς επικαιρότητας.

II. Οι μη κρατικοί Δρώντες ως φορείς παραβιάσεων στο διεθνές δίκαιο

1. Βίαιος εξτρεμισμός και ανθρώπινα δικαιώματα: η αλληλεπίδραση στο διεθνές σύστημα

i. Βίαιος Εξτρεμισμός και τρομοκρατία: προσδιορισμός φαινομένων

Ο βίαιος εξτρεμισμός αναφέρεται στις πεποιθήσεις και τις δράσεις ανθρώπων που ενεργώντας κατά κανόνα με ιδεολογικά κίνητρα, χρησιμοποιούν μέτρα βίαιου χαρακτήρα για την επίτευξη ριζοσπαστικών, θρησκευτικών ή πολιτικών απόψεων. Οι βίαιες εξτρεμιστικές απόψεις συνήθως εκτείνονται σε μια σειρά θεμάτων, όπως η πολιτική, η θρησκεία και οι σχέσεις των φύλων. Καμία κοινωνία, θρησκευτική κοινότητα ή κοσμοθεωρία δεν προστατεύεται από τον βίαιο εξτρεμισμό. Όπως και στην τρομοκρατία, δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός του «βίαιου εξτρεμισμού»³. Για παράδειγμα, η U.S. Agency for International Development (USAID) ορίζει ότι ο βίαιος εξτρεμισμός υποστηρίζει, εμπλέκει, προετοιμάζει ή υποστηρίζει με άλλο τρόπο την ιδεολογικά υποκινούμενη ή αιτιολογημένη βία σε περαιτέρω κοινωνικούς, οικονομικούς ή πολιτικούς στόχους⁴.

Ο βίαιος εξτρεμισμός μπορεί να ερμηνευθεί ευρύτερα σε σχέση με την τρομοκρατία και να περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα ομάδων. Στο ίδιο πνεύμα, αν και η "ριζοσπαστικοποίηση" είναι ένας αμφισβητούμενος όρος για ορισμένους, έχει καταλήξει να χρησιμοποιείται για να ορίζει τη διαδικασία μέσω της οποίας ένα άτομο ή μια ομάδα θεωρεί τη βία ως ένα νόμιμο και επιθυμητό μέσο δράσης⁵. Η ριζοσπαστική σκέψη που δεν επιτρέπει την άσκηση βίας σε περαιτέρω πολιτικούς στόχους μπορεί να θεωρηθεί ως κανονική και αποδεκτή, και να προωθηθεί από ομάδες που εργάζονται εντός των ορίων του νόμου. Συχνά ο βίαιος εξτρεμισμός χρησιμοποιείται ως κωδικό όνομα για την ισλαμική τρομοκρατία.

Η τρομοκρατία, σε ένα ευρύ πλαίσιο ορισμού, είναι η χρήση σκόπιμης αδιάκριτης βίας (τρόμου) για την επίτευξη ενός πολιτικού, θρησκευτικού ή ιδεολογικού στόχου. Κατατάσσεται ως πόλεμος τέταρτης γενιάς και ως βίαιο έγκλημα. Στη σύγχρονη εποχή, η τρομοκρατία θεωρείται σημαντική απειλή για την κοινωνία και ως εκ τούτου παράνομη

³ Modirzadeh, Naz, *If It's Broke, Don't Make it Worse: A Critique of the U.N. Secretary-General's Plan of Action to Prevent Violent Extremism*, Lawfare, 2016.

⁴ USAID, *The Development Response to Violent Extremism and Insurgency: Putting Principles into Practice*, USAID Policy, 2011, σελ. 2.

⁵ Γεωργιάδου, Β., & Δεμερτζής, Ν. (2017). Προλεγόμενα 35ου τεύχους. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 35, 3-7. Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.12681/sas.11492>

βάσει των αντιτρομοκρατικών νόμων στις περισσότερες δικαιοδοσίες. Θεωρείται επίσης ως έγκλημα πολέμου σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, όταν χρησιμοποιείται για να στοχεύει μη μαχητές, όπως πολίτες, ουδέτερο στρατιωτικό προσωπικό ή αιχμαλώτους πολέμου. Πολλές πολιτικές οργανώσεις έχουν ασκήσει τρομοκρατία για να επιτύχουν τους στόχους τους. Έχει ασκηθεί τόσο από δεξιές όσο και από αριστερές πολιτικές οργανώσεις, εθνικιστικές ομάδες, θρησκευτικές ομάδες, επαναστάτες και κυβερνήσεις. Σε συμβολικό επίπεδο, η τρομοκρατία μπορεί να εκμεταλλευτεί τον ανθρώπινο φόβο ότι ο καθένας αποτελεί εν δυνάμει στόχο, για να συμβάλει στην επίτευξη των σκοπών της⁶.

Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Βάσης Δεδομένων για την Τρομοκρατία, περισσότερα από 61.000 περιστατικά μη κρατικής τρομοκρατίας που έχουν στοιχίσει πάνω από 140.000 ζωές έχουν καταγραφεί από το 2000 έως το 2014⁷. Τέσσερις από τις τρομοκρατικές ομάδες που δραστηριοποιούνται περισσότερο από το 2001 είναι οι Boko Haram, η Al Qaeda, οι Taleban και το ISIL. Αυτές οι ομάδες δραστηριοποιούνται κυρίως στο Ιράκ, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, τη Νιγηρία και τη Συρία. Το 80% όλων των θανάτων από τρομοκρατία έχει συμβεί σε μία από αυτές τις χώρες. Το 2015, το Southern Poverty Law Center δημοσίευσε μια έκθεση για την τρομοκρατία στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην οποία ουσιαστικά διαπιστωνόταν ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, «περισσότεροι άνθρωποι σκοτώθηκαν στην Αμερική από μη ισλαμιστές εγχώριους τρομοκράτες παρά από τους τζιχαντιστές»⁸.

Η προσέγγιση του διεθνούς δικαίου στο θέμα της τρομοκρατίας είχε στιγματιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα από την απουσία ενός γενικού ορισμού, καθώς ήταν αποσπασματική και περιπτωσιολογική, με την έννοια ότι καταπιανόταν κάθε φορά μια συγκεκριμένη πτυχή του φαινομένου. Εξάιρεση αποτέλεσε ο ορισμός του φαινομένου από την Κοινωνία των Εθνών στην “Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism” του 1937, η οποία όμως ποτέ δεν τέθηκε σε ισχύ^{9,10}. Εντούτοις, η διεθνής

⁶ Raymond Aron, *Peace & War: a Theory of International Relations*, 169 (1967): "The word terror has been employed, in our era, in at least four contexts: by the Germans to designate the bombing of cities, by those seeking to conserve an established power (German occupation officials in France or French authorities in Algeria) to stigmatize the action of the resisters or nationalists, by all authors to characterize one of the aspects of totalitarian regimes, and lastly by usage to designate the relation of dual impotence between the two great powers [the United States and the Soviet Union] armed with thermonuclear bombs". Επίσης βλ. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes: A History of the World, 1914-1991*, (1994) σελ. 560 "the democratization or privatization of the means of destruction" raised the specter "of violence and wreckage" anywhere".

⁷ Global Terrorism Database, διαθέσιμο στο: <https://www.start.umd.edu/gtd/>

⁸ SPLC Report: 'Lone Wolf' Domestic Terrorism on the Rise, February 11, 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.splcenter.org/news/2015/02/12/splc-report-%E2%80%98lone-wolf%E2%80%99-domestic-terrorism-rise>

⁹ Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937, διαθέσιμο στο: <https://www.wdl.org/en/item/11579/view/1/6/>

¹⁰ Άρθρο I, § I. "Les Hautes Parties contractantes, réaffirmant le principe du droit international d'après lequel il est du devoir de tout Etat de s'abstenir lui-même de tout fait destiné à favoriser les activités terroristes dirigées contre un autre Etat et d'empêcher les actes par lesquels elles se manifestent, s'

κοινότητα αποδέχθηκε ορισμένα γενικά κοινά χαρακτηριστικά για τον ορισμό της τρομοκρατίας, πάνω στον οποίο θα ήταν δυνατό μέσα στα επόμενα έτη να δομηθεί ένας πληρέστερος, σαφής και οικουμενικός ορισμός.

Την πιο αξιολογική, ίσως, προσπάθεια της ΓΣ στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, αποτελεί η Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism (1994)¹¹. Η Διακήρυξη αυτή της ΓΣ αναφέρει ότι η τρομοκρατία περιλαμβάνει «εγκληματικές πράξεις που προορίζονται ή υπολογίζονται για να προκαλέσουν κατάσταση τρομοκρατίας στο ευρύ κοινό, σε μια ομάδα ατόμων ή συγκεκριμένα πρόσωπα για πολιτικούς σκοπούς» και ότι τέτοιες πράξεις «είναι σε οποιαδήποτε περίπτωση αδικαιολόγητες, ανεξαρτήτως εκτιμήσεων πολιτικού, φιλοσοφικού, ιδεολογικού, φυλετικού, εθνοτικού, θρησκευτικού ή άλλου χαρακτήρα που μπορούν να επικαλεσθούν για να τους δικαιολογήσουν»¹².

Στη συγκεκριμένη Διακήρυξη, ρητά αποκλείεται οποιαδήποτε δικαιολογητική βάση των τρομοκρατικών ενεργειών. Την ίδια στιγμή, με την έκφραση «από οποιονδήποτε διαπράττεται», δίνεται μια πρώτη λύση και στο ζήτημα της κρατικής τρομοκρατίας. Η Διακήρυξη προσπαθεί να καθιερώσει ένα καθεστώς όπου όταν ένα άτομο διαπράξει συγκεκριμένες εγκληματικές πράξεις, μπορεί (ή και πρέπει) να θεωρηθεί τρομοκράτης, ανεξάρτητα από τις διάφορες εξηγήσεις της πράξης του. Η Διακήρυξη αυτή ενισχύθηκε το 1996, όταν η ΓΣ ενέκρινε μια συμπληρωματική Διακήρυξη η οποία επιβεβαίωσε τις θεμελιώδεις αρχές της πρώτης και υπογράμμισε ότι η συνειδητή χρηματοδότηση, ο σχεδιασμός και η υποκίνηση τρομοκρατικών πράξεων ήταν επίσης αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ¹³.

engagent ; dans les termes ci-après exprimés, à réprimer les activités de ce genre et à se prêter mutuellement leur concours.”

§ 2. “Dans la présente Convention, l’expression “actes de terrorisme” s’entend des faits criminels dirigés contre un Etat et dont le but ou la nature est de provoquer la terreur chez des personnalités déterminées des groupes de personnes ou dans le public.”

¹¹ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/49/60

¹² § 1. “The States Members of the United Nations solemnly reaffirm their unequivocal condemnation of all acts, methods and practices of terrorism, as criminal and unjustifiable, **wherever and by whomever committed**, including those which jeopardize the friendly relations among States and peoples and threaten the territorial integrity and security of States;”

§ 2. “Acts, methods and practices of terrorism constitute a grave violation of the purposes and principles of the United Nations, which may pose a threat to international peace and security, jeopardize friendly relations among States, hinder international cooperation and aim at the destruction of human rights, fundamental freedoms and the democratic bases of society;”

§ 3. “Criminal acts intended or calculated to provoke a state of terror in the general public, a group of persons or particular persons for political purposes are in any circumstance unjustifiable, whatever the considerations of a political, philosophical, ideological, racial, ethnic, religious or any other nature that may be invoked to justify them;”

¹³ UNGA, “Declaration to Supplement the 1994 Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism”, annexed to UNGA, “Measures to eliminate international terrorism”, 17 December 1996, UN doc. A/RES/51/210 (<http://www.legal-tools.org/doc/c8397d/>).

Λίγα χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1999, η ΓΣ στο πλαίσιο της “International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism”¹⁴, θα καταλήξει στον πρώτο περιεκτικό ορισμό της τρομοκρατίας¹⁵. Από τον ορισμό συνάγονται μια σειρά παρατηρήσεων. Πρώτον, ο ορισμός προβλέπει ότι η βία θα πρέπει να ασκείται ενάντια σε άτομο, άρα εξ’ αντιδιαστολής συνάγεται το συμπέρασμα ότι βία ενάντια σε ιδιοκτησία δεν αρκεί. Δεύτερον, δεν απαιτείται απαραίτητως, το στοιχείο της πρόκλησης τρόμου, στην προσπάθεια εκφοβισμού του πληθυσμού ή εξαναγκασμού της κυβέρνησης. Τρίτον, (σε αντίθεση με ορισμούς κρατών)¹⁶, δεν απαιτείται πολιτικό, ιδεολογικό ή θρησκευτικό κίνητρο από την πλευρά των τρομοκρατών. Από τα παραπάνω, συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο ορισμός απαιτεί το minimum των στοιχείων που προβλέπονται σε άλλους εθνικούς ορισμούς.

Περίπου την ίδια περίοδο, η παραπάνω Σύμβαση συνοδεύτηκε από δύο ακόμα όργανα καταπολέμησης της τρομοκρατίας που καλύπτουν συγκεκριμένα είδη τρομοκρατικών ενεργειών: τη Διεθνή Σύμβαση του 1997 για την καταστολή των τρομοκρατικών βομβιστικών επιθέσεων¹⁷ και τη Διεθνή Σύμβαση του 2005 για την καταστολή των πράξεων πυρηνικής τρομοκρατίας¹⁸. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες συμβάσεις, αυτές οι «συμβάσεις νέας γενεάς» χαρακτηρίζουν ρητά τα αδικήματα ως «μη πολιτικά» και δεν μπορεί να απορριφθεί ούτε η αίτηση έκδοσης ούτε το αίτημα για παροχή αμοιβαίας συνδρομής μόνο για το λόγο αυτό¹⁹.

¹⁴ International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, resolution 54/109, 9 December 1999, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>

¹⁵ Article 2

1. *Any person commits an offence within the meaning of this Convention if that person by any means, directly or indirectly, unlawfully and willfully, provides or collects funds with the intention that they should be used or in the knowledge that they are to be used, in full or in part, in order to carry out:*

(a) *An act which constitutes an offence within the scope of and as defined in one of the treaties listed in the annex; or*

(b) *Any other act intended to cause death or serious bodily injury to a civilian, or to any other person not taking an active part in the hostilities in a situation of armed conflict, when the purpose of such act, by its nature or context, is to intimidate a population, or to compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act.*

¹⁶ Όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Η.Π.Α.

¹⁷ Δημιουργεί ένα καθεστώς παγκόσμιας δικαιοδοσίας ως προς τον κώδικα συμπεριφοράς που περιλαμβάνει. Διαθέσιμο στο: <http://www.legal-tools.org/doc/dda995/>

¹⁸ Η Σύμβαση αυτή απαιτεί από τα κράτη να ποινικοποιήσουν την παράνομη κατοχή ραδιενεργών υλικών ή συσκευών που σκοπό έχουν την πρόκληση θανάτου, σοβαρής σωματικής βλάβης ή εκτεταμένης καταστροφής ιδιοκτησίας ή του περιβάλλοντος. Παράλληλα, ενθαρρύνει τα κράτη να συνεργαστούν για την πρόληψη τρομοκρατικών επιθέσεων με την ανταλλαγή πληροφοριών και την αμοιβαία υποστήριξη σε σχέση με τις ποινικές έρευνες και διαδικασίες έκδοσης. Αξιοσημείωτο είναι ότι εντάσσει και τις περιβαλλοντικές καταστροφές πλάι στις προκλήσεις ζημιών σε άτομα και ιδιοκτησία. Διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/terrorism/instruments.shtml> και <http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf>

¹⁹ Απαιτούν από τα μέρη να λάβουν μέτρα για την πρόληψη και την εξουδετέρωση της χρηματοδότησης των τρομοκρατών, είτε άμεσης είτε έμμεσης, συμπεριλαμβανομένων ομάδων που δήθεν υποστηρίζουν ότι έχουν φιλανθρωπικούς, κοινωνικούς ή πολιτιστικούς στόχους. Το τραπεζικό απόρρητο δεν αποτελεί πλέον επαρκή αιτιολόγηση για την άρνησή συνεργασίας. Διαθέσιμο στο: <http://www.legal-tools.org/doc/fc3fee/>

Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, το ΣΑ, αναβάθμισε την τρομοκρατία σε μια από τις σημαντικότερες απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, ενεργοποιώντας και το Κεφάλαιο VII στο πλαίσιο της αντιτρομοκρατικής του δράσης²⁰. Το Ψήφισμα 1373 (2001)²¹ που καταδικάζει την επίθεση της Al-Qaeda της 11/9, αποτελεί την απόφαση οδηγό της αντιτρομοκρατικής πολιτικής του Συμβουλίου, ωστόσο κατακρίθηκε από πολλούς για την έλλειψη ενός ορισμού του φαινομένου. Την αδυναμία αυτή ήρθε να καλύψει το Ψήφισμα 1566 (2004)²², το οποίο αναφέρθηκε σε «εγκληματικές πράξεις, μεταξύ άλλων και κατά αμάχων, που διαπράχθηκαν με σκοπό να προκληθεί θάνατος ή σοβαρός τραυματισμός ή λήψη ομήρων, με στόχο την πρόκληση μιας κατάστασης τρομοκρατίας στο ευρύ κοινό ή σε μια ομάδα προσώπων ή συγκεκριμένων προσώπων, τον εκφοβισμό ενός πληθυσμού ή τον εξαναγκασμό μιας Κυβέρνησης ή ενός διεθνούς οργανισμού να προβεί σε ή να απέχει από κάποια ενέργεια»²³.

Αργότερα την ίδια χρονιά, το πάνελ υψηλού επιπέδου του Γενικού Γραμματέα για τις Απειλές, Προκλήσεις και την Αλλαγή περιέγραψε την τρομοκρατία ως κάθε ενέργεια που «σκοπεύει να προκαλέσει θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη σε αμάχους ή μη μαχητές, όταν ο σκοπός μιας τέτοιας πράξης, λόγω φύσης ή περιεχομένου, είναι να εκφοβίσει έναν πληθυσμό ή να αναγκάσει μια κυβέρνηση ή έναν διεθνή οργανισμό να πράξει ή να απέχει από κάθε πράξη» και εντόπισε ορισμένα βασικά στοιχεία με περαιτέρω αναφορά στους ορισμούς που συμπεριλαμβάνονταν στη Διεθνή Σύμβαση για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (1999) και στο Ψήφισμα 1566 (2004) του Συμβουλίου Ασφαλείας²⁴. Τέλος, σημαντική είναι και η αναφορά στο Ψήφισμα 1540

²⁰ Αυτές οι επιθέσεις οδήγησαν επίσης σε κινήσεις για την τροποποίηση παλαιότερων παγκόσμιων συμβάσεων, όπως παραδείγματος χάρη η χρήση αεροσκαφών που είχαν καταστρατηγηθεί για την πραγματοποίηση μιας τρομοκρατικής επίθεσης δεν είχε προβλεφθεί νωρίτερα. Οι τροποποιήσεις περιλαμβάνουν το πρωτόκολλο της Σύμβασης για την καταστολή παράνομων πράξεων κατά της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας του 2005, τροποποιήσεις του 2005 στη Σύμβαση για τη φυσική προστασία των πυρηνικών υλικών, σύμβαση του 2010 για την καταστολή παράνομων πράξεων που αφορούν τη διεθνή πολιτική αεροπορία, και το πρωτόκολλο του 2010 που συμπληρώνει τη σύμβαση για την καταστολή της παράνομης κατάσχεσης αεροσκαφών.

²¹ UN GA Res 1373 (2001), διαθέσιμο στο:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001))

²² UN GA Res 1566 (2004), διαθέσιμο στο:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566(2004))

²³ § 3. “Recalls that criminal acts, including against civilians, committed with the intent to cause death or serious bodily injury, or taking of hostages, with the purpose to provoke a state of terror in the general public or in a group of persons or particular persons, intimidate a population or compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act, which constitute offences within the scope of and as defined in the international conventions and protocols relating to terrorism, are under no circumstances justifiable by considerations of a political, philosophical, ideological, racial, ethnic, religious or other similar nature, and calls upon all States to prevent such acts and, if not prevented, to ensure that such acts are punished by penalties consistent with their grave nature.”

²⁴ Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change to U.N. Secretary-General Annan, December 2004, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/News/dh/infocus/terrorism/sg%20high-level%20panel%20report-terroris.htm>

(2004)²⁵, με το οποίο το ΣΑ συνέδεσε τα δύο σημαντικότερα, ίσως, προβλήματα της σύγχρονης εποχής, τη διάδοση όπλων μαζικής καταστροφής με την τρομοκρατία²⁶.

Η ΓΣ εργάζεται ήδη από το 2001 για την υιοθέτηση μιας συνολικής σύμβασης κατά της τρομοκρατίας, η οποία θα συμπληρώνει τις υφιστάμενες τομεακές αντιτρομοκρατικές συμβάσεις²⁷. Το προσχέδιο του άρθρου 2 περιλαμβάνει έναν ορισμό της τρομοκρατίας που περιλαμβάνει «παράνομη και σκόπιμη πρόκληση, απόπειρα ή απειλή να προκαλέσει: α) θάνατο ή σοβαρό τραυματισμό προσώπου, είτε β) σοβαρές ζημιές στη δημόσια ή ιδιωτική ιδιοκτησία, συμπεριλαμβανομένου ενός δημόσιου χώρου, μιας κρατικής ή κυβερνητικής εγκατάστασης, ενός συστήματος δημόσιων μεταφορών, κρατικών υποδομών ή του περιβάλλοντος, είτε γ) ζημιές σε περιουσιακά στοιχεία, τόπους, εγκαταστάσεις ή συστήματα ... που έχουν ως αποτέλεσμα ή ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντικές οικονομικές ζημιές, όταν ο σκοπός της συμπεριφοράς, λόγω της φύσης ή του πλαισίου της, είναι να εκφοβίσει έναν πληθυσμό ή να αναγκάσει μια κυβέρνηση ή ένα Διεθνή Οργανισμό να προβεί ή να απέχει από κάποια πράξη». Το προσχέδιο ορίζει περαιτέρω ως αδίκημα τη συμμετοχή ως συνεργός, την οργάνωση ή κατεύθυνση άλλων προσώπων, ή τη συμβολή στη διάπραξη τέτοιων αδικημάτων από ομάδα ατόμων που ενεργούν με κοινό σκοπό.

“... we believe there is particular value in achieving a consensus definition within the General Assembly, given its unique legitimacy in normative terms, and that it should rapidly complete negotiations on a comprehensive convention on terrorism. That definition of terrorism should include the following elements:
(a) recognition, in the preamble, that State use of force against civilians is regulated by the Geneva Conventions and other instruments, and, if of sufficient scale, constitutes a war crime by the persons concerned or a crime against humanity;
(b) restatement that acts under the 12 preceding anti-terrorism conventions are terrorism, and a declaration that they are a crime under international law; and restatement that terrorism in time of armed conflict is prohibited by the Geneva Conventions and Protocols;
(c) reference to the definitions contained in the 1999 International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and Security Council resolution 1566 (2004);
(d) description of terrorism as “any action, in addition to actions already specified by the existing conventions on aspects of terrorism, the Geneva Conventions and Security Council resolution 1566 (2004), that is intended to cause death or serious bodily harm to civilians or non-combatants, when the purpose of such act, by its nature or context, is to intimidate a population, or to compel a Government or an international organization to do or to abstain from doing any act”.

²⁵ UN SC Res 1540 (2004). Στο προοίμιο τονίζει ότι, δρώντας στο πλαίσιο του Κεφαλαίου VII, η διάδοση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων, καθώς και των μέσων διανομής τους, συνιστά απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Παράλληλα, θα καλέσει τα κράτη να απέχουν από την παροχή οποιασδήποτε μορφής βοήθειας σε μη κρατικούς δρώντες που προσπαθούν να αναπτύξουν, να αποκτήσουν, να κατασκευάσουν, να κατέχουν, να μεταφέρουν ή να χρησιμοποιήσουν πυρηνικά, χημικά ή βιολογικά όπλα, ενώ θα ζητήσει την ίδια στιγμή να θεσπίζουν και να επιβάλλουν ανάλογους αποτελεσματικούς νόμους που απαγορεύουν τις παραπάνω δραστηριότητες. Επίσης, θα ζητήσει από τα κράτη να λάβουν και να επιβάλουν αποτελεσματικά μέτρα για την καθιέρωση εσωτερικού ελέγχου για την αποτροπή της διάδοσης των πυρηνικών, χημικών, ή βιολογικών όπλων και των μέσων διανομής τους, να υιοθετήσουν τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις και πρωτόκολλα, να ενισχύσουν τη συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και υπηρεσίες, να βοηθήσουν τις χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα εφαρμογής της απόφασης. Διαθέσιμο στο: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement>

²⁶ Ed. Luck, “UN Security Council: Practice and Promise”, London & New York: Routledge (2006), υποσημ. 123, σελ. 103

²⁷ Βλ. UN Doc A/59/894 (2005), Παράρτημα II για το επικαιροποιημένο προσχέδιο

Οι διαπραγματεύσεις που ξεκίνησαν το 2001, εμφανίζουν δύο διαφορετικές τάσεις μεταξύ των διαφόρων πολιτικών και περιφερειακών ομάδων. Μια ομάδα, υπό τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης, ευνοεί τον ορισμό του γενικού όρου «τρομοκρατία», επιδιώκοντας μια σαφή διάκριση μεταξύ των τρομοκρατικών ενεργειών και εκείνων που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια ενός ένοπλου αγώνα κατά την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών, στο πλαίσιο κατοχής ή αποικιοκρατικής κυριαρχίας. Αυτή η προσέγγιση δεν είναι αποδεκτή από άλλους - κυρίως δυτικοευρωπαϊκά κράτη - που ευνοούν έναν επιχειρησιακό ή ποινικό ορισμό, υπογραμμίζοντας ότι το προσχέδιο είναι ένα μέσο επιβολής του νόμου σχετικά με την ατομική ποινική ευθύνη και όχι το κατάλληλο μέσο για τη διευθέτηση ευρύτερων ζητημάτων, όπως η αυτοδιάθεση.

Έτσι, ενώ τα κράτη μέλη συμφώνησαν σε πολλές διατάξεις του σχεδίου μιας συνολικής σύμβασης, οι αποκλίνουσες απόψεις σχετικά με το εάν πρέπει ή όχι να αποκλειστούν τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα από το πεδίο εφαρμογής της, εμπόδισαν τη συναίνεση για την έγκριση του πλήρους κειμένου²⁸. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται, ενώ πολλά κράτη καταφεύγουν στο να ορίζουν την τρομοκρατία σε επίπεδο εθνικού δικαίου, με τρόπους που αντλούν σε διαφορετικό βαθμό τα στοιχεία αυτά.

ii. Ανθρώπινα δικαιώματα και η αρχή προστασίας

Μέσα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948 και την έναρξη ισχύος των σημαντικότερων συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα (ICCPR και ICESCR), η δεσμευτική υποχρέωση προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει για πρώτη φορά κατοχυρώσει την προστασία των ατόμων στη διεθνή σφαίρα²⁹. Σε αυτό το πλαίσιο, και συμπληρώνοντας τη σύγκλιση του *jus in bello* που εφαρμόζεται στις διεθνείς και τις εσωτερικές συγκρούσεις (αναλυτικότερα στη συνέχεια), προέκυψε μια άλλη κανονιστική σύγκλιση: η προσέγγιση του Ανθρωπιστικού Δικαίου (IHL) και του Διεθνούς Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (IHL)³⁰.

²⁸ Χαρακτηριστική ήταν ανέκαθεν στο ζήτημα αυτό η φράση “*one man’s terrorist is another man’s freedom fighter*”. Φ. Δασκαλοπούλου - Λιβαδά, *Τρομοκρατία: Νεότερες Εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (1998), υποσημ. 22, σελ. 24: «Ο σαφής διαχωρισμός της τρομοκρατίας από τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα αποτελεί ένα σταθερό ζητούμενο από όσους επιθυμούν έναν ορισμό για την τρομοκρατία. Με τη σαφή διάκριση θα διευκρινιστούν τα όρια των κινήματων αυτών, η υπέρβαση των οποίων θα ισοδυναμεί με διεθνή παρανομία. Παρόλα αυτά όμως, αυτό αποτελεί δύσκολο εγχείρημα και βασικό σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ Δυτικών και Αναπτυσσόμενων κρατών. Ο συμβιβασμός που επιτυγχάνεται κάθε φορά συνδυάζει με απλό παραθετικό τρόπο, αφενός την απερίφραστη καταδίκη της τρομοκρατίας, και αφετέρου την επαναβεβαίωση της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών και της νομιμότητας των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων καθώς και την πλήρη επιφύλαξη του δικαιώματος για αγώνα κατά της ξένης κατοχής και κυριαρχίας».

²⁹ The Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report* 168–169 (2000).

³⁰ Για λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. Theodor Meron, *The Humanization of Humanitarian Law*, 94 *American Journal of International Law*, (2000), σελ. 244–247, 266–273.

Στην advisory opinion για τα πυρηνικά όπλα, το ICJ απεφάνθη ότι το IHL και το IHRL δεν αλληλοαποκλείονται και ότι το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως *lex generalis*, επίσης εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια των ένοπλων συγκρούσεων. Η ίδια έννοια εκφράστηκε, στο πλαίσιο της κατοχής, στη συμβουλευτική γνωμοδότηση του Τείχους και στην περίπτωση της ΛΔΚ κατά της Ουγκάντα³¹. Επιπλέον, το Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα επισήμανε στην Απόφαση 9/9 του 2008 ότι το IHRL δύναται να συντρέχει με το IHL κατά τη διάρκεια ενόπλων συρράξεων, διευκρινίζοντας ότι το δεύτερο εφαρμόζεται παράλληλα ως *lex specialis*³².

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 4 του ICCPR, το δικαίωμα στο ζώη (άρθ. 6), η απαγόρευση των βασανιστηρίων (άρθ. 7) και της δουλείας (άρθ. 8), η απαγόρευση της φυλάκισης λόγω αδυναμίας εκτέλεσης συμβατικών υποχρεώσεων (άρθ. 11), η απαγόρευση της καταδίκης για πράξη που δεν ήταν αξιόποινη κατά την τέλεσή της (άρθ. 15), το δικαίωμα αναγνώρισης νομικής προσωπικότητας για κάθε άτομο (άρθ. 16) και το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης, θρησκείας και συνείδησης (άρθ. 18), είναι δικαιώματα από τα οποία δεν επιτρέπεται παρέκκλιση, ακόμα και σε περιόδους εκτάκτου ανάγκης³³.

Το Δίκαιο της Γενεύης, που μαζί με το Δίκαιο της Χάγης διέπουν τον κλάδο του Ανθρωπιστικού Δικαίου, περιλαμβάνει διατάξεις για την προστασία των θυμάτων των ενόπλων συρράξεων, δηλαδή τους τραυματίες, τους ασθενείς, τους αιχμαλώτους πολέμου και τον άμαχο πληθυσμό γενικά, καθώς και όσους προσφέρουν συνδρομή στα θύματα³⁴. Σύμφωνα με το κοινό άρθρο 2 στις Συνθήκες της Γενεύης του 1949, οι διατάξεις τους εφαρμόζονται στην περίπτωση κηρυγμένου πολέμου, ή άλλης ένοπλης σύρραξης μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια στην περίπτωση του Αφγανιστάν (2001-2002) και του Ιράκ (2003-2004), ακόμα και αν δεν αναγνωρίζεται από κάποιο από τα μέρη. Σημαντική διάκριση από το Δίκαιο προσφυγής στη βία (*jus ad bellum*) εντοπίζεται στο προοίμιο του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου I του 1977, όπου αποσαφηνίζεται ότι «οι διατάξεις του εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση χωρίς διάκριση βασισμένη στη φύση ή την προέλευση της σύρραξης»³⁵.

³¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1996 I.C.J. 226, § 25 (July 8). Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. 136, § 106 (July 9). Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. of Congo v. Uganda), 2005 I.C.J. 168, § 216-220 (December 19).

³² Stelios Perrakis, “L’ Application des Droits de l’ Homme en temps de conflict armé et leur articulation avec le Droit International Humanitaire: état de la question et aspects jurisprudentiels», International Humanitarian Law and Human Rights, στο “Armed Conflicts & International Humanitarian Law”, edited by Stelios Perrakis & Maria-Daniella Marouda, Ant. N. Sakkoulas Editions, Athens, 2009, σ. 75 - 86.

³³ International Covenant on Civil and Political Rights, GA Res 2200A (XXI), 16 December 1966, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

³⁴ Μ. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων*, στο Κ. Αντωνόπουλος – Κ. Μαγκλιβέρας, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ.766-767.

³⁵ Στρατιωτικό Δικαστήριο των ΗΠΑ στη Νυρεμβέργη, υποθέσεις The Justice Trial, Alfred Krupp, Wilhelm List και λοιποί.

Η αρχή της προστασίας έχει κατοχυρωθεί στην τέταρτη σύμβαση της Γενεύης του 1949 και ακόμα πιο έκδηλα στα πρόσθετα πρωτόκολλα του 1977³⁶, τα οποία ενισχύουν τις βασικές αρχές της διάκρισης και της αναλογικότητας³⁷. Επιπλέον, έχει καθοριστεί σαφώς ο δεσμευτικός χαρακτήρας του ΔΑΔ στο πλαίσιο όλων των εσωτερικών ένοπλων συγκρούσεων. Το κοινό άρθρο 3 των συμβάσεων της Γενεύης, το οποίο συμπληρώνεται από το πρόσθετο πρωτόκολλο II, καθιέρωσε τη δεσμευτική εφαρμογή τουλάχιστον των βασικών κανόνων του ΔΑΔ σε όλες τις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις³⁸. Η υπόθεση Tadic έρχεται να το επιβεβαιώσει³⁹. Σε αυτό το πλαίσιο, παρατηρείται αυξανόμενη σύγκλιση μεταξύ των συνήθων κανόνων που καλύπτουν κάθε είδους συγκρούσεις - διεθνείς, διακρατικές ή εσωτερικές⁴⁰. Αυτή η σύγκλιση είναι εμφανής, για παράδειγμα, στη συνεχιζόμενη μελέτη της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού σχετικά με το εθιμικό ΔΑΔ, όπου πολλοί από τους εθιμικούς κανόνες έχουν βρεθεί, κατ' ουσία, εξίσου εφαρμόσιμοι στις διεθνείς και εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις⁴¹.

Τέλος, η ανησυχία για την προστασία των αμάχων εκφράζεται και μέσα από την ανάπτυξη του διεθνούς ποινικού δικαίου, και ειδικότερα μέσω της δημιουργίας ad hoc διεθνών δικαστηρίων για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) και τη Ρουάντα (ICTR) και το μόνιμο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, όλα δομημένα στη βάση της εκδίκασης εγκλημάτων κατά ατόμων⁴².

Οι αφρικανικές περιφερειακές οργανώσεις - παρούσες στα μέρη με τις περισσότερες ίσως διαμάχες στον κόσμο - έχουν κατά τη δεκαετία του '90 όλο και περισσότερο τονίσει την έννοια του "non-discrimination" στις μαζικές ωμότητες, συμπληρώνοντας τον κανόνα της μη επέμβασης⁴³. Ως εκ τούτου, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η αρχή της προστασίας έσπασε τα όρια του ΔΑΔ και άρχισε να αποτελεί γενική αρχή του διεθνούς συστήματος. Οι φρικαλεότητες στο Ιράκ (1991), στη Ρουάντα (1994), στη Βοσνία (Σρεμπρένιτσα, 1995) και στο Κοσσυφοπέδιο (1998) - οι οποίες οδήγησαν

³⁶Karma Nabulsi, *Evolving Conceptions of Civilians and Belligerents: One Hundred Years After the Hague Peace Conferences*, στο Simon Chesterman, *Civilians in War*, 2001.

³⁷Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), Jun. 8, 1977, art. 50–51, 1125 U.N.T.S. 3.

³⁸Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-I, Decision on Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction § 96–97, (Int'l Crim. Trib. For the Former Yugoslavia Oct. 2, 1995); A. Cullen, *The Concept of non-international armed conflict in international humanitarian law*, p. 25–113 (2010).

³⁹Ο.π., Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-I, § 70: «ένοπλη σύρραξη υφίσταται όποτε καταφεύγουν σε ένοπλη βία κράτη, ή σε παρατεταμένη ένοπλη βία κυβερνητικές αρχές και οργανωμένες ένοπλες ομάδες (αντάρτες) ή τέτοιες ομάδες μεταξύ τους, μέσα στην επικράτεια ενός κράτους. Το IHL εφαρμόζεται από την έναρξη των εχθροπραξιών και πέραν της λήξης τους έως τη γενική συμφωνία ειρήνης – στην περίπτωση εσωτερικών συρράξεων έως την ειρηνική διευθέτησή τους».

⁴⁰Ο.π., Tadic, Case No. IT-94-1-I, § 100–127, και N. Lubell, *Extra Territorial use of force against non-state actors* 131–134 (2010).

⁴¹J-M. Henckaerts & L. Doswald-Beck, ICRC, *Customary International Humanitarian Law* (2007).

⁴²William A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court* (2011).

⁴³ Για παράδειγμα, το άρθρο 4 (η) της καταστατικής πράξης της Αφρικανικής Ένωσης και το μεταγενέστερο πρωτόκολλό της επιτρέπουν στην Ένωση να παρεμβαίνει στα κράτη-μέλη σε περιπτώσεις μαζικών ωμοτήτων.

στην αμφιλεγόμενη μονομερή επέμβαση του NATO - έφεραν στο προσκήνιο της διεθνούς ανησυχίας την έννοια της προστασίας και τα μέσα εφαρμογής της.

Αυτή η εξέλιξη ήταν το σκηνικό της έντονης συζήτησης σχετικά με την έννοια της μονομερούς ανθρωπιστικής επέμβασης⁴⁴. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι θηριωδίες που διεπράχθησαν στη δεκαετία του '90 ανάγκασαν τη διεθνή κοινότητα - πλέον σε μεγάλο βαθμό απαλλαγμένη από ψυχροπολεμικές παραμέτρους - να αποστασιοποιηθεί από την ιδέα ότι η αμεροληψία απέναντι σε εσωτερικές κρίσεις ήταν απόλυτη αξία, και να αναγνωρίσει ότι υπάρχουν πράγματι περιπτώσεις όπου τα μέρη δεν είναι ίσης ηθικής, αλλά μπορούν να χαρακτηριστούν ως επιτιθέμενοι και θύματα⁴⁵.

iii. Το νομικό πλαίσιο για τους μη κρατικούς δρώντες

The UN Security Council “reiterates that it holds the *Rassemblement Congolais pour la Democratie-Goma*, as the *de facto* authority, responsible to bring to an end all extrajudicial executions, human rights violations and arbitrary harassment of civilians in Kisangani, and all other areas under RCD-Goma’s control...; [and] calls on the *de facto* authorities in [the Ituri region and South Kivu] to ensure the protection of civilians and the rule of law”

U.N. Security Council, Resolution 1417 (2002), § 4–5

Σήμερα, ιδιαίτερα εξαιτίας των μεγάλων αλλαγών που έχουν σημειωθεί ως προς τη φύση των συρράξεων, παρατηρούνται σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά το σεβασμό, όχι μόνο των προαναφερθέντων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και των κανόνων που διέπουν το IHL, ιδίως από μη κρατικούς δρώντες⁴⁶. Συγκεκριμένα, συστηματικά καταγράφονται παραβιάσεις των απαγορεύσεων που λεπτομερώς περιγράφονται στο Κοινό Άρθρο 3, σχετικά με την προστασία των αμάχων και των μελών των ενόπλων δυνάμεων εκτός μάχης⁴⁷.

Οι παραβιάσεις της αρχής της προστασίας κατά τις εσωτερικές ένοπλες συρράξεις αποτελούν αναγκαστικά παραβιάσεις του IHL. Ενώ οι προβλέψεις του *jus in bello* είναι

⁴⁴ Αναλυτικότερα στο κεφ. III, 2, iii, σχετικά με την περίπτωση της Λιβύης.

⁴⁵ Jennifer Welsh, *Civilian Protection in Libya: Putting Coercion and Controversy Back into RtoP*, Ethics & Int. Affairs 1, 4–6 (2011).

⁴⁶ Μ. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2015, σελ. 209-211.

⁴⁷ Με το Κοινό Άρθρο 3 απαγορεύονται:

A) η προσβολή κατά της ζωής και σωματικής ακεραιότητας, ιδίως ο φόνος κάθε τύπου, ο ακρωτηριασμός, η σκληρή μεταχείριση και κάθε είδους βασανιστήριο

B) η κράτηση ομήρων

Γ) οι προσβολές κατά της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και ειδικά η ταπεινωτική και εξευτελιστική μεταχείριση

Δ) οι απαγγελίες καταδικών και οι εκτελέσεις χωρίς να προηγηθεί διεξαγωγή δίκης υπό κανονικώς συσταθέντος δικαστηρίου, που παρέχει τις δικαστικές εγγυήσεις που αναγνωρίζονται ως απαραίτητες από τα πολιτισμένα έθνη

Επιπλέον προβλέπεται η περισυλλογή και περίθαλψη των τραυματιών και ασθενών.

παραδοσιακά διαχωρισμένες από εκείνες του *jus ad bellum*, η παραβίαση της αρχής της προστασίας μπορεί να αποτελέσει ένα ενοποιητικό στοιχείο σε αυτές τις δύο ξεχωριστές σφαίρες, τουλάχιστον όσον αφορά το ζήτημα της συναίνεσης⁴⁸. Ως προς το ζήτημα αυτό, κρίθηκε σκόπιμο στην παρούσα εργασία να αναλυθεί το ζήτημα της προστασίας των αμάχων και της παραβίασης των δικαιωμάτων τους, μέσα από όλους τους προαναφερθέντες κλάδους του διεθνούς δικαίου. Άλλωστε, είναι σήμερα αποδεκτό ότι εκτός από τα κράτη, και οι μη κρατικοί δρώντες είναι εξίσου υποχρεωμένοι να ακολουθούν τους κανόνες εκείνους του IHL που έχουν πλέον αποκτήσει ισχύ εθιμικού δικαίου, όπως εν προκειμένω το Κοινό Άρθρο 3 των Συμβάσεων της Γενεύης και τα άρθρα του 2^{ου} Πρόσθετου Πρωτόκολλου, ενώ μάλιστα, υπό ορισμένες συνθήκες, οι μη κρατικοί δρώντες δεσμεύονται και από το IHRL⁴⁹.

Ιδιάζουσα είναι η περίπτωση των μη κρατικών δρώντων ως υποκείμενα του διεθνούς δικαίου, στο πλαίσιο εφαρμογής του δικαίου χρήσης βίας. Σύμφωνα με αυτό, η χρήση βίας κατά ενός κράτους από ένοπλες ομάδες ανταρτών ή «τρομοκρατών» για την επίτευξη ενός πολιτικού σκοπού – συχνό φαινόμενο στις διεθνείς σχέσεις μετά το 1945 – αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 2.4 του ΧάρτηΗΕ, μόνον εφόσον ένα κράτος εμπλέκεται στη δράση των ενόπλων ομάδων. Και αυτό διότι σύμφωνα με τους όρους του παραπάνω άρθρου, η απαγόρευση της χρήσης βίας αποτελεί διακρατικό φαινόμενο⁵⁰.

⁴⁸Robert D. Sloane, *The Cost of Conflation: Preserving the Dualism of Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Contemporary Law of War*, 34 *Yale Journal of International Law*, 48, 48 (2009).

⁴⁹ Βάση του IHL, όσοι χαρακτηρίζονται μαχητές έχουν δικαίωμα να επιτίθενται στον αντίπαλο και να αμύνονται υπέρ της χώρας τους, σεβόμενοι τις υποχρεώσεις και τους περιορισμούς που απορρέουν από το IHL. Μαχητές στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις θεωρούνται σύμφωνα με το Άρθρο 4 (Α) ΣΓ '49 III για τη Μεταχείριση των Αιχμαλώτων Πολέμου (Κ. Αντωνόπουλος – Κ. Μαγκλιβέρας, «*Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*», Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση, 2014, σελ. 752-753):

(1) τα μέλη των τακτικών ενόπλων δυνάμεων μέρους στη σύρραξη, σε κάθε περίπτωση

(2) τα μέλη ειδικών αστυνομικών δυνάμεων και σωμάτων εθελοντών, εθνοφρουράς συμπαρατασσομένων στις τακτικές δυνάμεις, και μέλη οργανωμένων αντιστασιακών οργανώσεων, ή άλλων παραστρατιωτικών που εντάσσονται στις ένοπλες δυνάμεις, αρκεί να συμμορφώνονται προς τις ακόλουθες τέσσερις προϋποθέσεις (άρθρα 1-3 Κανονισμών Χάγης 1907, 4 ΣΓ' 49 III, 43 Π' 77 I): να βρίσκονται υπό υπεύθυνη Διοίκηση, να φέρουν διακριτικό Έμβλημα αναγνωρίσιμο από απόσταση, να φέρουν τα Όπλα τους φανερά και να συμμορφώνονται κατά τις επιχειρήσεις τους προς τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου,

(3) τα μέλη των τακτικών ενόπλων δυνάμεων αρχής μη αναγνωρισμένης από έναν από τους εμπόλεμους (π.χ. Ταλιμπάν το 2001 στο Αφγανιστάν),

(4) τα άτομα τα οποία συνοδεύουν τις ένοπλες ομάδες, χωρίς να είναι μέλη αυτών, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν λάβει σχετική εξουσιοδότηση,

(5) τα μέλη των πληρωμάτων,

(6) αστράτευτοι μαχητές – *Levée en masse*. Κάτοικοι περιοχής μη κατεχόμενης, οι οποίοι στη θέα του εχθρού παίρνουν αυθόρμητα τα όπλα για να πολεμήσουν κατά στρατευμάτων εισβολής, χωρίς να υπάρχει χρόνος να συνταχθούν σε τακτική ένοπλη δύναμη, εφόσον φέρουν όπλα ανοικτά και σέβονται τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου.

Άρθρο 43 Π' 177: «Μέλη Ενόπλων Δυνάμεων που τίθενται υπό οργανωμένη διοίκηση, έχουν έμβλημα και τα όπλα φανερά» (Περαιτέρω κωδικοποίηση του καθεστώτος του μαχητή ενοποιώντας όλες τις ανωτέρω κατηγορίες, χωρίς διάκριση σε τακτικές δυνάμεις ή ατάκτους).

⁵⁰ Κ. Αντωνόπουλος, *Δίκαιο της χρήσης βίας*, στο Κ. Αντωνόπουλος – Κ. Μαγκλιβέρας, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 728, 735.

Το Διεθνές Δικαστήριο στην Υπόθεση Νικαράγουα κατά ΗΠΑ (1986), έκρινε ότι η παροχή οπλισμού, εκπαίδευση και επιμελητείας σε ένοπλες ομάδες, όπως επίσης η συγκρότηση και αποστολή τους στο έδαφος ενός άλλου κράτους συνιστούν παραβίαση του κανόνα περί μη χρήσης βίας⁵¹. Η παροχή μόνο χρηματικής ενίσχυσης συνιστά παραβίαση της αρχής της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους (άρθ. 2.7 του ΧάρτΗΕ), ενώ η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας (τροφίμων και ιατροφαρμακευτικού υλικού) και η απλή πολιτική υποστήριξή τους δεν είναι παράνομη. Επιπλέον, στην υπόθεση Κονγκό κατά Ουγκάντα, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα εδάφια του Ψηφίσματος 2625 (XXV), σύμφωνα με τα οποία απαγορεύεται η παροχή υλικής βοήθειας ή η υπόθαλψη ή η ανοχή της δράσης ενόπλων ομάδων στο έδαφος ενός κράτους αποτελούν μέρος του εθιμικού δικαίου⁵².

Το ζήτημα της ένοπλης αμυντικής δράσης ενός κράτους εναντίον ένοπλων ομάδων ιδιωτών (προσώπων που δεν ανήκουν στο μηχανισμό ενός κράτους) αποτελεί αντικείμενο διχογνωμίας μετά τη δεκαετία του 1960, και ιδιαίτερα στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας μετά το 2001⁵³. Υπάρχουν δύο τάσεις σε θεωρία και πρακτική. Σύμφωνα με την πρώτη, η χρήση βίας από ένοπλες ομάδες αποτελεί αυτόνομη πηγή χρήσης βίας η οποία παρέχει το δικαίωμα άμυνας στο κράτος-θύμα, ανεξαρτήτως της ανάμειξης άλλου κράτους⁵⁴. Κατά τη δεύτερη, η άσκηση του δικαιώματος άμυνας αποτελεί διακρατικό φαινόμενο και στην περίπτωση της δράσης ενόπλων ομάδων απαιτείται να αποδειχθεί υψηλός βαθμός κρατικής ανάμειξης στη δράση τους, το ακριβές είδος της οποίας προσδιορίζει την ύπαρξη ή όχι ένοπλης επίθεσης και τη μορφή που θα λάβει η αμυντική αντίδραση του κράτους-θύματος. Η δεύτερη τάση αντανακλάται στη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου και βασίζεται σε ένα δικαιοϊκό πλαίσιο το οποίο εισήχθη στην υπόθεση Νικαράγουα κατά ΗΠΑ:

(1) Η χρήση βίας από ένοπλες ομάδες συνιστά «ένοπλη επίθεση» εάν αυτές υπάγονται στον «αποτελεσματικό» έλεγχο ενός κράτους, ως οιοδήποτε κρατικά όργανα και η βία που

⁵¹ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. USA) (Merits), ICJ Rep. 1986, § 14,99, 103, 106-108, 118-119, 123-124, 188, 195, 202-203, 205, 227-228, 238, 242. Το Δικαστήριο στηρίχθηκε σε τρία Ψηφίσματα της ΓΣ των ΗΕ (2131, 2625, 3314) τα οποία έκρινε ότι αποτελούν απόδειξη εθιμικού δικαίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.

⁵² Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (DR Congo v. Uganda) (Merits), ICJ Rep. 2005, 168, 226, § 162.

⁵³ Η θέση αυτή τέθηκε υπό αμφισβήτηση την επομένη της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ και υποστηρίζεται πλέον από ορισμένα κράτη, ορισμένους δικαστές του Διεθνούς Δικαστηρίου, και έναν αριθμό συγγραφέων ότι οι ένοπλες ομάδες αποτελούν αυτόνομη πηγή χρήσης βίας, ανεξάρτητα από την εμπλοκή ενός κράτους στη δράση τους. Η συνέπεια αυτής της άποψης έγκειται στην αντίδραση του «κράτους – στόχου» της δράσης των ενόπλων ομάδων υπό την επίκληση του δικαιώματος νόμιμης άμυνας (άρθρο 51 ΧάρτΗΕ).

⁵⁴ Γνωμοδότηση για το Τείχος στην Παλαιστίνη ICJ Rep. 2004, 136, 215, § 33-34 (ατομική γνώμη Δικαστή Higgins), 241-242, § 5-6 (διακήρυξη Δικαστή Buergenthal), 229-230, § 35 (ατομική γνώμη Δικαστή Kooijmans), Κονγκό κατά Ουγκάντα ICJ Rep. 2005, 168, 313-315, § 26, 28-32 (ατομική γνώμη Δικαστή Kooijmans), 337, § 11-12 (ατομική γνώμη Δικαστή Simma). Dinstein 2011, 224-230. Lubell 2011, 29-42.

χρησιμοποιούν είναι μεγάλης βαρύτητας αναφορικά με την ένταση και τις συνέπειές της. Αυτό συμβαίνει όταν: α) Μια ένοπλη ομάδα συγκροτείται εκ του μηδενός και αποστέλλεται στο έδαφος άλλου κράτους, β) Μια αρχικά άοπλη αντιπολιτευόμενη ομάδα εξοπλίζεται με μόνο σκοπό να χρησιμοποιήσει βία κατά του κράτους-θύματος, γ) Μια ένοπλη ομάδα που ήδη δρα στο έδαφος ενός κράτους περιέρχεται σταδιακά στο «αποτελεσματικό» έλεγχο άλλου κράτους, δ) Οι τακτικές ένοπλες δυνάμεις ενός κράτους μάχονται στο πλευρό μιας ένοπλης ομάδας.

- (2) Η χρήση βίας από ένοπλες ομάδες δε συνιστά κατ' αρχή «ένοπλη επίθεση» όταν αυτές αποτελούν τόσο την πηγή όσο και τον πραγματικό αυτουργό της χρήσης βίας. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση «γηγενών» ενόπλων ομάδων στο έδαφος του κράτους-θύματος ή άλλου κράτους των οποίων η επιχειρησιακή δράση αναβαθμίζεται εξαιτίας της υλικής βοήθειας που λαμβάνουν από άλλο κράτος αλλά η ύπαρξή τους δεν εξαρτάται από αυτό. Τέτοιου είδους ένοπλες ομάδες αποτελούν αντιπολιτευόμενα, απελευθερωτικά, αποσχιστικά και αντιστασιακά κινήματα.
- (3) Το κράτος-θύμα έχει το δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής άμυνας κατά της ένοπλης ομάδας και του κράτους που ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο με την προϋπόθεση να συνιστά η δράση της ένοπλης ομάδας «ένοπλη επίθεση». Η αμυντική δράση πρέπει να είναι σύμφωνη με τις αρχές της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας.

Στις περιπτώσεις που η δράση της ένοπλης ομάδας δε συνιστά «ένοπλη επίθεση», η αντίδραση του κράτους-θύματος αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης. Αυτό συνέβη άλλωστε με τις γνωστές περιπτώσεις του Αφγανιστάν και του Ιράκ, την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

2. Παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου μέσα από τη διεθνή πρακτική των μη κρατικών δρώντων των κρατών της Μέσης Ανατολής

i. Η 11^η Σεπτεμβρίου: Αφγανιστάν, Ιράκ, και “Global War on Terror”

1) Αφγανιστάν: το καθεστώς των Ταλιμπάν και η σχέση με την Al Qaeda

Μέχρι το 2001, οι Ταλιμπάν φτάνουν στο σημείο να ελέγχουν το 90% της χώρας, με τη Βόρεια Συμμαχία να περιορίζεται στη βορειοανατολική περιοχή της χώρας^{55, 56}. Στο

⁵⁵Η Βόρεια Συμμαχία ήταν ένα ενιαίο στρατιωτικό μέτωπο που σχηματίστηκε στα τέλη του 1996, αφότου το Ισλαμικό Εμιράτο του Αφγανιστάν (Ταλιμπάν) κατέλαβε την Καμπούλ. Η Βόρεια Συμμαχία πάλεψε έναν αμυντικό πόλεμο ενάντια στην κυβέρνηση των Ταλιμπάν. Είχε υποστήριξη από το Ιράν, τη Ρωσία, την Τουρκία, την Ινδία, το Τατζικιστάν και άλλους, ενώ οι Ταλιμπάν υποστηρίχθηκαν από την Al Qaeda. Μέχρι

πλευρό των δυνάμεων των Ταλιμπάν ήταν περίπου 28.000-30.000 άτομα πακιστανικής καταγωγής και 2.000-3.000 μαχητές της Al Qaeda⁵⁷. Μετά τη σύνδεση των βομβιστικών επιθέσεων της αμερικάνικης πρεσβείας τον Αύγουστο του 1998 με τον Μπιν Λάντεν, ο Πρόεδρος Κλίντον διέταξε ρίψεις πυραύλων σε στρατόπεδα εκπαίδευσης στο Αφγανιστάν. Οι αξιωματούχοι των ΗΠΑ πίεσαν τους Ταλιμπάν να παραδώσουν τον Μπιν Λάντεν. Το 1999, το ΣΑ των ΗΕ επέβαλε κυρώσεις στους Ταλιμπάν, καλώντας για παράδοσή του στις ΗΠΑ για να δικάσθει και για κλείσιμο όλων των τρομοκρατικών βάσεων στο Αφγανιστάν⁵⁸. Οι Ταλιμπάν επανειλημμένα απέρριψαν αυτά τα αιτήματα, αν και υπήρξαν αναφορές σχετικά με προσπάθειες διαπραγμάτευσης της παράδοσης του Μπιν Λάντεν.

Η Επιτροπή της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ ανέφερε ότι, σύμφωνα με τους Ταλιμπάν, η Al Qaeda μπόρεσε να χρησιμοποιήσει το Αφγανιστάν ως τόπο για να εκπαιδεύσει μαχητές, να εισάγει όπλα, και να σχεδιάζει τρομοκρατικές ενέργειες⁵⁹. Εκτιμάται ότι περίπου 20.000 άνδρες πέρασαν από αυτές τις εγκαταστάσεις πριν από την 9/11, οι περισσότεροι από τους οποίους στάλθηκαν για να πολεμήσουν για τους Ταλιμπάν, ενώ ένας μικρότερος αριθμός εισήχθη στην Al Qaeda.

Το ζήτημα που προκύπτει ως προς το Αφγανιστάν σχετίζεται με το ότι η δράση της Al Qaeda μέσα στο κράτος μπορεί να ιδωθεί υπό το πρίσμα του δικαίου χρήσης βίας, μόνο εάν προκύψει ως ένοπλη επίθεση, μέσω του αποτελεσματικού ελέγχου του ίδιου του κράτους, όπως ορίστηκε στην Υπόθεση Νικαράγουα. Το πρόβλημα λοιπόν εν προκειμένω ήταν να αποδειχθεί ότι υπήρξε πράγματι σημαντικής έντασης ανάμειξη της κυβέρνησης των Ταλιμπάν στη δράση της Al Qaeda. Σε μια τέτοια περίπτωση, θα οδηγούμασταν στη θεωρία του αποτελεσματικού ελέγχου και η διεθνής κοινότητα (και κατ' επέκταση οι ΗΠΑ ως κράτος-θύμα) θα είχε τη δυνατότητα να επιρρίψει την ευθύνη και να εφαρμόσει τις όποιες συνέπειες με βάση τις προβλέψεις του Χάρτη ΗΕ στο Αφγανιστάν.

το 2001 η Βόρεια Συμμαχία είχε υπό τον έλεγχό της λιγότερο από το 10% της χώρας. Οι ΗΠΑ εισέβαλαν στο Αφγανιστάν παρέχοντας στήριξη στα στρατεύματα της Βόρειας Συμμαχίας στη μάχη εναντίον των Ταλιμπάν, την οποία κέρδισαν το Δεκέμβριο του 2001. Με τους Ταλιμπάν να διώκονται από τον έλεγχο της χώρας, η Βόρεια Συμμαχία διαλύθηκε και κόμματά της προσχώρησαν στη νεοσύστατη κυβέρνηση Karzai.

⁵⁶Marcela Grad, *Massoud: An Intimate Portrait of the Legendary Afghan Leader*, Webster University Press, 1 March 2009, σ. 310. Ahmed Rashid, *Afghanistan resistance leader feared dead in blast*, The Telegraph. London, 11 Sept. 2001, διαθέσιμο στο:

<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/1340244/Afghanistan-resistance-leader-feared-dead-in-blast.html>.

⁵⁷ Η Al Qaeda, που σημαίνει "Η Βάση" στα αραβικά, είναι ένα παγκόσμιο εξτρεμιστικό δίκτυο που ξεκίνησε το 1988 από τον Οσάμα Μπιν Λάντεν. Επιδιώκει να απελευθερώσει τις μουσουλμανικές χώρες από την επιρροή των δυτικών χωρών και να επιτίθεται σε μουσουλμανικά έθνη που δεν συμφωνούν με την εκδοχή της ισλαμικής θρησκείας. Η Al Qaeda επιτίθεται σε εκείνους που πιστεύει ότι είναι εχθροί του Ισλάμ. Το 1988, η Al Qaeda δήλωσε ότι είναι καθήκον των οπαδών της να σκοτώσουν Αμερικανούς και πολίτες άλλων χωρών που υποστηρίζουν τις ΗΠΑ. Η Al Qaeda πραγματοποίησε πολλές βομβιστικές επιθέσεις και άλλες πράξεις βίας, με γνωστότερη όλων την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου 2001.

⁵⁸ UN SC Resolution 1267, και UN Press Release, *Security Council demands that Taliban turn over Osama bin Laden to appropriate authorities*, 15 October 1999.

⁵⁹ 911 Commission 2004, σ. 66, 67.

Η πραγματικότητα βέβαια εξελίχθηκε κάπως διαφορετικά. Στις 12 Σεπτέμβρη 2001, την επομένη του τρομοκρατικού χτυπήματος τα Ηνωμένα Έθνη ομόφωνα καταδικάζουν την τρομοκρατική επίθεση. Τόσο με το εν λόγω Ψήφισμα (1368/2001) όσο και ακόμα εντονότερα με το Ψήφισμα 1373, το ΣΑ προβαίνει σε αναφορές στο δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας, γεγονός που δίνει την ευκαιρία στις ΗΠΑ να εκμεταλλευθούν την κατάσταση και να προχωρήσουν σε επέμβαση στο Αφγανιστάν ακριβώς με αυτό το επιχείρημα⁶⁰, ⁶¹. Οι επικριτές της επέμβασης ισχυρίστηκαν ότι οι επιτιθέμενοι δεν είχαν αποδεδειγμένη σύνδεση με το Αφγανιστάν ή τους Ταλιμπάν⁶². Τόνισαν επίσης ότι ακόμα και αν ένα κράτος ήταν πίσω από τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, καμία εκστρατεία βομβιστικής επίθεσης δεν θα αποτελούσε νόμιμη άμυνα⁶³. Αντιθέτως, ερμήνευσαν τη νόμιμη άμυνα ως λύση απέναντι σε ενέργειες που είναι “*instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation*”⁶⁴.

Αναμφίβολα, οι βίαιες πράξεις μη κρατικών ομάδων ενάντια σε άμαχο πληθυσμό για πολιτικούς σκοπούς είναι αποτρόπαια εγκλήματα που, όταν είναι ευρέως διαδεδομένα ή συστηματικά, μπορούν να αποτελέσουν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Οι τρομακτικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο που στοίχησαν τη ζωή χιλιάδων πολιτών αποτέλεσαν εγκληματικές πράξεις τόσο βάσει του εσωτερικού δικαίου των ΗΠΑ όσο και βάση του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Συγκεκριμένα, ως πράξεις δολοφονίας που διαπράττονται σκόπιμα ως μέρος μιας εκτεταμένης επίθεσης εναντίον ενός άμαχου πληθυσμού, αποτελούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, τα οποία μπορούν να διωχθούν από οποιοδήποτε έθνος στη γη⁶⁵, ⁶⁶.

⁶⁰ UN SC Res 1368 (2001): “*Recognizing the inherent right of individual or collective self-defense in accordance with the Charter*” και UN SC Res 1373 (2001): “*Reaffirming the inherent right of individual or collective self-defense as recognized by the Charter of the United Nations as reiterated in resolution 1368 (2001)*”

⁶¹ “*Timeline : the attack on Afghanistan*”, The Guardian, 7 October 2001, διαθέσιμο στο:

<https://www.theguardian.com/world/2001/oct/07/afghanistan.terrorism>

⁶² Professor Marjorie Cohn (6 November 2001). “*Bombing of Afghanistan Is Illegal and Must Be Stopped*”

⁶³ “*Security Council Resolutions 1368 (2001) and 1373 (2001): What They Say and What They Do Not Say*”, *European Journal of International Law*.

⁶⁴ David Kretzmer, *The Inherent Right to Self-Defense and Proportionality in Jus Ad Bellum*, *The European Journal of International Law* Vol. 24 no. 1, EJIL (2013), Vol. 24 No. 1, 235–282. “Υπάρχουν ενδείξεις ότι κατά την εκπόνηση του Χάρτη πολλά κράτη υποθέτουν ότι το εγγενές δικαίωμα της άμυνας περιλαμβάνει το δικαίωμα χρήσης βίας ενάντια σε επικείμενη επίθεση εάν πληρούνται τα κριτήρια Caroline, δηλαδή ότι ένα κράτος αντιμετωπίζει την απειλή μιας ένοπλης επίθεσης που παρουσιάζει μια «ανάγκη άμυνας, στιγμιαία, συντριπτική, χωρίς να αφήνει καμία επιλογή μέσων και καμία στιγμή συζήτησης». Βλ. σχετικά note of US Secretary of State Daniel Webster dated 24 Apr. 1841, in *Caroline Case*, 29 *British and Foreign State Papers* (1841) 1137–1138, διαθέσιμο στο: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp

⁶⁵ Human Rights Watch, *Legal Issues Arising from the War in Afghanistan and Related Anti-Terrorism Efforts*, 16/10/2001, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2001/10/16/legal-issues-arising-war-afghanistan-and-related-anti-terrorism-efforts>

⁶⁶ Τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ορίζονται στο άρθρο 7 του Καταστατικού του ΔΠΔ. Ειδικότερα, βλ. Στέλιος Περράκης, «*Σύγχρονες Εξελίξεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου: από τα ad hoc Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια για την Πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο*», στο «*Προς μια Διεθνή Ανθρωπιστική Τάξη: Τα Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια*», σ. 50.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου σκότωσαν περισσότερους από 3.000 ανθρώπους, τον υψηλότερο αριθμό αθώων ζώων πολλών διαφορετικών εθνικοτήτων σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη τρομοκρατική επίθεση. Η απόφαση 56/1 της 12ης Σεπτεμβρίου 2001 της ΓΣ των ΗΕ καταδίκασε απερίφραστα τις απεχθείς πράξεις τρομοκρατίας που προκάλεσαν τραγικές απώλειες ζώων και καταστροφές στη Νέα Υόρκη, Ουάσιγκτον DC και Πενσυλβάνια και κάλεσε επείγοντως σε διεθνή συνεργασία για την πρόληψη και την εξάλειψη των πράξεων της τρομοκρατίας⁶⁷.

Σε αυτό το σημείο πρέπει παράλληλα να τονιστεί ότι πέραν των επιθέσεων στις ΗΠΑ, αεροπορικές επιθέσεις καθώς και συνεχιζόμενες εσωτερικές συγκρούσεις έχουν πλήξει εκείνη την περίοδο χιλιάδες πολίτες μέσα στα σύνορα του Αφγανιστάν⁶⁸. Έχει αναφερθεί ότι οι Ταλιμπάν και σύμμαχοί τους στην Al Qaeda έχουν σκοτώσει χιλιάδες πολίτες σε σφαγές και αδιάκριτες επιθέσεις. Άνθρωποι φυλακίστηκαν – συμπεριλαμβανομένων των αιχμαλώτων συνείδησης – χωρίς κατηγορία ή δίκη, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι μέλη εθνικών μειονοτήτων που υποπτεύονται ότι υποστηρίζουν τη συμμαχία κατά των Ταλιμπάν. Υπάρχουν αναφορές για χρήση βασανιστηρίων και κακομεταχείριση κατά τη διάρκεια κράτησης σε περιοχές που ελέγχονται από τους Ταλιμπάν. Οι δυνάμεις της Βόρειας Συμμαχίας έχουν επίσης σκοτώσει, φυλακίσει και κακοποιήσει πολίτες με βάση την εθνοτική τους ταυτότητα ή τη σύνδεσή τους με τους Ταλιμπάν. Διαπιστώνονται έτσι αναμφίβολα τεράστιας έκτασης παραβιάσεις του 4^{ου} άρθρου του ICCPR, δικαιώματα από τα οποία όπως τονίστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο δε δικαιολογείται καμία παρέκκλιση, ακόμα και σε περιόδους εκτάκτου ανάγκης.

2) *Ιράκ: Σαντάμ Χουσεΐν, όπλα μαζικής καταστροφής και η σύνδεση με την Al Qaeda*

Η εισβολή στο Ιράκ βασίστηκε στην ανάγκη επιβολής των αποφάσεων του ΣΑ, οι οποίες καλούσαν το εν λόγω κράτος να συμμορφωθεί με προγενέστερα αιτήματα περί αφοπλισμού και επίβλεψης του πυρηνικού του οπλοστασίου. Πιο συγκεκριμένα, τον Απρίλιο του 1991 το ΣΑ υιοθέτησε το Ψήφισμα 687, η οποία επέβαλε έναν μακρύ κατάλογο υποχρεώσεων για το Ιράκ, συμπεριλαμβανομένων αρκετών αναφορικά με τον αφοπλισμό⁶⁹. Προς τον σκοπό αυτό, το Ιράκ έπρεπε να καταστρέψει όπλα μαζικής καταστροφής που πιθανολογούταν ότι κατείχε, και να συνεργαστεί με την Ειδική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών (UNSCOM), προκειμένου να διενεργηθεί επιθεώρηση

⁶⁷ UN GA Res 56/1, 12 Sept 2001, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/agresolution.htm>

⁶⁸ Amnesty International, *Afghanistan: Making human rights the agenda*, 1 November 2001, σελ. 2-3, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/download/Documents/124000/asa110232001en.pdf>

⁶⁹ UN SC Res. 687 (1991), διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/687.pdf>

του πυρηνικού του προγράμματος. Ωστόσο, κατά τα επόμενα χρόνια, η επίμονη άρνηση του ηγέτη του Ιράκ, Saddam Houssein, να αποδεχθεί τους όρους της εν λόγω απόφασης οδήγησε το ΣΑ στην καταδίκη -με μια σειρά Ψηφισμάτων- της στάσης αυτής, κάνοντας λόγο για παραβιάσεις των αιτημάτων της Απόφασης 687, και προειδοποιώντας για «σοβαρότατες συνέπειες», αν το κράτος δεν συμμορφωθεί⁷⁰.

Παρά τις προσπάθειες του ΣΑ, το 1998 το καθεστώς του Saddam έδωσε τους επιθεωρητές των ΗΕ, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι επεδίωκε να αναβιώσει προγράμματα ανάπτυξης βιομηχανικών και πυρηνικών εξοπλισμών. Κατά τα επόμενα τέσσερα χρόνια, το Ιράκ αρνήθηκε οποιαδήποτε ενέργεια παρέμβασης της διεθνούς κοινότητας, αυξάνοντας περαιτέρω τις υποψίες⁷¹. Η άρνηση αυτή ανάγκασε το ΣΑ να προβεί το 2002 στην Απόφαση 1441, η οποία - σύμφωνα με τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών Colin Powell - «ήταν η τελευταία ευκαιρία για το Ιράκ να συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις περί αφοπλισμού, αφού διαφορετικά θα αντιμετώπιζε σοβαρές συνέπειες»⁷².

Σύμφωνα με τον Μπους και τον τότε πρωθυπουργό του Ηνωμένου Βασιλείου Τόνι Μπλερ, η σύσταση ενός συνασπισμού που θα εισέβαλλε στο Ιράκ είχε ως στόχο «τον αφοπλισμό του Ιράκ από τα όπλα μαζικής καταστροφής, τον τερματισμό της υποστήριξης του Σαντάμ Χουσεΐν στην τρομοκρατία και την απελευθέρωση του ιρακινού λαού». Σύμφωνα με τον Μπλερ, αφορμή ήταν η αποτυχία του Ιράκ να εκμεταλλευθεί μια «τελική ευκαιρία» για να αφοπλίσει τα υποτιθέμενα πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα που οι αμερικανοί και βρετανοί αξιωματούχοι χαρακτήριζαν ως άμεση απειλή για την παγκόσμια ειρήνη.

Βασικοί σύμμαχοι των ΗΠΑ στο NATO, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, συμφώνησαν με τις ενέργειες τους, ενώ Γαλλία και Γερμανία παρέμειναν σκεπτικές απέναντι στα σχέδια για εισβολή στο Ιράκ, υποστηρίζοντας αντί αυτού τη διπλωματία και τις επιθεωρήσεις οπλισμού. Μετά από συζητήσεις, το ΣΑ κατέληξε στο συμβιβαστικό Ψήφισμα 1441(2002), το οποίο ενέκρινε την επανάληψη των επιθεωρήσεων του οπλισμού και υποσχέθηκε «σοβαρές συνέπειες» σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Ως μέλη του ΣΑ, η Γαλλία και η Ρωσία κατέστησαν σαφές ότι δε θεωρούσαν πως αυτές οι συνέπειες συμπεριελάμβαναν τη χρήση βίας για την ανατροπή της ιρακινής κυβέρνησης⁷³.

Ο Τζορτζ Μπους, σε ομιλία του τον Οκτώβριο του 2002, δήλωσε ότι «η αποφασισμένη πολιτική των ΗΠΑ είναι η αλλαγή καθεστώτος ... Ωστόσο, αν ο Σαντάμ Χουσεΐν πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις των Ηνωμένων Εθνών, οι συνθήκες που περιέγραφα πολύ σαφώς με όρους που όλοι μπορούν να καταλάβουν, από μόνες τους θα σηματοδοτούσαν ότι το καθεστώς έχει αλλάξει»⁷⁴. Μισό χρόνο μετά, στις 6 Μαρτίου του

⁷⁰ Ψηφίσματα που ακολούθησαν: UN SC Res 707 (1991), 715 (1991), 1051 (1996), 1060 (1996).

⁷¹ Χ. Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2008.

⁷² UN SC Res. 1441 (2002), διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>

⁷³ "France threatens rival UN Iraq draft". BBC News, October 2002.

⁷⁴ Full text: Bush's speech, The Guardian, 18 March 2003, διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2003/mar/18/usa.iraq>

2003 ο Μπους προβαίνει στη διαπίστωση ότι ο Σαντάμ δεν συμμορφωνόταν με την απόφαση 1441 του ΣΑ. Το Ιράκ, για ακόμη μια φορά, δεν συμμορφώθηκε πλήρως με τους όρους, με αποτέλεσμα οι Η.Π.Α. και η Μεγάλη Βρετανία να ζητήσουν από το ΣΑ μια νέα Απόφαση η οποία θα εξουσιοδοτούσε τη χρήση βίας. Αντίθετα, η πλειοψηφία των κρατών-μελών του Συμβουλίου δε συναινούσε με τη χρήση βίας, και επιθυμούσε την ειρηνική επίλυση. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, δημιουργήθηκε η γνωστή «συμμαχία των προθύμων» υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρετανίας και, κατ' επέκταση, δρομολογήθηκε η μονομερής επέμβαση στις 19 Μαρτίου 2003.

Πρόσθετες αιτιολογήσεις που χρησιμοποιήθηκαν σε διάφορες χρονικές στιγμές περιλάμβαναν την παραβίαση των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών από το Ιράκ, την καταστολή των πολιτών από την ιρακινή κυβέρνηση και τις παραβιάσεις από πλευράς Ιράκ της εκεχειρίας του 1991. Οι κύριοι ισχυρισμοί ήταν ότι ο Σαντάμ είχε ή προσπαθούσε να παράγει όπλα μαζικής καταστροφής και κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες για την απόκτηση τους, ιδίως αν ληφθούν υπόψη δύο προηγούμενες επιθέσεις κατά των εγκαταστάσεων παραγωγής πυρηνικών όπλων της Βαγδάτης από το Ιράν και το Ισραήλ. Και τέλος, κατηγορούταν ότι είχε δεσμούς με τρομοκράτες, συγκεκριμένα την Al Qaeda.

Στις 5 Φεβρουαρίου 2003, ο υπουργός Εξωτερικών Colin Powell απευθύνθηκε στο ΣΑ σχετικά με το θέμα του Ιράκ, προβαίνοντας σε σχολιασμούς σχετικά με τους δεσμούς του κράτους με την τρομοκρατία. Ο Powell αναγνώρισε ένα χρόνο αργότερα ότι στην ομιλία του δεν παρουσίασε ουσιαστικές ενδείξεις συνεργασίας μεταξύ του Σαντάμ και της Al Qaeda, ενώ με τη λήξη της θητείας του, παραδέχθηκε αμφιβολίες για τα αποδεικτικά στοιχεία που του παρουσιάστηκαν⁷⁵. Σε συνέντευξή του, ερωτούμενος για τη σύνδεση Σαντάμ με Al Qaeda, απάντησε: *«Δεν έχω δει ποτέ μια σύνδεση ... Δεν μπορώ να σκεφτώ αλλιώς γιατί δεν είχα δει ποτέ στοιχεία που να υποδηλώνουν ότι υπήρχε μία»*. Το καλοκαίρι του 2004, η Επιτροπή της 11^{ης} Σεπτεμβρίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι *«μέχρι σήμερα δεν έχουμε δει στοιχεία ότι αυτές ή οι προηγούμενες επαφές έχουν εξελιχθεί ποτέ σε συνεργατική επιχειρησιακή σχέση. Ούτε αντίστοιχα έχουμε βρει αποδείξεις ότι το Ιράκ συνεργάστηκε με την Al Qaeda στην οργάνωση ή την πραγματοποίηση οποιονδήποτε επιθέσεων κατά των Ηνωμένων Πολιτειών»*^{76, 77}. Το συμπέρασμα αυτό είναι σύμφωνο με

⁷⁵ U.S. Secretary of State Colin Powell Addresses the U.N. Security Council, 5 February 2003, διαθέσιμο στο: <https://georgewebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/print/20030205-1.html>

⁷⁶ Mike Mount, *Hussein's Iraq and al Qaeda not linked, Pentagon says*, 13 March 2008, διαθέσιμο στο: <http://edition.cnn.com/2008/US/03/13/alqaeda.saddam/> και Daniel Benjamin, *Saddam Hussein and Al Qaeda Are Not Allies*, 30 September 2002, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2002/09/30/opinion/saddam-hussein-and-al-qaeda-are-not-allies.html>

⁷⁷ Dana Milbank, *9/11 Panel's Findings Vault Bush Credibility To Campaign Forefront*, Washington Post, Sunday, June 20, 2004, διαθέσιμο στο: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A54702-2004Jun19.html>

τα ευρήματα διαφόρων ερευνών σχετικά με συγκεκριμένες πτυχές της σχέσης του Σαντάμ Χουσεϊν με την Al Qaeda⁷⁸.

Ως προς το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το 2002 υποστηρίχθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και υιοθετήθηκε από τη ΓΣ των ΗΕ ψήφισμα το οποίο ανέφερε ότι δεν υπήρξε βελτίωση στην κρίση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Ιράκ⁷⁹. Η δήλωση καταδίκασε την κυβέρνηση του Προέδρου Σαντάμ Χουσεϊν για τις «*συστηματικές, εκτεταμένες και εξαιρετικά σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου*» και κάλεσε το Ιράκ να σταματήσει «*τις συνοπτικές και αυθαίρετες εκτελέσεις ... τη χρήση του βιασμού ως πολιτικού εργαλείου και τις βίαιες και ακούσιες εξαφανίσεις*»⁸⁰.

Το Ιράκ, υπό την κυριαρχία του Σαντάμ Χουσεϊν βίωσε σοβαρότατα εγκλήματα αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το Human Rights Watch έχει καταγράψει μεταξύ αυτών τη γενοκτονία, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τα εγκλήματα πολέμου στις διάφορες εκθέσεις του για το Ιράκ κατά τη διάρκεια των ετών⁸¹. Σε κάθε περίπτωση, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υποστήριξαν ότι οι ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ποτέ δεν αποτέλεσαν τη βασική δικαιολογία για την εισβολή (η οποία θα αναλυθεί ευρύτερα στο δεύτερο μέρος της εργασίας), ούτε πίστεψαν ότι η στρατιωτική επέμβαση δικαιολογείται στη βάση ανθρωπιστικών λόγων, κυρίως διότι «*οι συγκρούσεις στο Ιράκ την περίοδο εκείνη δεν ήταν μιας τέτοιας εξαιρετικής φύσης που θα δικαιολογούσαν μια τέτοια επέμβαση*»⁸².

⁷⁸ Συμπεριλαμβανομένων αυτών που διεξήχθησαν από τη CIA, την Υπηρεσία Πληροφοριών Άμυνας, το FBI και το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας. Alison Caldwell, *Experts say no evidence of al-Qaeda, Hussein link*, The World Today, 18 June 2004, διαθέσιμο στο:

<http://www.abc.net.au/worldtoday/content/2004/s1135079.htm>

⁷⁹ UN GA Resolution 56/174. Situation of human rights in Iraq, 27 February 2002: “*Strongly condemns: (a) The systematic, widespread and extremely grave violations of human rights and of international humanitarian law by the Government of Iraq, resulting in all-pervasive repression and oppression sustained by broad-based discrimination and widespread terror; (b) The suppression of freedom of thought, expression, information, association, assembly and movement, through fear of arrest, imprisonment, execution, expulsion, house demolition and other sanctions; (c) The repression faced by any kind of opposition, in particular the harassment and intimidation of and threats against Iraqi opponents living abroad and members of their families; (d) The widespread use of the death penalty in disregard of the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights and the United Nations safeguards; (e) Summary and arbitrary executions, including political killings and the continued so-called clean-out of prisons, the use of rape as a political tool, as well as enforced or involuntary disappearances, routinely practised arbitrary arrests and detention and consistent and routine failure to respect due process and the rule of law; (f) Widespread, systematic torture, and the maintaining of decrees prescribing cruel and inhuman punishment as a penalty for offences;*”. Διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/490/51/PDF/N0149051.pdf?OpenElement>

⁸⁰ Emma Jane Kirby, *UN condemns Iraq on human rights*, 19 April 2002, διαθέσιμο στο: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1940050.stm

⁸¹ *Saddam Hussein's Trial: Bringing Justice for the Human Rights Crimes in Iraq's Past*, Human Rights Watch, 24 December 2003, διαθέσιμο στα: <https://www.hrw.org/report/2003/12/24/saddam-husseins-trial/bringing-justice-human-rights-crimes-iraqs-past> και <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/iraq/>

⁸² Roth, Ken. "[War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention](#)", Human Rights Watch, January 2004.

ii. Η Αραβική Άνοιξη και η εξάπλωση του βίαιου εξτρεμισμού

1) Συρία και Ιράκ: η ανάδυση του Ισλαμικού Κράτους

Οι συγκρούσεις στη Συρία ξεκίνησαν το Μάρτιο του 2011, όταν ξέσπασαν ειρηνικές διαμαρτυρίες, στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης, σχετικά με τη φτώχεια, την ανισότητα, το δημοκρατικό έλλειμμα και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά τη διάρκεια μίας διαδήλωσης στις 18 Μαρτίου, οι κυβερνητικές δυνάμεις προέβησαν σε χρήση βίας, σκοτώνοντας εκατοντάδες διαδηλωτές και φυλακίζοντας ακόμα περισσότερους. Η οργή των πολιτών για τη βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων τις μετέτρεψε σε κύματα εξεγέρσεων, εξαπλώνοντάς τις σε πολλές πόλεις του κράτους⁸³.

Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, οι πρώτες μη θρησκευτικού χαρακτήρα διαδηλώσεις άρχισαν να αποκτούν τέτοιες αποχρώσεις, με τη συμμετοχή στη σύγκρουση σημαντικών θρησκευτικών ενόπλων ομάδων. Ο Πρόεδρος της χώρας Bashar Al-Assad, προβαίνει σε δηλώσεις περί «σοβαρής συνομοσίας» που η χώρα αντιμετωπίζει, στα χέρια «ιμπεριαλιστικών δυνάμεων», δεχόμενη ταυτόχρονα επιθέσεις από ένοπλες συμμορίες και τρομοκρατικές οργανώσεις⁸⁴. Πράγματι, τον Ιούλιο του 2011 σχηματίστηκε ο Ελεύθερος Συριακός Στρατός, ο οποίος αποτελούνταν κυρίως από λιποτάκτες στρατιωτικούς. Ο Στρατός αυτός ξεκίνησε επιθέσεις προς τις κυβερνητικές δυνάμεις, ως μια από τις πρώτες αντιπολιτευόμενες ομάδες που επιτίθεται ανοιχτά στην Κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια του επόμενου έτους, οργανώσεις συνδεδεμένες με την Al Qaeda αποφάσισαν να εκμεταλλευθούν την κατάσταση και να εισέλθουν στη χώρα από τα σύνορα με το Ιράκ. Ως προς την κατάσταση του ίδιου του Ιράκ, η εσωτερική σταθερότητα της χώρας στη μετά-Saddam εποχή παρέμεινε ένα δύσκολο εγχείρημα, και είχε, μάλιστα, το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, διότι υπήρξε αποσταθεροποίηση όχι μόνο του εν λόγω κράτους, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής. Δεν πρέπει να λησμονείται ότι άμεση συνέπεια της κατάστασης αυτής ήταν η άνοδος του Ισλαμικού Κράτους.

Έτσι, μετά την εισβολή, το Ιράκ έλκυσε θρησκευτικούς εξτρεμιστές που άνησαν στο κενό και στην αποσταθεροποίηση που υπήρχε μετά την ανατροπή της Κυβέρνησης της χώρας⁸⁵. Πράγματι, το 2013, ο Abu Bakr Al-Bagdadi ανακοίνωσε τη δημιουργία

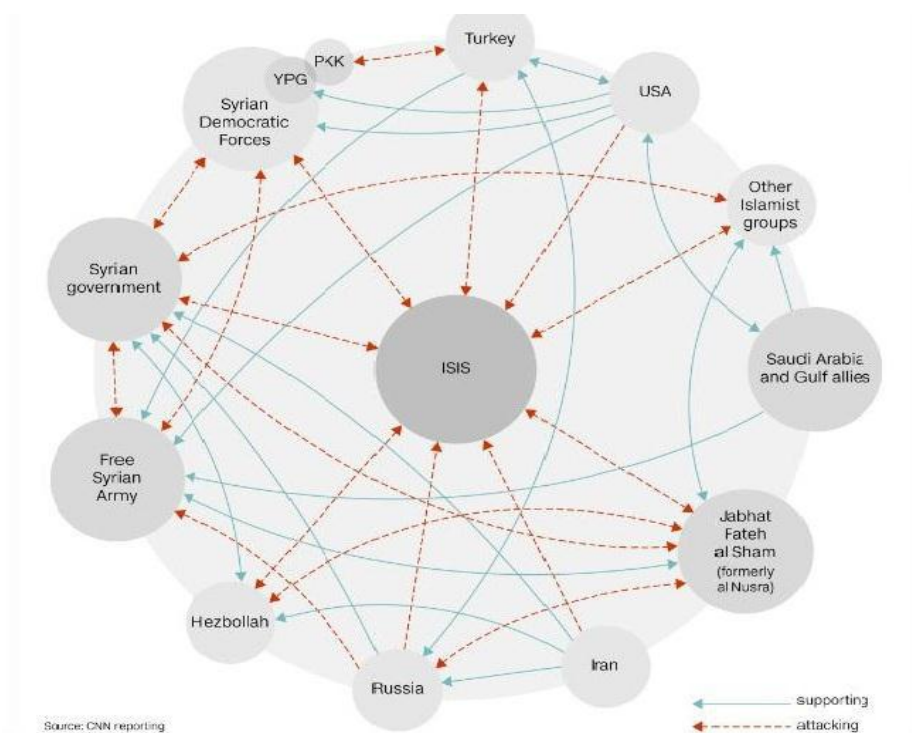
⁸³Neil Hicks, *Advancing Human Rights to Combat Extremism*, Human Rights First, 6 December 2017, σελ 9, διαθέσιμο στο: <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA16/20171206/106698/HHRG-115-FA16-Wstate-HicksN-20171206.pdf> σελ. 12-13.

⁸⁴Ian Black, *Syria blasts call for ICC investigation by UN human rights commissioner - State TV blames 'conspiracy' against Bashar al-Assad's regime after Navi Pillay says situation in Syria is intolerable*, The Guardian, 13 December 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2011/dec/13/syria-icc-investigation-human-rights>

⁸⁵D. Hussain, *ISIS: The "unintended consequences" of the US-led war on Iraq*, Foreign Policy Journal, 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.foreignpolicyjournal.com/2015/03/23/isis-the-unintended-consequences-of-the-us-led-war-on-iraq/>

Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε⁸⁶, και σύντομα επιτέθηκε στον Ελεύθερο Συριακό Στρατό, σηματοδοτώντας την έναρξη των εχθροπραξιών μεταξύ των μη κρατικών δρώντων της περιοχής. Ταυτόχρονα, επιτέθηκε και στον πληθυσμό των Κούρδων της Βόρειας Συρίας, στην προσπάθεια εξάπλωσης του και στην εν λόγω περιοχή⁸⁷.

Την 1^η Σεπτεμβρίου του 2014, κατόπιν αιτήματος του HRC, συστάθηκε η OHCHR Investigation Mission to Iraq (ISIL), προκειμένου να διερευνήσει εικαζόμενες παραβιάσεις της διεθνούς νομοθεσίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα που διεπράχθησαν από το ΙΚ και συναφείς τρομοκρατικές ομάδες, και να διαπιστώσει τα γεγονότα και τις περιστάσεις τέτοιων παραβιάσεων, προκειμένου να αποφευχθεί η ατιμωρησία και να διασφαλιστεί η πλήρης λογοδοσία (παρέμεινε ενεργή έως το Μάρτιο του 2015)⁸⁸.

Δρώντες και συμμαχίες στη Συρία [Said – Moorhouse (2016)]

⁸⁶Islamic State of Irak and the Levant - ISIL (προϋπήρχε από το 1999 με διαφορετικές ονομασίες, σήμερα είναι επίσης γνωστό ως ISIS ή Daesh): εξαιρετικά βίαιη εξτρεμιστική ομάδα που ευθύνεται για το θάνατο χιλιάδων ανδρών, γυναικών και παιδιών, κυρίως μουσουλμάνων. Αποκαλείται "Ισλαμικό Κράτος", αλλά τα μέλη της ακολουθούν μια ακραία, περιθωριακή ερμηνεία του ισλαμικού νόμου. Δεν αντιπροσωπεύουν το βασικό Ισλάμ και η μεγάλη πλειοψηφία των Μουσουλμάνων τρομοκρατείται από τις πράξεις τους. Τα μέλη του εργάζονται για να υποδουλώσουν ή να σκοτώσουν όποιον διαφωνεί με αυτούς και δρουν σε τμήματα του Ιράκ και της Συρίας. Το ISIL συνεχίζει να προσλαμβάνει ενεργά πολίτες των ΗΠΑ, ιδίως νέους. Το ISIL έχει επιτεθεί στον λαό του Ιράκ, της Συρίας και άλλων κρατών - συμπεριλαμβανομένων κυβερνητικών και στρατιωτικών αξιωματούχων καθώς και δημοσιογράφων και μαθητών. Το ISIL έχει επίσης στοχεύσει Αμερικανούς πολίτες, και έχει επιτεθεί σε αμερικανικά στρατεύματα και ομήρους.

⁸⁷Χαρακτηριστικό παράδειγμα το Κομπάνι, όπου η πολιορκία έληξε με τη συμβολή κουρδικών ομάδων του Ιράκ, του Ελεύθερου Συριακού Στρατού και αεροπορικών επιδρομών της Συμμαχίας κατά του ISIS.

⁸⁸ 22nd special session of the Human Rights Council on the human rights situation in Iraq, 1 September 2014, Ψήφισμα S-22/1, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/ListHRCMandat.aspx>

Η απουσία κρατικού ελέγχου στην επικράτεια υπήρξε βασικός παράγοντας για την ανάπτυξη βίαιου εξτρεμισμού σε κράτη όπως η Συρία και το Ιράκ. Η Συρία αποτελεί επίσης ένα από τα σαφέστερα παραδείγματα μιας αυτοσυντηρούμενης συμβιωτικής σχέσης μεταξύ μιας κυβέρνησης έντονης καταστολής και της τρομοκρατίας. Οι ηγέτες σε Μέση Ανατολή και Αφρική συχνά επιδιώκουν να οικοδομήσουν νομιμότητα προβάλλοντας τους εαυτούς τους ως εμπλεκόμενους σε έναν αγώνα ζωής ή θανάτου στο πλαίσιο της προστασίας του κράτους τους από την τρομοκρατία, επιδιώκοντας κατ' αυτόν τον τρόπο να κάνουν την αντιπολίτευση τους να μοιάζει όσο το δυνατόν πιο ακραία.

Η καταστολή, ακόμα περισσότερο, των μη βίαιων πολιτικών αντιπάλων περιορίζοντας την πρόσβαση στα μέσα ενημέρωσης και στην πολιτική διαδικασία σημαίνει ότι η πολιτική επιλογή πολώνεται μεταξύ του αυταρχικού κατεστημένου και της εναλλακτικής του βίαιου εξτρεμισμού. Αυτό τροφοδοτεί τον βίαιο εξτρεμισμό σε βάρος μιας μη βίαιης, πλουραλιστικής πολιτικής. Η Συρία είναι μια ακραία περίπτωση κυβέρνησης που χρησιμοποιεί την τρομοκρατία για να νομιμοποιήσει τη βίαιη καταστολή, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της πιο ορατής, με βάση τα σημερινά δεδομένα, παγκόσμιας βίαιης εξτρεμιστικής απειλής: του Ισλαμικού Κράτους (ΙΚ).

Η μαζική ανθρωπιστική κρίση στη Συρία και το Ιράκ δείχνει επίσης ότι το μεγαλύτερο μέρος των θυμάτων της τρομοκρατίας που σκοτώθηκαν από ισλαμιστικές εξτρεμιστικές ομάδες ήταν μουσουλμάνοι πολίτες, κατά πλειοψηφία μουσουλμανικών κρατών, κυρίως του Ιράκ, της Συρίας και του Αφγανιστάν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί αναφορά του ΟΗCHR για την ανακάλυψη μαζικών τάφων στα εδάφη του Ιράκ⁸⁹. Σύμφωνα με τη σχετική αναφορά του UNAMI, από τον Ιούνιο του 2014 έως το Δεκέμβριο του 2017, το ISIL κατέλαβε μεγάλες περιοχές του Ιράκ και οδήγησε σε «εκστρατεία εκτεταμένης βίας και συστηματικών παραβιάσεων των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ανθρωπιστικού δικαίου - πράξεις που μπορεί να ισοδυναμούν με εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και πιθανά γενοκτονία»⁹⁰. Με την υιοθέτηση του Ψηφίσματος 28/32 από το HRC, στις 8 Απριλίου 2015, καταδικάστηκαν όλες οι παραβιάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από πλευράς Daesh και φιλικά σε αυτό εξτρεμιστικά δίκτυα, ενώ κλήθηκαν τα κράτη της διεθνούς κοινότητας να συμβάλλουν στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στις πληγείσες περιοχές του Ιράκ και τους

⁸⁹ ΟΗCHR, *ISIL's legacy of terror: at least 200 mass graves in Iraq*, 7 November 2018: “These graves contain the remains of those mercilessly killed for not conforming to ISIL's twisted ideology and rule, including ethnic and religious minorities. Their families have the right to know what happened to their loved ones. Truth, justice and reparations are critical to ensuring a full reckoning for the atrocities committed by ISIL,” διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/IraqMassGraves.aspx>

⁹⁰ UNAMI/ΟΗCHR, *Unearthing Atrocities: Mass Graves in territory formerly controlled by ISIL*, 6 November 2018, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_on_Mass_Graves4Nov2018_EN.pdf

κατοίκους τους, καθώς και να συμβάλλουν στη λήψη μέτρων σχετικά με τη διευθέτηση των περιοχών που έχουν διαμορφωθεί ως χώροι μαζικής ταφής⁹¹.

Παρόμοια είναι τα πορίσματα μιας ακόμα έκθεσης των ΗΕ το Νοέμβριο του 2017, η οποία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το ΙΚ διαπράττει σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις που ισοδυναμούν με «*διεθνή εγκλήματα*» κατά τη διάρκεια των εννέα μηνών της στρατιωτικής εκστρατείας για την απελευθέρωση της Μοσούλης στο Ιράκ⁹². Σύμφωνα με την εν λόγω Έκθεση, τουλάχιστον 2.521 πολίτες σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής επιχείρησης, κυρίως ως αποτέλεσμα των επιθέσεων του ISIL ενώ περίπου 1.673 τραυματίστηκαν. Τέλος, η Έκθεση του Αυγούστου του 2017 σχετικά με την προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σεξουαλικής βίας που συλλαμβάνονται από το ISIL / ή σε περιοχές που ελέγχονται από το ISIL στο Ιράκ, καταδεικνύει το τεράστιο αυτό ζήτημα, σχολιάζοντας τον αξιοσημείωτο αριθμό γυναικών, κοριτσιών, ανδρών και αγοριών που έχουν υποβληθεί σε σεξουαλική βία που σχετίζεται με συγκρούσεις (όπως ο βιασμός και η σεξουαλική υποδούλωση, η σωματική και ψυχολογική βία και η παράνομη διακίνηση), από το Ισλαμικό Κράτος⁹³.

Αντίστοιχη ήταν η παρουσία του ΙΚ στη Συρία. Ψήφισμα του HRC, στις 20 Οκτώβρη 2016, καταδεικνύει τη χωρίς προηγούμενο κατάσταση στην πόλη Χαλέπι⁹⁴. Το πόρισμα αναφέρει, μεταξύ άλλων, αδιάκριτους αεροπορικούς βομβαρδισμούς, επιθέσεις σε άτομα και υποδομές προστατευόμενα από το ανθρωπιστικό δίκαιο όπως αμάχους, νοσοκομεία, ιατρικό προσωπικό, σχολεία, χρήση χημικών όπλων και βομβών διασποράς,

⁹¹ UN GA A/HRC/RES/28/32, *Technical assistance and capacity-building in strengthening human rights in Iraq in the light of the abuses committed by Daesh and associated terrorist groups*, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/072/37/PDF/G1507237.pdf?OpenElement>

“*Condemns in the strongest possible terms the continued, widespread and grave abuses of human rights and violations of international humanitarian law committed by Daesh and associated terrorist groups, and strongly condemns in particular all violence committed against persons based on their religion or ethnicity and attacks on civilians, particularly against women and children*” και “*Urges the international community to assist Iraq in its efforts to ensure humanitarian assistance to internally displaced persons fleeing the areas affected by violence, and to put in place measures to protect the sites of mass graves of those killed by Daesh*”.

⁹² OHCHR, *UN report on liberation of Mosul: ISIL members should face “international crimes” charges*, 2 November 2017: “*a sustained campaign of ISIL attacks on eastern Mosul that directly targeted civilians*”, “*Tactics included shelling, use of improvised explosive devices (IEDs) and shooting fleeing civilians*”, “*Daesh’s reign of terror has spared no one, inflicting untold suffering on unarmed residents whose only guilt is that they lived in the areas under ISIL’s control. Their evil acts did not stop at killing and terrorizing residents, as they wantonly destroyed cultural and religious monuments, including the city’s iconic leaning minaret Al-Hadba, in total disregard of history and Islam, the religion this terrorist organization falsely claimed to represent*”.

⁹³ OHCHR/UNAMI, *Promotion and Protection of Rights of Victims of Sexual Violence Captured by ISIL/or in Areas Controlled by ISIL in Iraq*, 22 August 2017, διαθέσιμο στο: www.uniraq.org/index.php?option=com_k2&view=item&task=download&id=2396_4c72ca51e5ba5aa0667fae4a5b39d938&Itemid=650&lang=en

⁹⁴ UN GA HRC A/HRC/S-25/L.1, 20 October 2016, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G16/236/12/PDF/G1623612.pdf?OpenElement>

αποκλεισμούς στην παροχή νερού, σίτισης και ανθρωπιστικής βοήθειας, καθώς και βασανιστήρια, εξαφανίσεις και παραβιάσεις των δικαιωμάτων των παιδιών⁹⁵.

Σημαντική τέλος είναι η παράγραφος 7 του Ψηφίσματος, σύμφωνα με την οποία το HRC «καταδικάζει έντονα τις τρομοκρατικές ενέργειες και τη βία κατά των αμάχων από το λεγόμενο Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και το Λεβάντε (Daesh), το Μέτωπο Al-Nusra ή άλλες τρομοκρατικές οργανώσεις που ορίζονται από το ΣΑ και τις συνεχιζόμενες, συστηματικές και εκτεταμένες παραβιάσεις από πλευράς τους του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς ανθρωπιστικού, επιβεβαιώνει ότι η τρομοκρατία, συμπεριλαμβανομένων των ενεργειών του λεγόμενου Ισλαμικού Κράτους (Daesh), δεν μπορεί και δεν πρέπει να συνδέεται με οποιαδήποτε θρησκεία, εθνικότητα ή πολιτισμό (...)»⁹⁶.

Συνολικά, τα δελτία τύπου των τελευταίων ετών που προέρχονται από το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, διαγράφουν ακριβώς αυτήν την εικόνα, με θεματικές που κλιμακώνονται στο πέρασμα των ετών. Έτσι, η αρχή, θα μπορούσε κανείς να πει ότι γίνεται με τη διαπίστωση ότι ο πόλεμος έχει πάρει θρησκευτική χροιά, διαποτισμένος από την ευκαιριακή εγκληματικότητα, επιδεινούμενος μάλιστα από την παρουσία ξένων μαχητών και εξτρεμιστικών ομάδων, ενώ Κυβερνητικές δυνάμεις και αντικυβερνητικές ένοπλες ομάδες έχουν διαπράξει σφαγές αμάχων και μαχητών hors de combat⁹⁷.

Επιπροσθέτως, το 2014, η Ανεξάρτητη Διεθνής Διερευνητική Επιτροπή για τη Συρία θα αποκαλύψει, μέσα από τις μαρτυρίες των ίδιων των θυμάτων, το ζήτημα της ανυπολόγιστης χρήσης βίας και την κατήχηση στην οποία υποβάλλονταν από το ISIS⁹⁸, ενώ ο Ύπατος Αρμοστής σχολίασε, όπως διαπιστώνεται στη Σύνοψη της συζητήσεως

⁹⁵Ο.π., S-25/..., “The deteriorating situation of human rights in the Syrian Arab Republic, and the recent situation in Aleppo” : “alarming number of civilian casualties caused by the escalating level of violence and intensified campaigns of indiscriminate aerial bombings in Aleppo”, “condemning all attacks against civilians and civilian infrastructure, including those involving attacks on schools, medical facilities and personnel, the removal of medical items from humanitarian convoys and the deliberate interruptions of water supply, the indiscriminate use of weapons, including artillery, cluster bombs and barrel bombs, and air strikes, shelling by mortar, car bombs, incendiary weapons, suicide attacks and tunnel bombs, the use of chemical weapons, and the use of starvation of civilians as a method of combat, including by the besiegement of populated areas, and the widespread use of torture, ill-treatment, arbitrary executions, extrajudicial killings, enforced disappearances, sexual and gender -based violence, as well as all serious violations and abuses committed against children”.

⁹⁶Ο.π., S-25/..., “Also strongly condemns the terrorist acts and violence committed against civilians by the so-called Islamic State in Iraq and the Levant (Daesh), Al-Nusra Front or other terrorist organizations designated by the Security Council, and their continued gross, systematic and widespread abuses of international human rights law and violations of international humanitarian law, reaffirms that terrorism, including the actions of the so-called Islamic State in Iraq and the Levant (Daesh), cannot and should not be associated with any religion, nationality or civilization, and stresses the importance of the full implementation of Security Council resolution 2170 (2014);”.

⁹⁷UN HRC News, UN Commission of inquiry: all parties becoming increasingly reckless with human life as the Syrian conflict drags on, Geneva, 18 February 2013, διαθέσιμο στο:

<https://newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13003&LangID=E>

⁹⁸ UN HRC News, UN Commission of Inquiry: Syrian victims reveal ISIS’s calculated use of brutality and indoctrination , GENEVA, 14 November 2014, διαθέσιμο στο:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=15295&LangID=E>

υψηλού επιπέδου για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αραβική Δημοκρατία της Συρίας το καλοκαίρι του 2017, ότι οι βιαιοπραγίες που διαπράχθηκαν κατά της φυλής των Yazidi από το ΙΚ, συμπεριλαμβανομένης της απαγωγής και της πώλησης κοριτσιών και γυναικών ως σεξουαλικών σκλάβων, δεν είχαν δημιουργήσει άμεσες και αποφασιστικές ενέργειες για την εξασφάλιση της λογοδοσίας⁹⁹. Τα βέτο, όπως τόνισε, είχαν επανειλημμένα αποβάλει κάθε ελπίδα για ένα τέλος σε αυτές τις αποτρόπαιες πράξεις και για την παραπομπή πιθανών διεθνών εγκλημάτων στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο.

Αποτελεί ίσως ειρωνεία ότι οι πολυμερείς προσπάθειες για τον τερματισμό των συγκρούσεων στη Συρία αναδείχθηκαν στην πολιτική ατζέντα κυρίως μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις μεγάλου βεληγεκούς στη Δύση, και μετά τη μαζική μετακίνηση προσφύγων που εγκατέλειψαν τις συγκρούσεις στη Συρία και το Ιράκ φτάνοντας στην Ευρώπη¹⁰⁰. Πράγματι, το 2014 το ΣΑ υιοθετεί το ψήφισμα 2170 (2014) που καταδικάζει απερίφραστα την ακαθάριστη και ευρέως διαδεδομένη πρακτική ως προς το ζήτημα των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από εξτρεμιστικές ομάδες στο Ιράκ και στη Συρία, ενώ μόλις το 2016 το ΣΑ υιοθετεί τη συμφωνία της Συρίας για την παύση των εχθροπραξιών, με το ομόφωνο Ψήφισμα 2268 (2016), με τον Υφυπουργό Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας να υπογραμμίζει ταυτόχρονα ότι “*As the cessation of hostilities would not apply to terrorist organizations such as Jabhat al-Nusrah and Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL/Daesh) (...) the fight against those groups would continue*”^{101, 102}. Αυτό δίνει ίσως την εντύπωση ότι οι δυτικές κυβερνήσεις νοιάζονται για το βίαιο εξτρεμισμό μόνον όταν έχει άμεσο αντίκτυπο στις δικές τους κοινωνίες και πως αδιαφορούν για τα εκατομμύρια θύματα συγκρούσεων στις μη δυτικές χώρες. Είναι πιθανό αυτή η αντιληπτή έλλειψη συμπάθειας να τροφοδοτεί εν μέρει διαμαρτυρίες από τις οποίες δύναται να τραφεί ο βίαιος εξτρεμισμός.

Η καταστροφική σύγκρουση στη Συρία και στο Ιράκ τροφοδοτήθηκε από θρησκευτική υποκίνηση που τροφοδότησε με τη σειρά της διαχωρισμούς μεταξύ των Σιιτών και των Σουνιτών Μουσουλμάνων. Αυτά τα θρησκευτικά ρήγματα έχουν επιδεινωθεί λόγω της ισχυρής υποστήριξης του καθεστώτος Assad από την Σιιτική κυβέρνηση της Τεχεράνης και τη στήριξη των Σιιτών αγωνιστών της Hezbollah από το

⁹⁹ UN GA HRC A/HRC/35/15, Summary of the high-level panel discussion on the situation of human rights in the Syrian Arab Republic, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, § 5. Διαθέσιμο στο:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/116/92/PDF/G1711692.pdf?OpenElement>

¹⁰⁰ παραδείγματος χάρη οι επιθέσεις του Παρισιού το Νοέμβρη του 2015

¹⁰¹ UN Press, Security Council Adopts Resolution 2170 (2014) Condemning Gross, Widespread Abuse of Human Rights by Extremist Groups in Iraq, Syria, 15 August 2014, διαθέσιμο στο:

<https://www.un.org/press/en/2014/sc11520.doc.htm>

¹⁰² UN Press, Security Council Endorses Syria Cessation of Hostilities Accord, Unanimously Adopting Resolution 2268 (2016), 26 February 2016, διαθέσιμο στο:

<https://www.un.org/press/en/2016/sc12261.doc.htm>

Λίβανο, και στρατιωτικών συμβούλων από την Ισλαμική Επαναστατική Φρουρά του Ιράν στην πλευρά της κυβέρνησης. Σουνιτικές δυνάμεις όπως η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Τουρκία παρείχαν στήριξη στις δυνάμεις που αντιτάχθηκαν στο καθεστώς Assad, συμπεριλαμβανομένων όμως και ακραίων θρησκευτικών ομάδων βίαιων εξτρεμιστών. Ο πόλεμος διά αντιπροσώπων μεταξύ Ιράν και Σαουδικής Αραβίας ενέτεινε το θρησκευτικό χαρακτήρα της σύγκρουσης και με αυτόν τον τρόπο κατέστησε το σεχταρισμό κύριο οδηγό του βίαιου εξτρεμισμού σε πολλά μέρη της περιοχής, με συγκρούσεις στην Υεμένη και συνεχιζόμενες εντάσεις στο Μπαχρέιν και τη Σαουδική Αραβία. Τα κεφάλαια που ακολουθούν αναδεικνύουν ακριβώς αυτήν την πολυπλοκότητα που έχει αποκτήσει το φαινόμενο του βίαιου εξτρεμισμού, μέσα από τα τόσο περιθώρια που του δόθηκαν ώστε να εξαπλωθεί και να μετεξελιχθεί σε κάτι πολύ πιο σύνθετο και πιθανά πολύ πιο ισχυρό.

2) *Αίγυπτος και Λιβύη: η εξάπλωση του Ισλαμικού Κράτους*

Στην Αίγυπτο, η αυστηρή καταστολή των ισλαμιστών και ειδικότερα της οργάνωσης «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» οδήγησε στοιχεία εντός της Μουσουλμανικής Αδελφότητας προς μια βίαιη αντιπαράθεση με τις αρχές. Οι βίαιες εξτρεμιστικές ομάδες ενισχύθηκαν από την καταστροφική πολιτική πορεία των Α.Μ.: από την απόκτηση πλειοψηφίας στο κοινοβούλιο, μέσω του Κόμματος Ελευθερίας και Δικαιοσύνης, και την εκλογή ενός από τους ηγέτες του, του Μοχάμεντ Μορσί ως τον πρώτο πολιτικό πρόεδρο της Αιγύπτου το 2012, μέχρι και τη στρατιωτική ανάληψη της εξουσίας τον Ιούλιο του 2013, τη δολοφονία εκατοντάδων υποστηρικτών του σε διαδηλώσεις και τη φυλάκιση δεκάδων χιλιάδων ακόμη, σε μια συνεχιζόμενη από το κράτος εκστρατεία καταστολής που χαρακτηρίζεται από την παραβίαση των εθνικών και διεθνών νομικών προτύπων¹⁰³.

Ενώ υπάρχει μια γνήσια ανησυχία για την ειλικρίνεια της μακροπρόθεσμης δέσμευσης των Α.Μ. για ανοιχτή, πλουραλιστική πολιτική, η απόφαση των αιγυπτιακών αρχών να απομακρύνουν έναν δημοκρατικά εκλεγμένο Πρόεδρο και στη συνέχεια να υποτάξουν τους υποστηρικτές του σε ένα συνεχές κύμα κρατικών αντιποίνων με χρήση βίας που είχε να σημειωθεί στην Αίγυπτο από τη δεκαετία του 1960, δεν μπόρεσε να αποδυναμώσει το λόγο των βίαιων ισλαμιστών εξτρεμιστών. Αυτοί οι εξτρεμιστές καταδεικνύουν τη σοβαρή κατάσταση των Α.Μ. στην Αίγυπτο και αντλούν δύο μαθήματα: Πρώτον ότι οι κρατικές δομές δε θα επιτρέψουν ποτέ σε ένα δημοκρατικά εκλεγμένο

¹⁰³Neil Hicks, *Advancing Human Rights to Combat Extremism*, Human Rights First, 6 December 2017, σελ 9, διαθέσιμο στο: <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA16/20171206/106698/HHRG-115-FA16-Wstate-HicksN-20171206.pdf>

ισλαμικό κόμμα να κυβερνήσει και δεύτερον ότι το ισλαμικό σχέδιο μπορεί να προωθηθεί μόνο με βίαια μέσα, όπως αυτά που υποστηρίζει η Al Qaeda και το ΙΚ.

Από την άποψη αυτή, η άτακτη καταστολή και ουσιαστικά η εκδίωξη που επιβλήθηκε στους Α.Μ. και τους υποστηρικτές τους στην Αίγυπτο από τον Ιούλιο του 2013, αποτέλεσε κινητήρια δύναμη του βίαιου εξτρεμισμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο¹⁰⁴. Με την ανώτερη πολιτική ηγεσία των Α.Μ. - οι οποίοι είχαν συμφωνήσει εδώ και δεκαετίες να εφαρμόζουν ένα πρόγραμμα δέσμευσης με μη βίαια εκλεγμένους πολιτικούς - στη φυλακή ή στην εξορία, πιο ριζοσπαστικά στοιχεία, που προωθούν τη βίαιη αντιπαράθεση με το κράτος, άρχισαν να αποκτούν επιρροή. Οι συνεχείς επιθέσεις κατά του στρατιωτικού προσωπικού, των μελών της δικαστικής εξουσίας και της αστυνομίας είναι μερικά μόνο από τα αποκυήματα αυτής της στροφής ορισμένων ισλαμιστών της χώρας προς το βίαιο εξτρεμισμό.

Αν ανατρέξει κανείς στο πρόσφατο προφίλ της Αιγύπτου, οι επιθέσεις που ανάγονται σε ευθύνη εξτρεμιστικών ομάδων, κατά κύριο λόγο δηλαδή του Ισλαμικού Κράτους, πολλαπλασιάζονται επί των εδαφών της χώρας κατά την περίοδο από το 2013 μέχρι και σήμερα, με μια μικρή ίσως βελτίωση να σημειώνεται μόλις το 2018¹⁰⁵. Συνολικά, τουλάχιστον 496 άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων 57 αμάχων, έχασαν τη ζωή τους σε επιθέσεις ενόπλων ομάδων από τον Ιούλιο του 2013, όταν ο στρατός καταδίκασε τον πρώην πρόεδρο Morsi μέχρι και το Μάρτιο του 2014, σύμφωνα με στοιχεία της κυβέρνησης¹⁰⁶. Το Φεβρουάριο του 2015, κυκλοφορεί βίντεο του Ισλαμικού Κράτους με τη δολοφονία 21 Αιγύπτιων Κοπτών Χριστιανών. Η Αίγυπτος απαντάει με βομβαρδισμό θέσεων του ΙΚ στη Λιβύη. Λίγους μήνες μετά, ο Πρόεδρος Morsi καταδικάζεται σε 20 χρόνια φυλάκισης για συλλήψεις και βασανιστήρια διαδηλωτών κατά τη διάρκεια της θητείας του (2012-2013). Αμέσως μετά, ο Γενικός Εισαγγελέας Χισάμ Μπαρακάτ και τρία ακόμα άτομα σκοτώνονται σε πιθανολογούμενο βομβαρδισμό αυτοκινήτων από Ισλαμιστές στο Κάιρο¹⁰⁷.

Εν συνεχεία, τον Ιούλιο του 2015 το ΙΚ εγκαινιάζει κύμα επιθέσεων στο Βόρειο Σινά, ενώ τον Οκτώβριο αναλαμβάνει ευθύνη για την καταστροφή του ρωσικού αεροσκάφους στο Σινά, όπου σκοτώθηκαν το πλήρωμα και 224 επιβάτες. Μέσα στο 2016, το ΙΚ επεκτείνει τις επιθέσεις του σε τουριστικές περιοχές, όπως η Γκίζα και η

¹⁰⁴ Τον Ιούλιο του 2013, ο στρατός υποστήριξε την ανατροπή του Μοχάμεντ Μόρσι, εκλεγμένου προέδρου της Αιγύπτου, μόλις έναν χρόνο από την ανάληψη των καθηκόντων του. Ξεκίνησε τότε μια βίαιη καταστολή, συμπεριλαμβανομένων των υποστηρικτών του Μόρσι και της Μουσουλμανικής αδελφότητας. Η καταστολή συνεχίστηκε υπό τον στρατηγό Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι, που εκλέχθηκε πρόεδρος το Μάιο του 2014.

¹⁰⁵ Egypt profile – timeline, BBC News, 12 October 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13315719>

¹⁰⁶ *Egypt: Revise Terrorism Laws to Safeguard Rights*, Human Rights Watch, April 27, 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2014/04/27/egypt-revise-terrorism-laws-safeguard-rights>

¹⁰⁷ Egypt: Bring attackers to justice after State Prosecutor assassinated, Amnesty International, 29 June 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/egypt-bring-attackers-to-justice-after-state-prosecutor-assassinated/>

Χουργκάντα. Βασικό βέβαιο κριτήριο παραμένει η θρησκεία, και έτσι το ΙΚ αναλαμβάνει και την επίθεση σε μια εκκλησία στο Κάιρο με 25 θύματα, γεγονός που αποτέλεσε μια ακόμα αφορμή για τη μετακίνηση μεγάλου πληθυσμού κοπτών οικογενειών από το βόρειο Σινά¹⁰⁸. Η ένοπλη ομάδα Willayet Sinai, συνδεδεμένη με το ΙΚ, ανέλαβε την ευθύνη για τις περισσότερες από τις επιθέσεις σε όλη τη χώρα, με μικρότερες επιθέσεις να διεκδικούνται από άλλες ένοπλες ομάδες, όπως οι Hasm, Liwaa al-Thawra και Ansar al-Islam¹⁰⁹. Τον Απρίλιο του 2017, η Ε.Σ. αναλαμβάνει την ευθύνη για τον βομβαρδισμό δύο εκκλησιών στην Τάντα και στην Αλεξάνδρεια, που άφησαν τουλάχιστον 44 νεκρούς. Στα παραπάνω έρχονται να προστεθούν μια ενέδρα και δολοφονία χριστιανών σε λεωφορείο στην επαρχία Minya και τέλος μια επίθεση σε τζαμί στο χωριό Bir al-Abed στο Βόρειο Σινά, κατά τη διάρκεια των προσευχών της Παρασκευής, η οποία σημείωσε 305 θύματα, δίνοντας την εικόνα μιας σημαντικής μετατόπισης του πληθυσμού-στόχου¹¹⁰.

Ως προς την εκτεταμένη επίθεση στο Βόρειο Σινά, και σύμφωνα με αναφορές μαρτύρων από Αιγύπτιους δημοσιογράφους που αφήφισαν την απαγόρευση παροχής πληροφοριών από την κυβέρνηση, οι μασκοφόροι επιτιθέμενοι σήκωσαν τη σημαία του ISIS και δήλωσαν στα θύματά τους ότι αφήφισαν τις οδηγίες από το ISIS να μην ασχολούνται με πρακτικές των Sufi και ως εκ τούτου πρέπει να πεθάνουν. Η επιθετική προπαγάνδα, η οποία έχει παρατηρηθεί να γεννάται μέσα από θρησκευτική διδασκαλία σε χώρες όπως η Σαουδική Αραβία και να τίθεται σε αιματηρή πρακτική από το ISIS, ήταν ένας σαφής παράγοντας που συνέβαλε στην επίθεση κατά των Sufi¹¹¹.

Η αντίδραση από πλευράς Αιγυπτιακής Κυβέρνησης δυσχέρανε ακόμα περισσότερο την υφιστάμενη κατάσταση, και όπως θα αναλυθεί βαθύτερα στο δεύτερο μέρος της εργασίας, η ίδια δείχνει να αδυνατεί να κατανοήσει και να διαχειριστεί αποφασιστικά τα γεγονότα, οδηγώντας το κράτος σε μια περίοδο δυσκολότερη ίσως και από εκείνη του ξεσπάσματος της Αραβικής Άνοιξης.

Η αποκαλούμενη και ως «κρίση της Λιβύης» αναφέρεται στις συνεχιζόμενες συγκρούσεις στη Λιβύη, οι οποίες ξεκινώντας ως διαμαρτυρίες της Αραβικής Άνοιξης του 2011, οδήγησαν σε εμφύλιο πόλεμο, ξένη στρατιωτική επέμβαση, εξαφάνιση και θάνατο του Μουαμάρ Καντάφι¹¹². Τα γεγονότα αυτά και οι χειρισμοί του κρατικού μηχανισμού, τρίτων κρατών αλλά και της διεθνούς κοινότητας θα αναλυθούν λεπτομερώς στο δεύτερο

¹⁰⁸ *Αραβική Άνοιξη, πέντε χρόνια μετά*, Διεθνής Αμνηστία, 1 Φεβρουαρίου 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20191/araviki-anoixi-pente-hronia-meta>

¹⁰⁹ Egypt Report 2017-2018, Amnesty International, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/egypt/report-egypt/>

¹¹⁰ Karoline Kamel, *I was in Rawda*, 26 November 2017, διαθέσιμο στο: <https://madamasr.com/en/2017/11/26/feature/politics/i-was-in-rawda/>

¹¹¹ *Egypt: Mass Attacks on Churches*, Human Rights Watch, 21 August 2013, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2013/08/21/egypt-mass-attacks-churches>

¹¹² *The EEAS and the Libyan Crisis*, διαθέσιμο στο: https://web.archive.org/web/20141221001922/http://eeas.europa.eu/crisis-response/where-we-work/libya/index_en.htm

μέρος αυτού του πονήματος. Εν προκειμένω θα διαπιστωθεί πώς οι τόσες δεκαετίες «ανοχής» της διεθνούς κοινότητας απέναντι σε απολυταρχικά καθεστάτα, όπως αυτά της Λιβύης και της Αιγύπτου, με όλες τις μορφές παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που μπορεί να τα χαρακτηρίζουν, και οι μετέπειτα εξεγέρσεις των θυμάτων των εν λόγω παραβιάσεων (βλ. Αραβική Άνοιξη), μπορούν γρήγορα να γεννήσουν μεγάλα κενά κρατικής εξουσίας και νομιμοποίησης, και να παράσχουν όλον τον απαραίτητο χώρο προς εκμετάλλευση από εξτρεμιστικές ομάδες όπως το Ισλαμικό Κράτος.

Οι συνέπειες του εμφυλίου πολέμου και ο πολλαπλασιασμός των ένοπλων ομάδων οδήγησαν σε βία και αστάθεια σε ολόκληρη τη χώρα, η οποία ξέσπασε ως ένας νέος εμφύλιος πόλεμος το 2014¹¹³. Η συνεχιζόμενη κρίση στη Λιβύη έχει μέχρι στιγμής οδηγήσει σε δεκάδες χιλιάδες θύματα από την έναρξη της βίας στις αρχές του 2011. Η επανάσταση της Λιβύης οδήγησε αποστρατευμένα στρατιωτικά μέλη του καθεστώτος να ενταχθούν σε επαναστατικές δυνάμεις και ταξιαρχίες που προέκυψαν από τον Λιβυκό Στρατό, σώματα ανταρτών και διάφορες άλλες ένοπλες ομάδες, πολλές εξ αυτών αποτελούμενες σε μεγάλο βαθμό από απλούς εργαζόμενους και φοιτητές. Οι ομάδες σχηματίστηκαν σε διάφορα μέρη της χώρας και διέφεραν σημαντικά σε μέγεθος, ικανότητα και επιρροή¹¹⁴. Δε χαρακτηρίζονταν από κάποιο βαθμό ενότητας, αλλά δεν ήταν αναγκαστικά σε αντίθεση μεταξύ τους. Οι επαναστατικές ταξιαρχίες αντιπροσώπευαν την πλειονότητα των ειδικευμένων και πεπειραμένων μαχητών και σχετικού οπλισμού. Ορισμένα σώματα ανταρτών εξελίχθηκαν από εγκληματικά δίκτυα σε βίαιες εξτρεμιστικές ομάδες, πολύ διαφορετικές από τις ταξιαρχίες που επεδίωκαν να παρέχουν προστασία¹¹⁵.

Μετά τον πρώτο εμφύλιο πόλεμο στη Λιβύη, σημειώθηκαν ουσιαστικά βιαιότητες που αφορούσαν διάφορες ένοπλες ομάδες που πολέμησαν μεν εναντίον του Καντάφι, αρνήθηκαν δε να εγκαταλείψουν τα όπλα όταν ο πόλεμος τερμάτισε τον Οκτώβριο του 2011¹¹⁶. Ορισμένες ταξιαρχίες και στρατιωτικές μονάδες πέρασαν από τη διαδικασία μιας απλής καθυστέρησης της παράδοσης των όπλων τους, στο να διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο ως «κηδεμόνες της επανάστασης», με εκατοντάδες τοπικές ένοπλες ομάδες να γεμίζουν το περίπλοκο κενό ασφαλείας που δημιουργήθηκε από την πτώση του Καντάφι¹¹⁷.

¹¹³ Leila Fadel, *Libya's Crisis: A Shattered Airport, Two Parliaments, Many Factions*, 26 August 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.npr.org/sections/parallels/2014/08/26/343444450/libyas-crisis-a-shattered-airport-two-parliaments-many-factions?t=1544549545251>

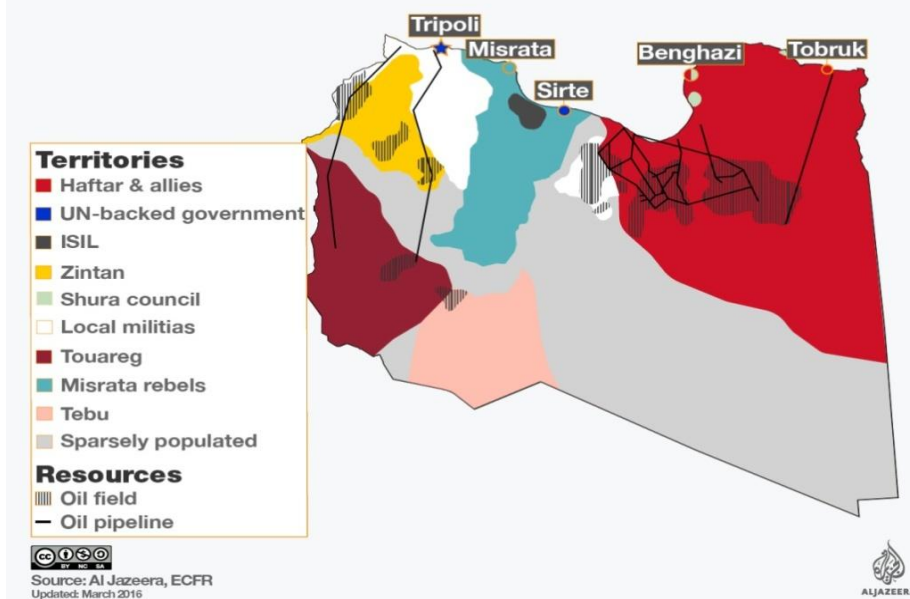
¹¹⁴ Αναλυτικότερα βλ. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12481614>

¹¹⁵ Christopher S. Chivvis, Jeffrey Martini, *Libya After Qaddafi: Lessons and Implications for the Future*, 2014 R and S Corporation, διαθέσιμο στο: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR500/RR577/RAND_RR577.pdf

¹¹⁶ David D. Kirkpatrick, *In Libya, Fighting May Outlast the Revolution*, 1 November 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2011/11/02/world/africa/in-libya-the-fighting-may-outlast-the-revolution.html>

¹¹⁷ Zineb Abdessadok, *Libya Today: From Arab Spring to failed state*, 30 May 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/happening-libya-today-170418083223563.html>

Libya: Who controls what

Al Jazeera, ECFR, March 2016

Στις 11 Σεπτεμβρίου 2012, μαχητές σύμμαχοι με την Al Qaeda επιτέθηκαν στο αμερικανικό προξενείο στη Βεγγάζη, σκοτώνοντας τον πρεσβευτή των ΗΠΑ και τρία ακόμα άτομα. Αυτό προκάλεσε δημόσια κατακραυγή εναντίον των ημι-νόμιμων αντάρτικων ομάδων που εξακολουθούσαν να λειτουργούν και οδήγησε σε διαδηλώσεις πολλών ισλαμιστών ανταρτών¹¹⁸. Ακολούθησε μια μεγάλης κλίμακας κυβερνητική καταστολή, ενώ ο στρατός της Λιβύης επιτέθηκε σε αρκετά στρατόπεδα ανταρτών, διατάζοντας τη διάλυσή τους¹¹⁹. Η βία τελικά κλιμακώθηκε στο δεύτερο εμφύλιο πόλεμο της Λιβύης (2014-σήμερα)¹²⁰. Πάνω από 4.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και σχεδόν το ένα τρίτο του πληθυσμού της χώρας έχει καταφύγει στην Τυνησία ως πρόσφυγες¹²¹.

¹¹⁸ Schuchter, Arnold, *Isis Containment & Defeat: Next Generation Counterinsurgency*, 2015.

¹¹⁹ *Libyan forces raid militia outposts*, 24 Sept 2012, διαθέσιμο στο:

<https://www.aljazeera.com/news/africa/2012/09/2012923221126439787.html>

¹²⁰ Ορισμένα χαρακτηριστικά χτυπήματα που συνδέθηκαν με το Ισλαμικό Κράτος:

- 27 Ιανουαρίου 2015: ένοπλοι επιτέθηκαν στο Corinthia Hotel, τοποθεσία που συχνά χρησιμοποιούσαν Λίβυοι αξιωματούχοι και ξένοι διπλωμάτες στην Τρίπολη. Οι επιτιθέμενοι εισέβαλαν στο κτίριο, σκοτώνοντας τουλάχιστον δέκα άτομα. Το ISIL έχει ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση.
- 4 Φεβρουαρίου 2015: ένοπλοι που συνδέονταν με το ISIL εισέβαλαν και κατέλαβαν τον έλεγχο της πετρελαιοπηγής Al-Mabrook νότια της πόλης Sirte. Σύμφωνα με λιβυκές πηγές, δώδεκα εργαζόμενοι πιστεύεται ότι σκοτώθηκαν κατά την επιδρομή.
- 9 Φεβρουαρίου 2015: το ISIL κατέλαβε την πόλη Nofaliya στην περιφέρεια Sirte μετά από συνοδεία 40 βαριά οπλισμένων οχημάτων που έφτασαν από τη Sirte και διέταξαν τους κατοίκους της Nofaliya να «μετανοήσουν» και να δεσμεύσουν την υπακοή στο Abu Bakr al-Baghdadi.
- 13 Φεβρουαρίου 2015: ένοπλοι που συνδέονταν με το IM κατασχέθηκαν κυβερνητικά κτίρια και ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί στη Sirte.
- 15 Φεβρουαρίου 2015: το ISIL κυκλοφόρησε ένα βίντεο με απεικόνιση του αποκεφαλισμού 21 κοπτών χριστιανών από την Αίγυπτο. Μέσα σε λίγες ώρες, η αιγυπτιακή Πολεμική Αεροπορία απάντησε με

Το Μάρτιο του 2015, το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ζήτησε από τον Ύπατο Αρμοστή να δρομολογήσει επειγόντως αποστολή για τη διερεύνηση παραβιάσεων και καταχρήσεων του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διεπράχθησαν στη Λιβύη από τις αρχές του 2014 και να διαπιστώσει τα γεγονότα και τις περιστάσεις τέτοιων παραβιάσεων προκειμένου να αποφευχθεί η ατιμωρησία και να διασφαλιστεί η πλήρης υπευθυνότητα¹²². Έτσι, ο Ύπατος Αρμοστής συνέστησε την Έρευνα του ΟΗCHR για τη Λιβύη, η οποία ολοκλήρωσε τις εργασίες της τον Ιανουάριο του 2016.

Στις 25 Φεβρουαρίου 2016, ο Ύπατος Αρμοστής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα Zeid Ra'ad Al Hussein δήλωσε ότι «*Παρά την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λιβύη, η χώρα σποραδικά μόνο εμφανίζεται στα πρωτοσέλιδα. Πολλοί δρώντες - τόσο κρατικοί όσο και μη κρατικοί - κατηγορούνται για πολύ σοβαρές παραβιάσεις που μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να αποτελούν εγκλήματα πολέμου*». Τόνισε πως «*ένα από τα πιο εντυπωσιακά στοιχεία αυτής της έκθεσης έγκειται στην πλήρη ατιμωρησία που εξακολουθεί να επικρατεί στη Λιβύη και στις συστημικές αποτυχίες του δικαστικού συστήματος*»¹²³.

Οι πράξεις των συγκεκριμένων παραβιάσεων περιλαμβάνουν παράνομες δολοφονίες και εκτελέσεις, αυθαίρετες κρατήσεις, απαγωγές και εξαφανίσεις, αδιάκριτες επιθέσεις που πλήττουν αμάχους, επιθέσεις σε εγκαταστάσεις (νοσοκομεία, ασθενοφόρα, κτήρια κατοικιών) που προστατεύονται από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, αδικαιολόγητη καταστροφή και λεηλασία ιδιωτικής ιδιοκτησίας, βασανιστήρια και κακομεταχείριση, σεξουαλική και φυλετική βία και παραβιάσεις οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων¹²⁴. Έχοντας συντελεστεί σε όλες τις περιοχές της Λιβύης, αυτές οι πράξεις μπορούν να αποδοθούν όχι μόνο σε κρατικούς φορείς, αλλά και σε ένοπλες μη κρατικές ομάδες, όπως η Libya Dawn ή η Operation Dignity. Τα παιδιά έχουν επίσης εκτεθεί σε παραβιάσεις. Δύο αγόρια ανέφεραν ότι απομακρύνθηκαν από τις

αεροπορικές επιθέσεις εναντίον σε θέσεις εκπαίδευσης και αποθέματα όπλων στη Ντέρνα, ως αντίποινα για τις δολοφονίες, σκοτώνοντας περίπου 50 μαχητές και 7 πολίτες.

- 13 Αυγούστου 2015: 38 κάτοικοι από την πόλη Sirte σκοτώθηκαν από το ISIL, αφού οι κάτοικοι εξεγέρθηκαν εναντίον τους σε αντίδραση στη δολοφονία ενός Salafist μιάμη, που αρνήθηκε να παραδώσει το τζαμί του στην εξτρεμιστική ομάδα.

¹²¹ Anderson, Jon Lee, "Letter from Libya. The Unravelling". *The New Yorker*. 23 February 2015: "There is no overstating the chaos of post-Qaddafi Libya. Two competing governments claim legitimacy. Armed militias roam the streets. The electricity is frequently out of service, and most business is at a standstill; revenues from oil, the country's greatest asset, have dwindled by more than ninety per cent. Some three thousand people have been killed by fighting in the past year, and nearly a third of the country's population has fled across the border to Tunisia" Διαθέσιμο στο:

<https://www.newyorker.com/magazine/2015/02/23/unravelling>

¹²² 28th session of the Human Rights Council, 18 June - 6 July 2015, (ψηφίσμα 28/30), διαθέσιμο στο:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/071/14/PDF/G1507114.pdf?OpenElement>

¹²³ UN HRC, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 25 February 2016, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/LY/A_HRC_31_47_E.pdf

¹²⁴ UN OHCHR News, *Voices of despair in Libya*, 25 February 2016, διαθέσιμο στο:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/ReportLibya.aspx>

οικογένειές τους και αναγκάστηκαν να υποβληθούν σε θρησκευτική και στρατιωτική εκπαίδευση από μέλη μιας ομάδας η οποία έχει υποσχεθεί υπακοή στο ISIL.

Από το 2014, δικαστές και εισαγγελείς έχουν υποστεί δολοφονίες, βομβιστικές επιθέσεις στο δικαστήριο και απαγωγές. Έτσι, τα δικαστήρια της Derna, της Sirte και της Βεγγάζης σταμάτησαν τις δραστηριότητές τους το 2014, με περιορισμένη επαναλειτουργία δικαστηρίων σε τμήματα της Βεγγάζης το 2015¹²⁵. Ως εκ τούτου τα θύματα είχαν ελάχιστες δυνατότητες προστασίας ή αποτελεσματικής προσφυγής. Αυτή η ατιμωρησία διευκολύνει βέβαια περαιτέρω παραβιάσεις.

Στις 22 Μαρτίου 2016, το HRC οδηγείται στο Ψήφισμα με τίτλο “*Technical assistance and capacity-building to improve human rights in Libya*”. Μεταξύ άλλων, αναφέρεται με σαφήνεια πλέον σε τρομοκρατικές ενέργειες, με λεπτομέρειες που παραπέμπουν σε ξεκάθαρες παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου, καθώς και στο πρόσφατο φαινόμενο των μαζικών θανάτων των ανθρώπων που επιχειρούν να διασχίσουν τη Μεσόγειο μέσω Λιβύης¹²⁶. Υπάρχει μάλιστα ονομαστική αναφορά στους συγκεκριμένους μη κρατικούς δρώντες που προβαίνουν στις παραπάνω παραβιάσεις, οι οποίες, με βάση την έκταση και τα αποτελέσματά τους δύνανται να αναχθούν σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας¹²⁷. Πιο πρόσφατα, στις 10 Απριλίου 2018, δημοσίευση των ΗΕ σχετική με έκθεση του ΟΗΕ, αναφέρει πως οι ένοπλες ομάδες στη Λιβύη, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που συνδέονται με το κράτος, έχουν χιλιάδες ανθρώπους σε παρατεταμένη αυθαίρετη και παράνομη κράτηση, υποβάλλοντας τους σε βασανιστήρια και άλλες παραβιάσεις δικαιωμάτων¹²⁸. Τέλος, η δυναμική που έχει αποκτήσει το ζήτημα

¹²⁵UN HRC News, *UN report documents litany of violations and abuses amid chaos in Libya*, 25 February 2016, διαθέσιμο στο:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=17089&LangID=E>

¹²⁶UN GA HRC A/HRC/31/L.20, *Technical assistance and capacity-building to improve human rights in Libya*, 22 March 2016: “*Expressing concern about the impact of the security and political crisis and of terrorism on the people of Libya, including loss of life, mass displacement and its particular impact on women and children, damage to property and infrastructure, including schools and hospitals, the use of schools as military bases and shortages of medical supplies and treatment (...)*”, “*Expressing concern also about the impact of the security and political crises and of terrorism on migrants, in particular the increase in the number of deaths of migrants attempting to cross the Mediterranean*”, διαθέσιμο στο:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G16/057/35/PDF/G1605735.pdf?OpenElement>

¹²⁷Ο.π., UN GA HRC A/HRC/31/L.20: “*Strongly condemns practices such as abduction, hostage-taking, incommunicado detention, abuse and killings carried out by non-State armed groups, most notably the so-called Islamic State in Iraq and the Levant (Daesh), Ansar al-Sharia and other terrorist organizations in Libya, and underlines that murder, torture and severe deprivation of physical liberty in violation of international law are predicate acts that may in certain circumstances amount to crimes against humanity, while reiterating grave concern about the negative impact of the presence of Daesh and its deadly actions in Libya, neighboring States and the region;*”

¹²⁸UN OHCHR News, *UN report details scale and horror of detention in Libya*, 10 April 2018, Geneva, στο:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22931&LangID=E>

“*The widespread prolonged arbitrary and unlawful detention and endemic human rights abuses in custody in Libya require urgent action by the Libyan authorities, with support from the international community*”, “*As a first step, the State and non-State actors that effectively control territory and exercise government-like functions must release those detained arbitrarily or otherwise unlawfully deprived of their liberty. All those lawfully detained must be transferred to official prisons under effective and exclusive State control*”.

αποδεικνύεται για μια ακόμα φορά από την έκθεση του ΟΗCHR της 22^{ης} Μαΐου 2018, σχετικά με τα συχνότατα χτυπήματα σε ιατρικές υπηρεσίες και προσωπικό, ακόμα μια έκδηλη παραβίαση του ανθρωπιστικού δικαίου¹²⁹.

3) *Υεμένη, αντάρτικα κινήματα και σύνθετες εξτρεμιστικές τάσεις*

Η επανάσταση του 2011

Ο πόλεμος ξεκίνησε μέσα στην αναταραχή που προκάλεσε η λαϊκή εξέγερση του 2011, ως αποκύημα των αντίστοιχων διαδηλώσεων που είχαν εκδηλωθεί στην Τυνησία και την Αίγυπτο, στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης. Αίτια των διαδηλώσεων του λαού αποτέλεσαν η ανεργία, οι άσχημες οικονομικές συνθήκες και η διαφθορά, με απώτερο σκοπό την παραίτηση του Προέδρου Σάλεχ, ο οποίος είχε ολοκληρωτική εξουσία με τη στήριξη των ΗΠΑ και της Σαουδικής Αραβίας.

Ο Σάλεχ τελικά αποχώρησε από τη θέση του με βάση ένα μεταβατικό σχέδιο που υπογράφηκε το 2011 και στηρίχθηκε από το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου. Πρόεδρος έγινε το 2012, ο μέχρι τότε «νούμερο δύο» του καθεστώτος Αμπέντ αλ-Ραμπ Μανσούρ αλ-Χαντί. Οι Houthi, σίτες αντάρτες από τον βορρά της χώρας που είχαν πολεμήσει πολλές φορές εναντίον της κυβέρνησης Σάλεχ, αντιτάχθηκαν στη συμφωνία, πήραν τον έλεγχο πολλών περιοχών και έπειτα από την κατάληψη της πρωτεύουσας Σαναά, τον Ιανουάριο του 2015, ανάγκασαν τον Χαντί να εγκαταλείψει τη χώρα τον Μάρτιο του 2015. Μαζί του παραιτήθηκε και ο πρωθυπουργός Χαλέντ Μπαχά, ενώ έκτοτε de facto πρωτεύουσα της Υεμένης θεωρείται το Aden.

Ο εμφύλιος του 2015

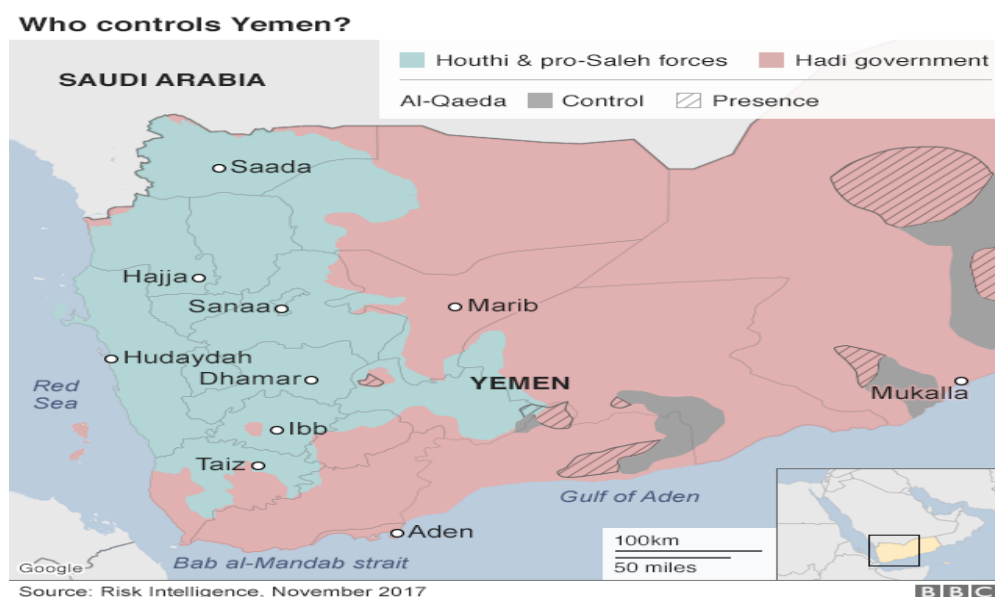
Το 2015 ξεκίνησε ο Υεμενικός εμφύλιος πόλεμος που αποτελεί τη διαμάχη μεταξύ δύο παρατάξεων που ισχυρίζονται ότι αποτελούν την κυβέρνηση της Υεμένης. Νότιοι αυτονομιστές και δυνάμεις πιστές στην κυβέρνηση του Χαντί, που εδρεύει πλέον στην Aden, συγκρούονται με τις δυνάμεις των Houthi και δυνάμεις πιστές στον πρώην πρόεδρο Σαλέχ. Η AQAP και το ISIL έχουν επίσης διεξάγει επιθέσεις, με την Al-Qaeda να ελέγχει τμήματα της επικράτειας στην ενδοχώρα και κατά μήκος των ακτών. Παράλληλα, η εμπλοκή ξένων χωρών καθιστά ιδιαίτερα εκρηκτική και περίπλοκη την κατάσταση¹³⁰.

Οι ΗΠΑ χρηματοδοτούσαν την κυβέρνηση της Υεμένης τα τελευταία χρόνια και πραγματοποιούσαν επιθέσεις με μη-επανδρωμένα αεροσκάφη στο έδαφός της κατά της Al-

¹²⁹ UN OHCHR News, *Libya: Health care under attack in conflict*, 23 May 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/HealthCareUnderAttackInConflict.aspx> και UN OHCHR Documents, *Libya: Health-Care under Attack*, 22 May 2018, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/LY/21052018_Attacks_on_Health_Care_EN.pdf

¹³⁰ Al Qaeda in the Arabian Peninsula (παρακλάδι της Αλ Κάιντα, στην Αραβική Χερσόνησο)

Qaeda. Με το ξέσπασμα όμως του εμφυλίου το 2015, οι αμερικανικές επιχειρήσεις «πάγωσαν». Την ημέρα μετά την αναχώρηση του Χαντί, ανέλαβε δράση η Σαουδική Αραβία, εξαπολύοντας τον πόλεμό της στην Υεμένη με τη στήριξη των ΗΠΑ και τη στρατιωτική συμμαχία με αραβικές χώρες του Κόλπου. Η συμμαχία επέβαλε αποκλεισμό στην Υεμένη, «κόβοντας» τη ζωτική προμήθεια τροφής και φαρμάκων. Με την υποστήριξη των ΗΠΑ, η συμμαχία υπό τη Σαουδική Αραβία στοχοποίησε αρχικά τους αντάρτες Houthi, χτυπώντας παράλληλα περιστασιακά μαχητές της Al-Qaeda.

Το αντάρτικο κίνημα των Σιιτών Ανταρτών Houthi

Το κίνημα των Houthi μάχεται υπέρ των συμφερόντων της Σιιτικής μειονότητας της χώρας¹³¹. Είχε προκαλέσει σειρά εξεγέρσεων εναντίον του πρώην προέδρου Σάλεχ κατά την προηγούμενη δεκαετία, ενώ εκμεταλλεύτηκε την αδυναμία του νέου προέδρου και κατέλαβε περιοχές στο βόρειο τμήμα της χώρας. Στο πλευρό τους βρέθηκαν αρκετοί πολίτες της Υεμένης, συμπεριλαμβανομένων και Σουνιτών και τον Σεπτέμβριο του 2014 κατάφεραν να καταλάβουν την πρωτεύουσα Σαναά. Τον Ιανουάριο του 2015, οι Houthi ενίσχυσαν τις δυνάμεις τους στη Σαναά και περικύκλωσαν το προεδρικό μέγαρο και άλλα καίρια σημεία της πόλης, θέτοντας τον Πρόεδρο Χάντι και την κυβέρνησή του σε κατ' οίκον περιορισμό. Ο Πρόεδρος, ωστόσο, κατόρθωσε να διαφύγει, βρίσκοντας καταφύγιο νότια, στο λιμάνι Άντεν. Οι Houthi, συμμαχώντας με δυνάμεις ασφαλείας που παρέμεναν πιστές στον πρώην Πρόεδρο Σάλεχ επιχείρησαν να καταλάβουν το σύνολο της χώρας με αποτέλεσμα ο Χάντι να διαφύγει στη Σαουδική Αραβία τον Μάρτιο του 2015.

¹³¹ Προέρχονται από πολεμοχαρείς ορεσίβιες φυλές της βόρειας Υεμένης που ασπάζονται μια εκδοχή του Σιιτικού Ισλάμ (Zayidi).

Χαρακτηριστικό της κατάστασης που επικρατούσε στην Υεμένη το 2011, ως προς το ζήτημα των παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου και της απόλυτα ασταθούς πολιτικής κατάστασης στη χώρα, που διευκόλυνε τις δράσεις των Ανταρτών Houthi, είναι το Ψήφισμα 2014 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.¹³². Είναι σαφείς οι αναφορές τόσο στη μη επίλυση του πολιτικού ζητήματος, που εντείνει τις διαμάχες οδηγώντας την Υεμένη σε “armed conflict”, “use of force against unarmed demonstrators”, “continued human rights violations”, “acts of violence”, και φυσικά καταδεικνύονται ως εν μέρει ιθύνοντες και οι Houthi: “...perpetrated by other actors...All those responsible... should be held accountable”. Λίγο αργότερα, ακολούθησε το Ψήφισμα 2051 (2012), ως σαφής αναφορά στη συνεργασία ανταρτών Houthi και των κυβερνητικών δυνάμεων, πιστών στον πρώην Πρόεδρο Αλ-Σαλέχ¹³³. Στο συγκεκριμένο, το ΣΑ προειδοποιεί σχετικά με πιθανή προσφυγή στα μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 41 του ΧάρτηΗΕ, σε περίπτωση που συνεχίσουν δράσεις όπως επιθέσεις σε βασικές υποδομές του κράτους¹³⁴.

Τέλος, με την υιοθέτηση του Ψηφίσματος 2216 (2015), με 14 θετικές ψήφους (και την αποχή της Ρωσίας), το ΣΑ ζήτησε από τους Houthi να αποσυρθούν από όλες τις περιοχές που είχαν καταλάβει κατά την τελευταία διαμάχη, να εγκαταλείψουν τα όπλα που είχαν πάρει από στρατιωτικές δυνάμεις και δυνάμεις ασφαλείας, να παύσουν όλες τις ενέργειές τους, που ενέπιπταν αποκλειστικά και μόνο στη δικαιοδοσία της νόμιμης Κυβέρνησης της Υεμένης και να εφαρμόσουν πλήρως τα προηγούμενα Ψηφίσματα¹³⁵,¹³⁶.

¹³²U.N. S.C. Resolution 2014 (2011): “...condemned the use of force against unarmed demonstrators, and called for restraint, a commitment to a full and immediate ceasefire...”, “...the worsening security situation, including **armed conflict**, and the deteriorating economic and humanitarian situation due to the lack of progress on a political settlement, and the potential for the further escalation of violence,” “...emphasizing the threats to regional security and stability posed by the deterioration of the situation in Yemen in the **absence of a lasting political settlement**,” “Strongly condemns the **continued human rights violations** by the Yemeni authorities, such as the **excessive use of force against peaceful protestors** as well as the **acts of violence, use of force, and human rights abuses perpetrated by other actors**, and stresses that all those responsible for violence, human rights violations and abuses should be held accountable;”, “Demands that all sides immediately reject the use of violence to achieve political goals;”

¹³³U.N. S.C. RES 2051 (2012): “Expressing concern at the recent **deterioration of cooperation among some political actors and actions** that could adversely affect or delay the political transition process” διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051(2012))

¹³⁴ U.N. S.C. RES 2051 (2012): “Demands the cessation of all actions aimed at **undermining the Government of National Unity and the political transition**, including continued attacks on oil, gas and electricity infrastructure, and interference with decisions relating to the restructuring of the armed and security forces, and obstructing the implementation of the Presidential Decrees of 6 April 2012 concerning military and civilian appointments, and expresses its readiness to consider further measures, including under Article 41 of the United Nations Charter if such actions continue;”, διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051(2012))

¹³⁵ U.N. S.C. RES 2216 (2015): “Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations, 1. Demands that all Yemeni parties, in particular the Houthis, fully implement resolution 2201 (2015), refrain from further unilateral actions that could undermine the political transition in Yemen, and further demands that the Houthis immediately and unconditionally: (a) end the use of violence;(b) withdraw their forces from all areas they have seized, including the capital Sana’a; (c) relinquish all additional arms seized from military and security institutions, including missile systems;(d) cease all actions that are exclusively within the authority of the legitimate Government of Yemen;(e) refrain from any provocation or threats to neighbouring States, including through acquiring surface-surface missiles, and stockpiling weapons in any

Δρώντας σύμφωνα με το Κεφάλαιο 7 του ΧάρτηΗΕ, το ΣΑ κάλεσε επίσης τους Houthi να απέχουν από οποιοσδήποτε προκλήσεις ή απειλές προς τα γειτονικά κράτη, να απελευθερώσουν τον Υπουργό Άμυνας, όλους τους πολιτικούς κρατούμενους ή άτομα που κρατούνται, και τη στρατολόγηση παιδιών. Τέλος, με την απόφαση επιβλήθηκαν κυρώσεις (§ 14-23) όπως το πάγωμα περιουσιακών στοιχείων, απαγόρευση ταξιδιού, και εμπάργκο στο εμπόρευμα όπλων, στον Abdulmalik al-Houthi, αρχηγό των ανταρτών Houthi, και τον Ahmed Ali Abdullah Saleh, γιο του Προέδρου που παραιτήθηκε το 2011¹³⁷.

Στις 15 Οκτώβρη 2015, ο Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Ban Ki Moon απέστειλε γράμμα στον Πρόεδρο Χαντί, υπογραμμίζοντας τη σημασία μιας ξεκάθαρης δέσμευσης των Houthi και των συμμάχων τους στην εφαρμογή του ψηφίσματος του ΣΑ 2216 (2015), προτού ξεκινήσουν οι συζητήσεις για ειρήνη¹³⁸. Στην επιστολή αυτή αναφέρει επίσης ότι η ειδική αποστολή του Γ.Γ. ενθάρρυνε έντονα τους Houthi να προβούν σε σαφή δήλωση αποδοχής του ψηφίσματος 2216 (2015), ενώ σε γενικές γραμμές ο Ban Ki Moon δείχνει την πρόθεση να καταλήξει σε συμφωνίες, βασισμένες πάντα στα σχετικά Ψηφίσματα του ΣΑ.

Al Qaeda και Ισλαμικό Κράτος στην Υεμένη

Ο βραχίονας της Al-Qaeda στην Αραβική Χερσόνησο (AQAP), η Ansar al-Sharia (AAS) που αποτελεί παρακλάδι της, καθώς και δυνάμεις προσκείμενες στο ΙΚ έχουν εκμεταλλευτεί την ανεξέλεγκτη κατάσταση και έχουν καταλάβει μέρος του Νότου από όπου διενεργούν επιθέσεις. Η AQAP, της οποίας η ισχυρή παρουσία είχε οδηγήσει σε άνευ προσκλήσεως επιδρομές από UAV των ΗΠΑ εντός του εδάφους της Υεμένης, έχει αδράξει την ευκαιρία να επεκτείνει τον έλεγχό της στο 1/3 περίπου της χώρας. Παρομοίως, το ΙΚ έχει εδραιώσει την εξουσία του στο κεντρικό τμήμα της χώρας και εξαπολύει πολύνεκρα χτυπήματα κατά των Houthi λόγω ιδεολογικής αντιπαλότητας.

Το ΣΑ, ήδη από το 2011, αναγνωρίζει τη συμμετοχή της AQAP στις συρράξεις που λαμβάνουν χώρα στην Υεμένη, καταδικάζοντας τις τρομοκρατικές δράσεις στις οποίες προβαίνει, ως απειλές κατά της ειρήνης και ασφάλειας, ειδικότερα μάλιστα εκείνες κατά των πολιτών και των Αρχών του κράτους, δηλώνοντας παράλληλα ότι θα αντιμετωπίσει την απειλή αυτή σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΧάρτηΗΕ και του Διεθνούς Δικαίου¹³⁹.

bordering territory of a neighbouring State;(f) safely release Major - General Mahmoud al-Subaihi, the Minister of Defence of Yemen, all political prisoners, and all individuals under house arrest or arbitrarily detained; and (g) end the recruitment and use of children and release all children from their ranks”

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2216\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2216(2015))

¹³⁶U.N. S.C. 7426th meeting of 14 April 2015, SC/11859 (press release), διαθέσιμο στο:

<https://www.un.org/press/en/2015/sc11859.doc.htm>

¹³⁷Για λεπτομέρειες βλ. Annex του σχετικού resolution.

¹³⁸<http://un-report.blogspot.gr/2015/10/bans-letter-to-hadi-of-yemen-new-round.html>

¹³⁹U.N. S.C. RES 2014 (2011): “Expressing further serious concern at the increased threat from Al-Qaida in the Arabian Peninsula and the risk of new terror attacks in parts of Yemen, and reaffirming that terrorism in all forms and manifestations constitutes one of the most serious threats to international peace and security and that any acts of terrorism are criminal and unjustifiable regardless of their motivations,”

Στα επόμενα έτη, το ΣΑ συνεχίζει με περισσότερα Ψηφίσματα στα οποία καταδικάζει τις δράσεις της AQAP, τόσο ως προς τις επιθέσεις των πολιτών όσο και ως προς τις κρατικές υποδομές [U.N. G.A. RES 2051 (2012)]¹⁴⁰, ενώ υπενθυμίζει την ανάγκη άμεσης εφαρμογής των προτεινόμενων μέτρων κυρώσεων, όπως αυτά ορίστηκαν στην “Al Qaeda sanctions list” της Επιτροπής Κυρώσεων¹⁴¹.

Όπως προκύπτει από την απαγόρευση της χρήσης βίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 2.4 του ΧάρτηΗΕ και όπως είχε κριθεί στην υπόθεση της Νικαράγουα, κάθε μονομερής επέμβαση σε μια εσωτερική ένοπλη σύρραξη, αιτιολογούμενη μόνο στη βάση της συγκατάθεσης της αντιπολίτευσης – και ελλείψει ενός αξιόπιστου αιτήματος νόμιμης άμυνας προς τον επεμβαίνοντα - αποτελεί εκ πρώτης όψεως παραβίαση του κανόνα της μη επέμβασης και της απαγόρευσης της χρήσης βίας. Κατ’ αντιστοιχία, η Διακήρυξη για τις φιλικές σχέσεις των κρατών διακηρύσσει ότι “*Every State has the duty to refrain from organizing, instigating, assisting or participating in acts of civil strife or terrorist acts in another State or in organized activities within its territory directed towards the commission of such acts, when the acts referred to in the present paragraph involve a threat or use of force*”¹⁴².

Η Διακήρυξη δηλώνει επίσης ότι «κανένα κράτος δεν θα οργανώσει, δεν θα βοηθήσει, δεν θα χρηματοδοτήσει, δεν θα υποκινήσει ούτε θα ανεχτεί ανατρεπτικές,

“*Condemning all terrorist and other attacks against civilians and against the authorities, including those aimed at jeopardizing the political process in Yemen, such as the attack on the Presidential compound in Sana’a on 3 June 2011...*”, “*Stressing the importance of the stability and security of Yemen, particularly regarding overall international counter-terrorism efforts*”, “*Expresses its concern over the presence of Al-Qaida in the Arabian Peninsula, and its determination to address this threat in accordance with the Charter of the United Nations and international law including applicable human rights, refugee and humanitarian law*”, διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2014\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2014(2011))

¹⁴⁰ “*Expressing grave concern at the security situation and continuing terrorist attacks, in particular by Al-Qaida in the Arabian Peninsula, within Yemen, and reaffirming that terrorism in all its forms and manifestations constitutes one of the most serious threats to international peace and security and that any acts of terrorism are criminal and unjustifiable regardless of their motivations,*”, “*Condemning all terrorist, and other, attacks against civilians, oil, gas and electricity infrastructure and against the legitimate authorities, including those aimed at undermining the political process in Yemen, including the attack in Sana’a on 21 May 2012*”, “*Expresses its concern over the growing number of attacks carried out or sponsored by Al-Qaida in the Arabian Peninsula, and its determination to address this threat in accordance with the Charter of the United Nations and international law including applicable human rights, refugee and humanitarian law;*” διαθέσιμο στο:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051(2012))

¹⁴¹ U.N. S.C. RES 2140 (2014): “*Recalling the listing of Al-Qaida in the Arabian Peninsula (AQAP) and associated individuals on the Al-Qaida sanctions list established by the Committee pursuant to resolutions 1267 (1999) and 1989 (2011) and stressing in this regard the need for robust implementation of the measures in paragraph 1 of resolution 2083 as a significant tool in combating terrorist activity in Yemen*”, “*Condemning all terrorist activities, attacks against civilians, oil, gas and electricity infrastructure and against the legitimate authorities, including those aimed at undermining the political process in Yemen*”, “*Reaffirming its resolution 2133 and calling upon all member states to prevent terrorists from benefiting directly or indirectly from ransom payments or from political concessions and to secure the safe release of hostages*”, διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2140\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2140(2014))

¹⁴² Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States, Principle 1¶9, G.A. Res. 2625 (XXV), U.N. Doc. A/2625 (Oct. 24, 1970).

τρομοκρατικές ή ένοπλες δραστηριότητες που αποσκοπούν στη βίαιη ανατροπή του καθεστώτος άλλου κράτους ή που παρεμβαίνουν σε εμφύλια διαμάχη σε άλλο κράτος». Το άρθρο 3(ζ) του ορισμού της επίθεσης του 1974 – που συνιστά εθιμικό δίκαιο – χαρακτηρίζει ως επίθεση την περίπτωση «αποστολής από ή για λογαριασμό ενός κράτους ένοπλων ομάδων, ακανόνιστων ή μισθοφόρων, οι οποίες εκτελούν πράξεις ένοπλης βίας εναντίον άλλου κράτους, που έχουν τέτοια σοβαρότητα ώστε να ισοδυναμούν με τις προαναφερθείσες πράξεις ή τη σημαντική συμμετοχή τους σε τέτοιες»¹⁴³. Το ίδιο πρότυπο υιοθετήθηκε στον ορισμό του εγκλήματος της Καμπάλα το 2010¹⁴⁴.

Στο παράδειγμα της ένοπλης σύρραξης στην Υεμένη, το Ιράν έχει προβεί σε παροχή βοήθειας στο αντάρτικο κίνημα των Houthi, και επομένως στο πλαίσιο της εμφύλιας σύρραξης, κάτι όμως που οι εκπρόσωποι του κράτους αρνούνται να επιβεβαιώσουν επισήμως¹⁴⁵. Η χρήση βίας από ένοπλες ομάδες (όπως εν προκειμένω από αντάρτικο κίνημα) αποτελεί παραβίαση του άρθρου 2.4 του ΧάρτΗΕ, μόνο εφόσον ένα κράτος εμπλέκεται στη δράση αυτών των ομάδων¹⁴⁶. Σωρευτικά μέσα από τις διαφορετικές διαδικασίες εμπλοκής του τρίτου κράτους δύναται να προκύπτει το στοιχείο του αποτελεσματικού ελέγχου του κράτους αυτού επί των εν λόγω ενόπλων ομάδων. Η παροχή μόνο χρηματικής ενίσχυσης συνιστά παραβίαση της αρχής της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους (άρθρο 2.7 ΧάρτΗΕ), ενώ η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας ή η πολιτική υποστήριξή τους δεν είναι παράνομη¹⁴⁷.

Το Ιράν στήριξε τους Houthi τόσο στρατιωτικά όσο και στρατηγικά, μέσω οικονομικής ενίσχυσης, εκπαίδευση μαχητών και παράδοση οπλισμού¹⁴⁸, σε ξεκάθαρη παραβίαση του Ψηφίσματος 2231 (2015) του ΣΑ. Σύμφωνα με τις διατάξεις του Ψηφίσματος, το Ιράν παραβίασε ένα εμπάργκο που είχε διαμορφωθεί μέσα από το εν λόγω Ψήφισμα, και αφορούσε την εφαρμογή μιας συμφωνίας με το Ιράν για τα πυρηνικά όπλα¹⁴⁹. Στο ίδιο πνεύμα, παραβίαση σημειώθηκε και όσον αφορά στο Ψήφισμα 2216 (2015) σχετικά με το καθολικό εμπάργκο προς τους Αντάρτες Houthi. Η παραβίαση αυτή

¹⁴³Definition of Aggression, G.A. Res. 3314 (XXIX), U.N. Doc A/9631 (Dec. 14, 1974). Το άρθρο 3(g) του ορισμού θεωρήθηκε από το ΔΔ στην υπόθεση Νικαράγουα, ως εθιμικό δίκαιο, (§ 195).

¹⁴⁴The Crime of Aggression, art. 8bis(g), Resolution RC/Res.6, RC/11 (Jun. 11, 2010).

¹⁴⁵Eric Schmitt & Robert F. Worth, *With Arms for Yemen Rebels, Iran Seeks Wider Mideast Role*, 15 March 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2012/03/15/world/middleeast/aiding-yemen-rebels-iran-seeks-wider-mideast-role.html>

¹⁴⁶ Βλ. ανωτέρω κεφ. II, 2, i (στο παράδειγμα του Αφγανιστάν)

¹⁴⁷ ICJ Rep. 1986, § 14,99,103,106-107,108,118-119,123,124,188,195,202-203,205,227-228,238,242. Το Δικαστήριο στηρίχθηκε στα Ψηφίσματα 2131, 2625 και 3314 της ΓΣ, τα οποία έκρινε ότι αποτελούν απόδειξη εθιμικού δικαίου.

¹⁴⁸Courtney Kube, U.S. Officials: Iran Supplying Weapons to Yemen's Houthi Rebels, 27 October 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.nbcnews.com/news/us-news/u-s-officials-iran-supplying-weapons-yemen-s-houthi-rebels-n674181>

¹⁴⁹ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231(2015))

αποσαφηνίζεται από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου, το 2011, μέσω του Ψηφίσματος με τίτλο «Στρατιωτική βοήθεια κατόπιν αιτήματος»¹⁵⁰.

Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες από πλευράς Η.Ε. για δημιουργία ενός πάνελ εμπειρογνομόνων που θα ερευνούσαν τις παραβιάσεις του Ιράν και θα πρότειναν ανάλογες κυρώσεις, η διαδικασία ακυρώθηκε κατόπιν αιτήματος του Ιράν, με την ενεργοποίηση, τελικά, της συμφωνίας για τα πυρηνικά στις αρχές του 2016. Ενδιαφέρουσα τέλος είναι για μια ακόμα φορά η νομολογία που απορρέει από την Υπόθεση Νικαράγουα: ένα τρίτο κράτος δε δικαιούται να συνδράμει τις αντίπαλες δυνάμεις του υπό συζήτηση κράτους με στόχο την ανατροπή της Κυβέρνησης¹⁵¹.

Στις 29 Σεπτεμβρίου 2017, το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ζήτησε από τον Ύπατο Αρμοστή «να συγκροτήσει ομάδα διακεκριμένων διεθνών και περιφερειακών εμπειρογνομόνων για την Υεμένη»¹⁵². Αντικείμενο της ομάδας εμπειρογνομόνων ήταν, μεταξύ άλλων, η διερεύνηση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα από το 2014 μέχρι σήμερα, η εμπειρογνομένη εξέταση όλων των εικαζόμενων παραβιάσεων και καταχρήσεων των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων εφαρμοστέων πεδίων διεθνούς δικαίου, από όλα τα μέρη της σύγκρουσης, και προσδιορισμός των υπευθύνων των παραβιάσεων αυτών¹⁵³. Περίπου ένα χρόνο μετά, τον Αύγουστο του 2018, συντάχθηκε μια πλήρης αναφορά σχετικά με τα πορίσματα των εν λόγω εμπειρογνομόνων, με λεπτομερειακή επιβεβαίωση των παραβιάσεων του ανθρωπιστικού δικαίου (επιθέσεις αμάχων, αυθαίρετη κράτηση, εξαναγκαστικές εξαφανίσεις, βασανιστήρια και κακομεταχείριση, παραβιάσεις της ελευθερίας έκφρασης, σεξουαλική

¹⁵⁰ Resolution of the Institut de Droit International of the 8th September 2011, Session de Rhodes – 2011, 10th Commission – Sub-group C, Military assistance on request:

Article 3 - Prohibition of military assistance

§ 1. *Military assistance is prohibited when it is exercised in violation of the Charter of the United Nations, of the principles of non-intervention, of equal rights and self-determination of peoples and generally accepted standards of human rights and in particular when its object is to support an established government against its own population.*

Article 4 - Request

§ 1. *Military assistance may only be provided upon the request of the requesting State.*

διαθέσιμο στο: http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf

¹⁵¹ International Court of Justice, *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*, 1986, § 246.

¹⁵² UN GA Res, adopted by the Human Rights Council on 29 September 2017 36/31. Human rights, technical assistance and capacity-building in Yemen. “*Concerned by the allegations of violations of international humanitarian law and of violations and abuses of human rights law in Yemen, including those involving grave violations against children, attacks on humanitarian workers, civilians and civilian infrastructure, including medical facilities and missions and their personnel, as well as schools, the prevention of access for humanitarian aid, the use of import and other restrictions as a military tactic, the severe restrictions on freedom of religion or belief, including for minorities, such as members of the Baha’i faith, and the harassment of and attacks against journalists and human rights defenders, including women human rights defenders, (...)*”. Διαθέσιμο στο:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/289/51/PDF/G1728951.pdf?OpenElement>

¹⁵³ UNHRC, *Group of Eminent Experts on Yemen*, διαθέσιμο:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/YemenGEE/Pages/Index.aspx>

βία, στρατολόγηση παιδιών)^{154, 155}. Η θητεία των εμπειρογνομόνων ανανεώθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 2018 (Ψήφισμα A/HRC/RES/39/16)¹⁵⁶, ενώ σύμφωνα με τον Πρόεδρό της «η πρωταρχική νομική ευθύνη για την αντιμετώπιση αυτών των παραβιάσεων και εγκλημάτων έγκειται στην κυβέρνηση της Υεμένης, η οποία έχει καθήκον να προστατεύει τα πρόσωπα που υπάρχουν στη δικαιοδοσία της. Καλώ την κυβέρνηση της Υεμένης να διερευνήσει και να διώξει τις παραβιάσεις που συνιστούν εγκλήματα από τους υπηκόους και τις ένοπλες δυνάμεις τους»¹⁵⁷.

¹⁵⁴ GA Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights containing the findings of the Group of Eminent International and Regional Experts and a summary of technical assistance provided by the Office of the High Commissioner to the National Commission of Inquiry, Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/252/79/PDF/G1825279.pdf?OpenElement>

¹⁵⁵ Human Rights Watch, *Disappearances in Yemen*, διαθέσιμο στο:

<https://www.hrw.org/tag/disappearances-yemen>

¹⁵⁶ UN GA Res adopted by the Human Rights Council on 28 September 2018, 39/16: Human rights situation in Yemen. “*Condemns the ongoing violations and abuses of human rights and violations of international humanitarian law in Yemen, including those involving the widespread recruitment and use of children by parties to the armed conflict, arbitrary arrests and detention, denial of humanitarian access and attacks on civilians and civilian objects, including medical facilities and missions and their personnel, as well as schools, and emphasizes the importance of accountability*”, “*Calls upon all parties to the armed conflict to respect their obligations and commitments under applicable international human rights law and international humanitarian law, and in particular with regard to attacks against civilians and civilian objects, and to ensure humanitarian access to the affected population nationwide, including by lifting obstacles to the importation of humanitarian goods, reducing bureaucratic delays, resuming salary payments for civil servants and ensuring the full cooperation of the Central Bank of Yemen*,” διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/296/70/PDF/G1829670.pdf?OpenElement>

¹⁵⁷ UN HRC News, *Yemen: United Nations Experts point to possible war crimes by parties to the conflict*, Geneva, 28 August 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23479&LangID=E>

III. Τα Κράτη ως φορείς νομιμότητας στο διεθνές δίκαιο

1. Προσεγγίσεις της αντιμετώπισης του βίαιου εξτρεμισμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη Διεθνή Κοινότητα

i. Η θεσμοθέτηση της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού

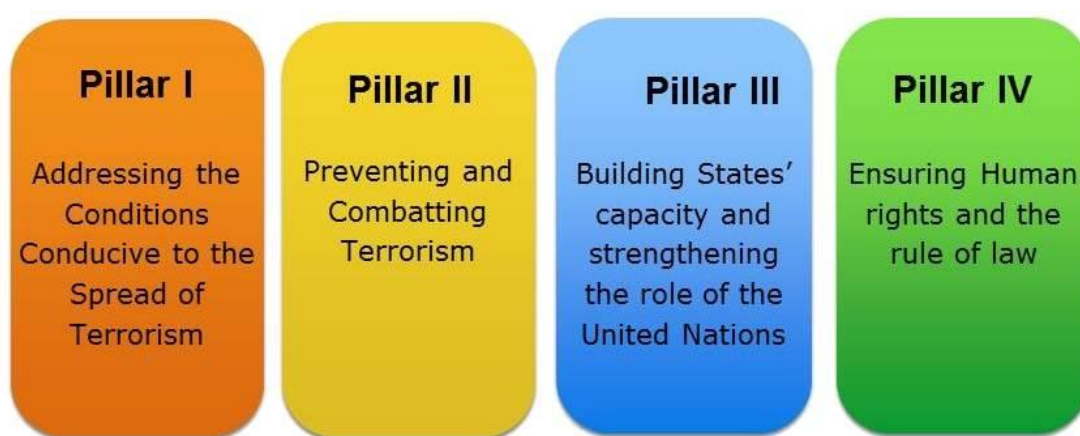
Η «αντι-τρομοκρατία» εν γένει (απαντάται ως counter-terrorism και ως anti-terrorism) ενσωματώνει την πρακτική, τις στρατιωτικές τακτικές, τις τεχνικές και τη στρατηγική που χρησιμοποιεί η κυβέρνηση, ο στρατός, τα σώματα επιβολής του νόμου, οι επιχειρήσεις και οι υπηρεσίες πληροφοριών για την καταπολέμηση ή την πρόληψη της τρομοκρατίας. Οι στρατηγικές αυτές περιλαμβάνουν και προσπάθειες αντιμετώπισης της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Εάν η τρομοκρατία εντάσσεται σε μια ευρύτερη εξέγερση, η αντιτρομοκρατία μπορεί να εφαρμόσει μέτρα αντιμετώπισης της εξέγερσης.

Στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας ωστόσο, οι προβληματικές που θίγει στο συλλογισμό του ο καθηγητής René Vark είναι αρκετά εύστοχες¹⁵⁸: Τα κράτη είναι πρόθυμα να χρησιμοποιήσουν ένοπλη δύναμη για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αλλά έχουν σαφή κατανόηση της τρομοκρατίας; Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι τα κράτη είναι διατεθειμένα να αναγάγουν εκ των υστέρων κάποιον ή κάτι σε τρομοκράτη ή τρομοκρατική ενέργεια αντίστοιχα, αλλά δε δύνανται εκ των προτέρων. Είναι αόριστη η τρομοκρατία; Μπορούν τα κράτη να ισχυριστούν ότι θα αναγνωρίσουν την τρομοκρατία όταν τη δουν να συμβαίνει; Η απουσία ενός γενικά αποδεκτού ορισμού, όπως διαπιστώθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, προκαλεί νομική αβεβαιότητα και υπονομεύει την αξιοπιστία και τη νομιμότητα των κρατικών δράσεων σε παραδείγματα όπως ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας», όπως θα αναλυθεί λεπτομερέστερα στη συνέχεια.

Από το 1963, τα κράτη έχουν υιοθετήσει 13 Συνθήκες που αφορούν συγκεκριμένες τρομοκρατικές πράξεις όπως η αεροπειρατεία, η απαγωγή και η πυρηνική τρομοκρατία. Επειδή αυτές δεν είναι πολιτικά ευαίσθητες πράξεις, τα κράτη κατάφεραν να επιτύχουν ρεαλιστικές λύσεις. Έχουν ορίσει αυτές τις πράξεις ως εγκληματικές (αποφεύγονται οι λέξεις «τρομοκρατία» και «τρομοκράτες») και έχουν εφαρμόσει την αρχή *aut dedere, aut judicare*, η οποία απαιτεί από τα κράτη να εκδίδουν ή να διώκουν τους δράστες αυτών των πράξεων.

¹⁵⁸ René Värk, *Terrorism, State Responsibility and the Use of Armed Force*, ENDC Proceedings, Volume 14, 2011, σελ. 74–111 διαθέσιμο στο: https://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2012/12/KVUOA_Toimetised_14_4_rene_vark.pdf

Σημαντικότερη ωστόσο στιγμή στην παγκόσμια εκστρατεία καταπολέμησης της τρομοκρατίας ήταν ίσως το Σεπτέμβριο του 2006, όταν η ΓΣ των ΗΕ, υιοθέτησε με συναίνεση την Παγκόσμια Αντιτρομοκρατική Στρατηγική των Ηνωμένων Εθνών¹⁵⁹. Η στρατηγική αυτή αποτέλεσε ένα μοναδικό παγκόσμιο μέσο για την ενίσχυση των εθνικών, περιφερειακών και διεθνών προσπαθειών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Με το γεγονός ότι όλα τα κράτη μέλη συμφώνησαν για πρώτη φορά με μια κοινή στρατηγική και επιχειρησιακή προσέγγιση για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, έστειλαν ένα σαφές μήνυμα ότι η τρομοκρατία είναι απαράδεκτη σε όλες τις μορφές και εκδηλώσεις της και παράλληλα ότι αποφάσισαν να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα ατομικά και συλλογικά την αποτροπή και την καταπολέμησή της¹⁶⁰.

UN Global Counter-Terrorism Strategy

Η παγκόσμια αυτή στρατηγική για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας εκφράστηκε μέσω της σύστασης μιας Ομάδας Εργασίας για την Εφαρμογή της Αντιτρομοκρατίας (CTITF). Η εντολή της CTITF ήταν να ενισχυθεί ο συντονισμός και η συνοχή των προσπαθειών καταπολέμησης της τρομοκρατίας του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών¹⁶¹. Ο πρωταρχικός στόχος της CTITF ήταν να βοηθήσει τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν τους τέσσερις πυλώνες της παγκόσμιας στρατηγικής¹⁶²: την αντιμετώπιση των συνθηκών που ευνοούν την εξάπλωση της τρομοκρατίας, μέτρα για την πρόληψη και

¹⁵⁹ United Nations Office of Counter – Terrorism, Background, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/counterterrorism/ctif/en/uncct>

¹⁶⁰ United Nations Global Counter - Terrorism Strategy, Overview, διαθέσιμο στο: <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-3/key-issues/un-global-ct-strategy.html>

¹⁶¹ United Nations Office of Counter – Terrorism, Coordination and coherence of the counter-terrorism efforts of the United Nations, The Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF): Η Task Force εδραιώθηκε μέσω ψηφίσματος (A/RES/60/288) και αποτελείται από 38 διεθνείς οντότητες οι οποίες, λόγω της δουλειάς τους, συμμετέχουν σε πολυμερείς προσπάθειες καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Κάθε οντότητα συνεισφέρει με τρόπο αντίστοιχο με τη δική της εντολή. Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/counterterrorism/ctif/en/about-task-force>

¹⁶² UN GA Res 60/288, *The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy*, 8 Σεπτεμβρίου 2006, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/504/88/PDF/N0550488.pdf?OpenElement>

την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, μέτρα για την ενίσχυση της ικανότητας των κρατών να προλαμβάνουν και να καταπολεμούν την τρομοκρατία και την ενίσχυση τον ρόλο των Ηνωμένων Εθνών σε αυτό το πλαίσιο, και τέλος μέτρα για την εξασφάλιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους και του κράτους δικαίου ως θεμελιώδους βάσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Σημαντικό είναι ότι εντάσσεται στην παραπάνω θεματική τόσο το ζήτημα της πρόληψης του βίαιου εξτρεμισμού (πέραν της καταπολέμησης του) καθώς και εκείνο της ταυτόχρονης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάτι που όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια επιδιώχθηκε να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της αντι-τρομοκρατικής δράσης.

Μερικά χρόνια μετά, το Σεπτέμβριο του 2011 συστάθηκε το UNCCT, το Κέντρο Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας των Ηνωμένων Εθνών, στο πλαίσιο του UN Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF), προκειμένου να βοηθήσει στην ικανοποίηση των αναγκών των κρατών μελών για την ανάπτυξη ικανοτήτων αντιτρομοκρατικής εμπειρογνωμοσύνης και με στόχο την προώθηση της διεθνούς αντιτρομοκρατικής συνεργασίας και την υποστήριξη των κρατών μελών στην εφαρμογή της Παγκόσμιας Αντιτρομοκρατικής Στρατηγικής¹⁶³. Τέλος, πιο πρόσφατα, τον Ιούνιο του 2017, η Γενική Συνέλευση ίδρυσε το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (UNOCT)¹⁶⁴.

Σημαντική τέλος, όπως θα ειπωθεί και στη συνέχεια, είναι και η στάση των Ηνωμένων Εθνών. Ιστορικά, το ΣΑ έχει υιοθετήσει πολλά ψηφίσματα που χαρακτηρίζουν τις τρομοκρατικές ενέργειες ως απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια¹⁶⁵. Έχει καταδικάσει τις τρομοκρατικές ενέργειες και έχει καλέσει τα κράτη να μην υποστηρίξουν τρομοκρατικές οργανώσεις, να αποτρέψουν και να καταστείλουν τις τρομοκρατικές δραστηριότητες και τη χρηματοδότησή τους και να συντονίσουν ενεργά μεταξύ τους την πρόληψη τέτοιων πράξεων στα σύνορά τους¹⁶⁶. Ωστόσο, κανένα ψήφισμα του ΣΑ δεν επιβεβαίωσε το δικαίωμα χρήσης βίας κατά άλλου κράτους στη βάση της καταπολέμησης της τρομοκρατίας¹⁶⁷. Μεταγενέστερα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ψηφίσματα επικεντρώθηκαν στην αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας με ειρηνικά μέσα. Εκτός από την καταδίκη

¹⁶³ GA Res A/RES/66/10 και UN Office of Counter-Terrorism, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/uncct/about>

¹⁶⁴ Με την απόφαση A/RES/71/291 η Γενική Συνέλευση καλωσόρισε την πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα να μεταφέρει το γραφείο της Task Force Εφαρμογής της Αντιτρομοκρατίας και το Κέντρο Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας των Ηνωμένων Εθνών μαζί με το υπάρχον προσωπικό τους, καθώς και όλων των σχετικών τακτικών και extrabudgetary πόρων, από το Τμήμα Πολιτικών Υποθέσεων της Γραμματείας, στο Γραφείο Αντιτρομοκρατίας.

¹⁶⁵ Christian Gray, *International Law and the Use of Force* (3d ed. 2008), σελ. 227.

¹⁶⁶ Βλ. π.χ. S.C. Res. 53/1189, ¶ 5, U.N. Doc. S/RES/1189 (Aug. 13, 1998); S.C. Res. 54/1269, ¶ 4, U.N. Doc. S/RES/1269 (Oct. 19, 1999).

¹⁶⁷ Sikander Ahmed Shah, *War on Terrorism: Self Defense, Operation Enduring Freedom, and the Legality of U.S. Drone Attacks in Pakistan*, Washington University Global Studies Law Review, Volume 9| Issue 1, 2010 σελ. 95, διαθέσιμο στο: https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1041&context=law_globalstudies

των τρομοκρατικών ενεργειών και τον προσδιορισμό τους ως απειλών για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, τα ψηφίσματα δεν έκαναν καμία αναφορά στο δικαίωμα χρήσης βίας για νόμιμη άμυνα, ακόμη και όταν η Αλ Κάιντα είχε δεχθεί την ευθύνη για τη διάπραξη των επιθέσεων.

Η Γενική Συνέλευση έχει υιοθετήσει μια παρόμοια ειρηνική προσέγγιση στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Έχει εγκρίνει πολυάριθμα ψηφίσματα, δηλώσεις και συμβάσεις σχετικά με την τρομοκρατία πριν και μετά από τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου. Η ΓΣ καταδικάζει έντονα τη διεθνή τρομοκρατία και συχνά υιοθετεί μέτρα για την εξάλειψή της. Ζητάει τη διεθνή συνεργασία των κρατών για την πρόληψη και την εξάλειψη της τρομοκρατίας με ειρηνικά μέσα. Η Γενική Συνέλευση, όπως και το ΣΑ δεν έχει επιδοκιμάσει τη χρήση βίας έναντι άλλων κρατών στο όνομα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Έχει επανειλημμένα δηλώσει ότι τα αντίποινα θεωρούνται παράνομα βάσει του διεθνούς δικαίου, ενώ τέλος αξιοσημείωτο είναι ότι στα ψηφίσματά της κάνει διάκριση μεταξύ τρομοκρατίας και δικαιωμάτων ενάντια στην ξένη κατοχή.

Ωστόσο, στην έκθεση της Διεθνούς Ομοσπονδίας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FIDH) για το 2017, σχολιάζεται πώς η αποτελεσματικότητα των ΗΕ και των κρατών μελών τους στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας παρεμποδίζεται από δύο σημαντικά φαινόμενα¹⁶⁸. Πρώτον, μια γραφειοκρατική διάρθρωση, στην οποία οι εντολές των φορέων επικαλύπτονται και δεν αλληλοσυμπληρώνονται, γεγονός που τελικά υπονομεύει τη συνολική αποτελεσματικότητά της και τη βασική συνεργασία μεταξύ των κρατών. Δεύτερον, η σημερινή ηγεσία των κύριων αντιτρομοκρατικών οργάνων βρίσκεται στα χέρια κρατών μελών, των οποίων τα στοιχεία γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αμφισβητήσιμα. Αυτά τα κράτη χρησιμοποιούν την ισχυρή θέση τους για να προωθήσουν συγκεκριμένες πολιτικές ατζέντες στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, συχνά καταστροφικές για τις πολιτικές ελευθερίες. Αυτές οι συνέπειες μπορεί να είναι εκτεταμένες, τροφοδοτώντας μάλιστα περισσότερο μίσος και τις αφηγήσεις των τρομοκρατών.

ii. Η θεσμοθέτηση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως αναπόσπαστο κομμάτι της δράσης κατά του βίαιου εξτρεμισμού

“The promotion and protection of human rights for all and the rule of law is essential to all components of the Strategy, recognizing that effective counter-terrorism measures and the promotion of human rights are not conflicting goals, but complementary and mutually reinforcing”

United Nations Global Counter-Terrorism Strategy
(General Assembly resolution 60/288, annex)

¹⁶⁸ FIDH, *The United Nations Counter-Terrorism Complex Bureaucracy, Political Influence and Civil Liberties*, Σεπτέμβριος 2017, διαθέσιμο στο: https://www.fidh.org/IMG/pdf/9.25_fidh_final_compressed.pdf

Καθώς διαπιστώνεται ότι η τρομοκρατία έχει σοβαρές επιπτώσεις σε μια σειρά θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα κράτη έχουν όχι μόνο το δικαίωμα αλλά και το καθήκον να λαμβάνουν αποτελεσματικά μέτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Ωστόσο, οι πρόσφατες ιστορίες πολλών χωρών αναδεικνύουν τους κινδύνους που ενυπάρχουν στις αντιτρομοκρατικές αντιδράσεις, οι οποίες επικεντρώνονται υπερβολικά στη στρατιωτική δύναμη, την καταπίεση και την άρνηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁶⁹. Αυτές οι προσεγγίσεις έχουν την τάση να τροφοδοτούν αντιδράσεις, οι οποίες με τη σειρά τους γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης από εξτρεμιστικές ομάδες. Αυτή η δυναμική δημιουργεί κλιμακούμενους κύκλους βίας μεταξύ των κρατικών δυνάμεων ασφαλείας και των βίαιων εξτρεμιστών που είναι δύσκολο να περιοριστούν.

Είναι πολύ σημαντικό να μην εξαιρείται η καταπολέμηση της τρομοκρατίας από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τους κανόνες διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και από άλλες σχετικές προβλέψεις του διεθνούς δικαίου¹⁷⁰. Οποιαδήποτε πολιτική καταπολέμησης της τρομοκρατίας που δεν επηρεάζεται από την ανησυχία αυτή, ή ακόμα αποτυγχάνει εντελώς από αυτή την άποψη, υπονομεύει την ίδια την έννοια του τι σημαίνει δημοκρατία. Επιπλέον, ενθαρρύνει τη «συμπάθεια» για τους τρομοκράτες και τις βίαιες επιθέσεις στη Δύση, ειδικά σε μια περιοχή του κόσμου όπως η Μέση Ανατολή, όπου οι άνθρωποι δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν την ιστορική τους εμπειρία αδικίας υπό τη μορφή αποικιοκρατίας, τη συνεχιζόμενη σύγκρουση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστινίων, καθώς και την υποστήριξη που δόθηκε στις αυταρχικές και καταπιεστικές κυβερνήσεις από τις πολιτικές της Δύσης.

Για πολύ καιρό, το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παραμελήθηκε στις πολιτικές συζητήσεις. Χαρακτηριστική ήταν η προσπάθεια από το Μεξικό, όταν κατά την 58η σύνοδο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (CHR) το 2002, πρότεινε σχέδιο Ψηφίσματος το οποίο περιελάμβανε κριτήρια προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και ζήτησε συστηματική παρακολούθηση από τον Ύπατο Αρμοστή των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ωστόσο, το σχέδιο δεν είχε πιθανότητες να υποστηριχθεί από την πλειοψηφία και ως εκ τούτου αποσύρθηκε. Τουλάχιστον η CHR, εγκρίνοντας Ψήφισμα που πρότεινε η Αλγερία με τίτλο «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Τρομοκρατία», υπενθύμισε στα κράτη της διεθνούς κοινότητας την ανάγκη να συμμορφώνονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα

¹⁶⁹ Neil Hicks, *Advancing Human Rights to Combat Extremism, Human Rights First*, 6 December 2017, διαθέσιμο στο: <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA16/20171206/106698/HHRG-115-FA16-Wstate-HicksN-20171206.pdf>

¹⁷⁰ Wolfgang S. Heinz Jan-Michael Arend, *The International Fight against Terrorism and the Protection of Human Rights*, German Institute for Human Rights, August 2005, Berlin, διαθέσιμο στο: https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/uploads/tx_commerce/study_the_international_fight_against_terrorism_and_the_protection_of_human_rights.pdf

ανθρωπιστικά πρότυπα στην προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Επιπλέον, ζητήθηκε από το UNHCHR να συμβουλευτεί τις χώρες για την αντιτρομοκρατική δράση τους εάν το ζητήσουν (Ψήφισμα 2002/35)¹⁷¹.

Έτσι, μόλις το 2003 το ΣΑ των ΗΕ συμφώνησε στο Ψήφισμα 1456 που απαιτούσε τα μέτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας να συμμορφώνονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο και το δικαίωμα προστασίας των προσφύγων¹⁷². Όσον αφορά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η ικανότητα των Ηνωμένων Εθνών να επιτηρούν την πρακτική των χωρών στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω των επονομαζόμενων monitoring mechanisms δεν ήταν πολύ καλά ανεπτυγμένη. Τουλάχιστον, το έργο που είχαν επιτελέσει τα Ηνωμένα Έθνη μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 σε αυτόν τον περίπλοκο και ταχέως μεταβαλλόμενο τομέα πρέπει να θεωρηθεί ανεπαρκές, ιδίως όσον αφορά την υποβολή εκθέσεων σχετικά με τις επιμέρους χώρες. Φυσικά, η εργασία αυτή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πρωτοβουλίες και την πολιτική βούληση των κρατών μελών της, κάτι που σημαίνει ότι εξαρτάται από το αν και σε ποιο βαθμό είναι πρόθυμα να δώσουν εντολή στον ΟΗΕ να παρακολουθεί με κριτικό πνεύμα τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας και αν τα ίδια είναι ανοικτά στις συστάσεις.

Μέχρι εκείνη την περίοδο, φάνηκε να υπάρχει πολύ μικρή συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής Αντιτρομοκρατίας (CTC), η οποία απαρτίζεται από μέλη του ΣΑ, και το Γραφείο του Υπατού Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (UNHCHR). Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (CHR) προέβη σε λίγες αναφορές σε μεμονωμένες χώρες σχετικά με τη συμμόρφωση των μέτρων τους κατά της τρομοκρατίας με τους κανόνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ στη θεματική της έκθεση ερχόταν αντιμέτωπη με σημαντικά ζητήματα όπως τα βασανιστήρια. Δεν είχε σημειωθεί πρόοδος στο αίτημα μιας ολοκληρωμένης σύμβασης των Η.Ε. κατά της διεθνούς τρομοκρατίας. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου μάλιστα, η έλλειψη ενός διεθνώς αναγνωρισμένου ορισμού διευκόλυνε τις κυβερνήσεις να καταγγέλλουν την εγχώρια αντιπολίτευση ή τα κινήματα ανεξαρτησίας ορισμένων εθνικών ομάδων ως τρομοκρατικά.

Η UN Global Counterterrorism Strategy, που υιοθετήθηκε το 2006, και η οποία βασίστηκε σε μια λογική αναταραχής, καθοδηγούμενης από τη δραστηριότητα των ΗΠΑ μετά το 2001, υπογράμμισε την ανάγκη «να διασφαλιστεί ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους και το κράτος δικαίου ως θεμελιώδης βάση για την καταπολέμηση

¹⁷¹ Ο.π., Wolfgang S. Heinz Jan-Michael Arend, *The International Fight against Terrorism and the Protection of Human Rights*, German Institute for Human Rights, August 2005, Berlin, σελ. 11.

¹⁷² UN SC Res 1456 (2003) on High-level meeting of the Security Council: combating terrorism, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1456-2003-on-high-level-meeting-of-the-security-council-combating-terrorism/>

της τρομοκρατίας»¹⁷³. Έκτοτε, ελάχιστες κυβερνήσεις εργάστηκαν στην κατεύθυνση της ανάγκης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, τουναντίον έχουν συχνά υιοθετήσει πολιτικές που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Δυστυχώς, στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, ένα βραχυπρόθεσμο ενδιαφέρον – συχνά συμφέρον – για συνεργασία με αυταρχικές κυβερνήσεις υπερέβαινε πολύ συχνά τη μακροπρόθεσμη επιτακτική ανάγκη να τερματιστεί μια καταπιεστική διακυβέρνηση, η οποία και αποτελούσε βασικό παράγοντα εξάπλωσης του βίαιου εξτρεμισμού.

Ως προς τη σχέση μεταξύ των πολιτικών ασφαλείας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι δηλώσεις σχετικά με την πολιτική ασφάλειας των ΗΠΑ, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ αναφέρονται όλο και συχνότερα στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας ως στρατιωτικό καθήκον. Αυτό συμβαδίζει με τη γενικευμένη βούληση να χρησιμοποιείται στρατιωτική δύναμη οπουδήποτε στον κόσμο. Ενώ η ΕΕ, στο πλαίσιο αυτό, αναφέρεται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ως θεμελιώδες πλαίσιο για τις διεθνείς σχέσεις, οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ δεν κάνουν καμία αναφορά στην εξουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. ως προς τη νομιμοποίηση της χρήση βίας, πέραν της νόμιμης άμυνας.

Ο λόγος για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει υποτιμηθεί στην πράξη. Η παλίρροια αστάθειας που έχει αντικαταστήσει την αρχική αισιοδοξία μετά τις αραβικές εξεγέρσεις της άνοιξης του 2011 έχει παραλύσει τους πολιτικούς του δυτικού κόσμου. Στις ΗΠΑ, η κυβέρνηση Obama είχε θέσει ως στόχο την αποδέσμευση από τις συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή, μια προσέγγιση που έχει συνεχίσει η διοίκηση του Trump. Ελλείψει πολιτικής βούλησης ή δημοφιλούς υποστήριξης, η κυβέρνηση των ΗΠΑ αποφάσισε ότι δεν θα μπορούσε να ασκήσει επαρκείς βάρους επιρροή στη διαμόρφωση των γεγονότων σε ζώνες συγκρούσεων από τη Λιβύη μέχρι τη Συρία, την Υεμένη και το Ιράκ. Αυτό άφησε ένα κενό το οποίο οι ΗΠΑ και άλλες δυτικές κυβερνήσεις ενθάρρυναν τους παραδοσιακούς αυταρχικούς εταίρους τους να γεμίσουν. Έτσι, «έκλεισαν τα μάτια τους» στη συνεχή καταστολή των μη βίαιων αιτημάτων για πιο αντιπροσωπευτική κυβέρνηση στο Μπαχρέιν και συνέβαλαν στην εδραίωση της εξουσίας του πρώην στρατιωτικού ηγέτη της Αιγύπτου, προέδρου Abdel Fattah al-Sisi, και στην οικονομική στήριξη αυταρχικών μοναρχιών στον Κόλπο, τη Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Η αμετάβλητη επιδίωξη της διοίκησης Obama σχετικά με τη συμφωνία για το Κοινό Συνολικό Σχέδιο Δράσης για την πρόληψη της ανάπτυξης πυρηνικών όπλων από την ιρανική κυβέρνηση είχε επίσης κόστος για τα ανθρώπινα δικαιώματα¹⁷⁴. Σε αντάλλαγμα για την αποδοχή της συμφωνίας από δύσπιστους συμμάχους, όπως η

¹⁷³ UN Office of Counter-Terrorism, UN Global Counter-Terrorism Strategy, 2006, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy>

¹⁷⁴ Iran nuclear deal: Key details, BBC News, 8 May 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33521655>

Σαουδική Αραβία, η κυβέρνηση έδωσε τη στήριξή της στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Σαουδικής Αραβίας στην Υεμένη. Η προτεραιότητα που δόθηκε στην πυρηνική συμφωνία σήμανε ότι εφαρμόστηκε λιγότερη πίεση στο Ιράν ως προς την υποστήριξή του στη δολοφονική τακτική που ακολούθησε ο σύμμαχος του, Πρόεδρος Assad στη Συρία, από ότι θα συνέβαινε σε άλλη περίπτωση.

Πρόσφατα, η κυβέρνηση Trump εξέφρασε έντονη προτίμηση για στενή συνεργασία με αυταρχικούς ηγέτες στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας και του βίαιου εξτρεμισμού, αντί να υπογραμμίσει την ανάγκη των εταίρων των ΗΠΑ να σταματήσουν τις παραβιάσεις και να επεκτείνουν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως αναπόσπαστο μέρος των κοινών προσπαθειών για την πρόληψη του εξτρεμισμού και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Σαφές δείγμα αυτής της προσέγγισης διαπιστώνεται στην ομιλία του Προέδρου Trump στην Αραβική Ισλαμική Αμερικανική Σύνοδο Κορυφής στο Ριάντ της Σαουδικής Αραβίας στις 21 Μαΐου 2017. Ο Πρόεδρος Trump έκανε λόγο για ένα «νέο κεφάλαιο» και για «νέες προσεγγίσεις», ωστόσο δύσκολα εντοπίζεται κάτι καινούργιο σε μια προσέγγιση των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή βαθιά ριζωμένη σε συμμαχίες με αυταρχικές κυβερνήσεις. Η πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε αυτό το μοντέλο τα τελευταία εβδομήντα χρόνια, με λίγα σύντομα διαλείμματα. Τα αποτελέσματα αυτής της προσέγγισης μιλούν από μόνα τους.

2. Παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου μέσα από τη διεθνή πρακτική των κρατών στη Μέση Ανατολή

i. Το Αφγανιστάν, η νόμιμη άμυνα και η ανθρωπιστική επέμβαση

“No effort should be spared in bringing the perpetrators to justice, in a clear and transparent process that all can understand and accept. Let us uphold our own principles and standards, so that we can make the difference unmistakable, for all the world to see, between those who resort to terrorism and those who fight against it”

(UN Secretary-General Kofi Annan’s address to the General Assembly, 24 September 2001)

Στις 12 Σεπτεμβρίου του 2001, το ΣΑ του ΟΗΕ με την Απόφαση 1368 καταδίκασε τις επιθέσεις στις ΗΠΑ, τις χαρακτήρισε ως «απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας», κάλεσε όλα τα κράτη να συνεργαστούν για να εντοπιστούν οι δράστες και να παραδοθούν στη δικαιοσύνη, ενώ λίγο αργότερα, στις 28 Σεπτεμβρίου, εξέδωσε την Απόφαση 1373, με την οποία κατά κάποιο τρόπο άναψε το πράσινο φως για την

αμερικανική επέμβαση στο Αφγανιστάν, καθώς επιβεβαίωσε το δικαίωμα προσφυγής των ΗΠΑ σε νόμιμη άμυνα βάσει του άρθρου 51 του Χάρτη¹⁷⁵, ¹⁷⁶. Τα Ψηφίσματα αυτά ήρθαν σε αντίθεση με τη στενή ερμηνεία που μέχρι τότε απέδιδε στο άρθρο 51 το Διεθνές Δικαστήριο μέσα από τη νομολογία του, καθώς το ΣΑ ενήργησε ξεκάθαρα προς την κατεύθυνση ότι τόσο οι μη κρατικοί φορείς όσο και τα κράτη που τους βοηθούν, στηρίζουν ή τα φιλοξενούν, θα θεωρηθούν υπεύθυνα¹⁷⁷, ¹⁷⁸.

Οι Αποφάσεις του ΣΑ όμως, δεν παρείχαν ρητά εξουσιοδότηση στις ΗΠΑ να διεξάγουν οποιαδήποτε στρατιωτική επιχείρηση στο Αφγανιστάν¹⁷⁹. Η μόνη απόφαση που ίσως έδωσε τέτοια εξουσιοδότηση στους Αμερικανούς με πιο ρητό και άμεσο τρόπο, ήταν η Απόφαση του Κογκρέσου (S.J. Res.23), που έκανε λόγο για «κάθε απαραίτητη και κατάλληλη άσκηση δύναμης εναντίον εθνών, οργανισμών ή προσώπων που σχεδίασαν, εξουσιοδότησαν, διέπραξαν ή βοήθησαν τις τρομοκρατικές επιθέσεις που συνέβησαν στις 11 Σεπτεμβρίου 2001». Στις 7 Οκτωβρίου 2001, οι ΗΠΑ ανακοίνωναν πλέον στο ΣΑ πως «είχαν πέσει θύμα μιας μαζικής και βίαιης επίθεσης και ότι εξασκούσαν το δικαίωμα άμυνας τους όπως προβλέπεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των ΗΕ με την ανάληψη δράσης στο Αφγανιστάν εναντίον της Al Qaeda με σκοπό την εξάρθρωση των τρομοκρατικών τους βάσεων και την καταστροφή των στρατιωτικών εγκαταστάσεων των Taliban, ώστε να αποτρέψουν νέες επιθέσεις εναντίον των ΗΠΑ»¹⁸⁰.

¹⁷⁵ E. Rosand, “Security Council Resolution 1373, the Counter – Terrorism Committee and the Fight against Terrorism”, The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 2 (Apr. 2003), σελ.333

¹⁷⁶ Η απαγόρευση χρήσης βίας συνιστά θεμελιώδη κανόνα του διεθνούς δικαίου. Σύμφωνα με το Άρθρο 2(4) του ΧάρτηΗΕ, τα κράτη καλούνται να απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας τρίτου κράτους. Η προσφυγή σε ένοπλη βία είναι -κατ’ εξαίρεση- επιτρεπτή σε δυο μόνο περιπτώσεις. Η πρώτη αφορά στην ατομική ή συλλογική άμυνα που κατοχυρώνεται στο Άρθρο 51 του Χάρτη, και αναγνωρίζει το “φυσικό δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής αυτοάμυνας, σε περίπτωση που ένα κράτος δέχεται επίθεση”, και η δεύτερη στην εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας βάσει του Άρθρου 39 του Κεφαλαίου VII. Στο εν λόγω άρθρο ορίζεται ότι το ΣΑ “θα αποφαινεται αν υπάρχει απειλή για την ειρήνη ή επιθετική ενέργεια, και θα κάνει συστάσεις, ή θα αποφασίζει ποια μέτρα θα λαμβάνονται για να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια”. Εν προκειμένω: UN SC Res. 1373 (2001): “Reaffirming the inherent right of individual or collective self-defence as recognized by the Charter of the United Nations as reiterated in resolution 1368 (2001)”, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>

¹⁷⁷ Βλ. π.χ. Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. Congo v. Uganda) (International Court of Justice Dec. 19, 2005), Separate Opinion of Judge Kooijmans, § 26 και Wall Opinion, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, (International Court of Justice July 9, 2004), § 35.

¹⁷⁸ UN SC Res 1368(2001): “Recognizing the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter, 3. Calls on all States to work together urgently to bring to justice the perpetrators, organizers and sponsors of these terrorist attacks and stresses that those responsible for aiding, supporting or harbouring the perpetrators, organizers and sponsors of these acts will be held accountable”.

¹⁷⁹ Fatima Ayub and Sari Kouvo, *Righting the Course? Humanitarian Intervention, the War on Terror and the Future of Afghanistan*, Oxford University Press, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 84, No.4 (Jul., 2008), pp. 641-657, διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/25144869>

¹⁸⁰ “In accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations, I wish, on behalf of my Government, to report that the United States of America, together with other States, has initiated actions in the exercise of its inherent right of individual and collective self-defense following the armed attacks that were carried out against the United States on 11 September 2001.”, “The attacks on 11 September 2001 and the ongoing threat to the United States and its nationals posed by the Al-Qaeda organization have been made possible by

Στις 7 Οκτωβρίου 2001, οι ΗΠΑ ενημέρωσαν το ΣΑ των Ηνωμένων Εθνών ότι ξεκινούν στρατιωτικά χτυπήματα στο Αφγανιστάν κατά των Taleban και της Al Qaeda, αφού είχαν απορριφθεί οι αρχικές συστάσεις που έγιναν προς την ηγεσία των Taleban. Ούτε τότε ούτε ποτέ άλλοτε υπήρξε επιχείρημα ότι ο πόλεμος των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν ήταν κάτι διαφορετικό από μια μονομερή χρήση βίας στο πλαίσιο άμυνας, ούτε θα ήταν σκόπιμο να χαρακτηριστεί διαφορετικά. Όπως επισημαίνει ο Simon Chesterman, οι Ηνωμένες Πολιτείες απέφυγαν ρητά να αποκτήσουν την «νόμιμη ομπρέλα του κεφαλαίου VII ... προφανώς λόγω της επιθυμίας διατήρησης της μέγιστης δυνατής ευελιξίας στον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αυτή η αντίδραση». Παρόλα αυτά, το ΣΑ δέχθηκε τη δράση των ΗΠΑ ως νόμιμη άσκηση του δικαιώματος άμυνας και υποστήριξε τις στρατιωτικές προσπάθειες υπό την ηγεσία των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν, εξουσιοδοτώντας βάσει του Κεφαλαίου VII την International Security Assistance Force (ISAF) υπεύθυνη για τη διατήρηση της ασφάλειας στην Καμπούλ.

Η εξέταση του Αφγανιστάν στο πλαίσιο των διεθνών ανθρωπιστικών επεμβάσεων δημιουργεί μια ανησυχητική ανάλυση¹⁸¹. Η εισβολή στο Αφγανιστάν δεν κατασκευάστηκε ως ανθρωπιστική επέμβαση αλλά ως πράξη νόμιμης άμυνας, απάντηση στις επιθέσεις σε Νέα Υόρκη και Ουάσινγκτον το Σεπτέμβριο του 2001. Ο πόλεμος στο Αφγανιστάν ξεκίνησε χωρίς σαφείς στρατηγικές για μακροχρόνια σταθερότητα, κρατική ανοικοδόμηση ή ανάπτυξη. Στο πλαίσιο πολιτικών δηλώσεων της τότε κυβέρνησης Bush, το Αφγανιστάν υπήρξε στόχος στο πλαίσιο της αντιτρομοκρατίας και όχι του ανθρωπισμού.

Η συζήτηση περί ανθρωπιστικής επέμβασης έχει επικεντρωθεί σε μεγάλο βαθμό στη συμφιλίωση του απαραβίαστου της κρατικής κυριαρχίας με την ευθύνη προστασίας κατά ή μετά από συγκρούσεις ή κρίσεις. Η πρακτική της ανθρωπιστικής επέμβασης, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής, έχει διευρυνθεί σταθερά σε εύρος και πολυπλοκότητα από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερη σύγχυση γύρω από τους νομικούς περιορισμούς και τις πολιτικές δικαιολογίες για ανθρωπιστικές παρεμβάσεις και ο αυξανόμενος αριθμός τους οδήγησε σε ευρύτερη συζήτηση σχετικά με τη σταθεροποίηση μετά το τέλος των συγκρούσεων και την ανοικοδόμηση του κράτους. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επιτυχία

the decision of the Taliban regime to allow the parts of Afghanistan that it controls to be used by this organization as a base of operation”, “In response to these attacks, and in accordance with the inherent right of individual and collective self-defense, United States armed forces have initiated actions designed to prevent and deter further attacks on the United States. These actions include measures against Al-Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taliban regime in Afghanistan. In carrying out these actions, the United States is committed to minimizing civilian casualties and damage to civilian property. In addition, the United States will continue its humanitarian efforts to alleviate the suffering of the people of Afghanistan. We are providing them with food, medicine and supplies.”

¹⁸¹ Αναλυτικότερα για το ζήτημα της ανθρωπιστικής επέμβασης στο χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα της διεθνούς πρακτικής, εκείνο της ανθρωπιστικής επέμβασης στη Λιβύη το 2011 (βλ. κεφ. III, 2, iii)

μιας επέμβασης πρέπει να μετριέται όχι μόνο από την απουσία βίας αλλά με βάση την επακόλουθη ανθεκτικότητα της κυβέρνησης και την ευημερία του πληθυσμού¹⁸².

Παρά το γεγονός ότι ο πόλεμος που διεξήχθη από τις ΗΠΑ στο Αφγανιστάν ρητά δεν ήταν ανθρωπιστική επέμβαση, οι αμερικανοί πολιτικοί θα έρχονταν να αγκαλιάσουν τη γλώσσα και τη ρητορική ενός ανθρωπιστικού σκοπού. Στην περίπτωση του Αφγανιστάν δεν ήταν δύσκολο να βρεθεί ένας ανθρωπιστικός λόγος, καθώς οι παραβιάσεις της θρησκευτικής ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό τη διοίκηση των Taleban προκαλούσαν ήδη κάποια ανησυχία εντός της διεθνούς κοινότητας¹⁸³. Ωστόσο, παρότι η επέμβαση έφτασε να περιβάλλεται σε τόσο μεγάλο βαθμό από τη ρητορική του ανθρωπισμού, ένα μικρό κομμάτι σκέψης αφιερώθηκε στην πραγματική αντιμετώπιση των παρελθουσών και σημερινών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην απόδοση των ευθυνών. Η σύγχρονη εικόνα του κράτους δείχνει ότι η επέμβαση μάλλον διεξήχθη, όχι για να προωθηθεί η ασφάλεια και η σταθερότητα, αλλά για να διασφαλιστεί ότι το Αφγανιστάν δε θα μπορούσε πλέον να αποτελέσει πηγή ανασφάλειας για τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους συμμάχους τους. Η ρητορική της προώθησης της δημοκρατίας βασιζόταν περισσότερο στην ιδεολογική ώθηση απ' ό,τι σε μια συγκεκριμένη ή δικαιολογημένη κρατική πρακτική. Η επέμβαση άλλωστε για χάρη του δημοκρατικού καθεστώτος δεν εμπίπτει στα όρια του διεθνούς δικαίου ή του διεθνούς εθίμου.

Η πορεία που έλαβε η ανταπόκριση στο χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου έθεσε αμφιβολίες για πολλά περισσότερα ζητήματα από το ίδιο το μέλλον του Αφγανιστάν. Η ανάρμοστη εμπλοκή μιας στρατιωτικής επέμβασης με μια ανθρωπιστική, πρώτα στο Αφγανιστάν και στη συνέχεια πιο αδιάκοπα στο Ιράκ, δημιούργησε νέες δυσκολίες στο παράδειγμα και τους λόγους μιας ανθρωπιστικής δράσης και τη δικαιολογημένη χρήση βίας για την προστασία ευάλωτων πληθυσμών. Η αμερικανική και η ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική έθεσαν έκτοτε ένα προηγούμενο για πιο βίαιες επεμβάσεις - είτε νόμιμα βιώσιμες είτε όχι - ενώ παράλληλα δημιούργησαν νέες ανησυχίες για επεμβάσεις πολύ σκληρές και πολύ συχνές.

¹⁸²Ως κατευθυντήρια, τέσσερις βασικοί δείκτες μπορούν να οδηγήσουν στον εντοπισμό του τι συνιστά ανθρωπιστική παρέμβαση: επιδίωξη δίκαιης αιτίας, προσφυγή στον πόλεμο μόνο ως έσχατη λύση, διατήρηση των κριτηρίων αναλογικότητας και ανάπτυξη δύναμης μόνο όταν υπάρχει μεγάλη πιθανότητα «θετικού ανθρωπιστικού αποτελέσματος». Βλ. Nicholas Wheeler, *Saving strangers: humanitarian intervention in international society*, Oxford University Press, 2000, σελ. 33-51. Επίσης βλ. Taylor B. Seybolt, *Humanitarian military intervention: the conditions for success and failure*, Oxford University Press, 2007 και Anne Orford, *Reading humanitarian intervention: human rights and the use of force in international law*, Cambridge University Press, 2003.

¹⁸³ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Έκθεσης του ΓΓ του ΟΗΕ στις 19 Απριλίου 2001, όπου σχολίαζε ότι η κατάσταση γυναικών και κοριτσιών στο Αφγανιστάν «παραμένει απαράδεκτη» και ότι το δικαίωμα ασύλου και η δίκαιη διαδικασία για τους Αφγανούς που διασχίζουν τα διεθνή σύνορα «δεν τηρείται». Στην έκθεση αυτή, ο ΓΓ συνόψισε τις εκθέσεις αναφορικά με μια σφαγή αμάχων από τις δυνάμεις των Ταλιμπάν τον Ιανουάριο του 2001, και κατέληξε στο συμπέρασμα: “Given a well-established pattern of repeated and systematic violations that perpetuate the prevailing climate of impunity, concerted action is needed to hold to account all those responsible for war crimes, breaches of international humanitarian law and gross violations of human rights.”, A/55/907 και S/2001/384 § 52.

Στη διεθνή πολιτική σκηνή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η συνολική εικόνα ήταν ένας ολόενα και πιο πολύπλοκος αγώνας για την αντιμετώπιση ανθρωπιστικών κρίσεων με πολιτικά εφικτό και νόμιμα δικαιολογημένο τρόπο που θα είχε μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα για τους λαούς και τα κράτη, έναντι μιας επαναφοράς στη λογική μιας «απάνθρωπης μη επέμβασης»¹⁸⁴. Αντιμέτωπη με τις επείγουσες ανάγκες ανθρωπιστικής κρίσης, οι απαντήσεις της διεθνούς κοινότητας – όταν πράγματι αποφάσιζε να παρέμβει - προσανατολιζόνταν προς τον μηχανισμό στρατιωτικής επέμβασης (μηχανισμός ύστατης λύσης) και όχι στους μηχανισμούς διπλωματικής οικοδόμησης της ειρήνης. Η πολιτική των ΗΠΑ μετά την 9/11 έδωσε μια καινοτόμο ερμηνεία του δικαιώματος νόμιμης άμυνας στις συζητήσεις σχετικά με το πότε, πώς και σε ποια βάση μπορεί να χρησιμοποιηθεί νόμιμα στρατιωτική δύναμη. Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας ώθησε επίσης στο παρασκήνιο τις ανθρωπιστικές ανησυχίες.

Σε κάθε περίπτωση, οι δραστηριότητες εξτρεμιστικών ομάδων δε δύνανται να αποτελούν δικαιολογία για τις παραβιάσεις των ΗΠΑ. Οι συμβάσεις της Γενεύης δεν απαιτούν την εφαρμογή αμοιβαιότητας¹⁸⁵. Οι παραβιάσεις από ένα συμβαλλόμενο μέρος σε μια σύγκρουση, ανεξάρτητα από το μέγεθος τους, δεν δικαιολογούν παραβιάσεις από την άλλη πλευρά. Αυτό άλλωστε συνιστά θεμελιώδη αρχή του ανθρωπιστικού δικαίου.

Πράγματι, στον αντίποδα της χρήσης βίας για την προστασία ευάλωτων πληθυσμών βρίσκονται διαπιστώσεις ανθρωπιστικών οργανώσεων, που σχολιάζουν μια τέτοια εκστρατεία βομβιστικών επιθέσεων από τον συνασπισμό υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, ως πηγή πιθανών παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου¹⁸⁶. Αμερικανοί αξιωματούχοι παραδέχτηκαν ότι πληθυσμοί αμάχων έχουν πληγεί λόγω σφάλματος, ωστόσο δεν ήταν δυνατόν να επαληθευτούν ανεξάρτητα οι περιστάσεις που περιβάλλουν τις επιθέσεις και είχαν ως αποτέλεσμα τους θανάτους αμάχων που αναφέρθηκαν, εξαιτίας της περιορισμένης πρόσβασης στο Αφγανιστάν αμερόληπτων παρατηρητών. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση βομβών διασποράς έγειρε για μια ακόμα φορά τις ανησυχίες των ανθρωπιστικών οργανώσεων περί παραβιάσεων του ανθρωπιστικού δικαίου¹⁸⁷.

¹⁸⁴ S. Chesterman, *Humanitarian intervention in Afghanistan*, στο Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*. Oxford University Press, 2003, σ. 163.

¹⁸⁵ "Enduring Freedom": Abuses by U.S. Forces in Afghanistan, Human Rights Watch, 7 March 2004 διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2004/03/07/enduring-freedom/abuses-us-forces-afghanistan>

¹⁸⁶ Amnesty International, *Afghanistan: Making human rights the agenda*, 1 November 2001, σ. 2, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/download/Documents/124000/asa110232001en.pdf>

¹⁸⁷ *Fatally Flawed: Cluster Bombs and their use by the United States in Afghanistan*, Human Rights Watch, 18 December 2002: «Η χρήση βόμβας διασποράς στο Αφγανιστάν, όπως και αλλού, εγείρει ανησυχίες στο πλαίσιο του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου (IHL). Αυτό το σώμα δικαίου, το οποίο διέπει τη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια ένοπλης σύγκρουσης, απαιτεί από τους πολεμιστές να κάνουν διάκριση μεταξύ μαχητών και μη μαχητών και απαγορεύει ως αδιάκριτες τις επιθέσεις που δεν το κάνουν. Ορισμένα είδη επιθέσεων με βόμβες διασποράς αυξάνονται σταθερά στο σημείο να χαρακτηρίζονται ως μη-διακρίνουσες. Ιδιαίτερα προβληματικά είναι τα χτυπήματα σε πυκνοκατοικημένες περιοχές, οι οποίες προκαλούν συχνά χτυπήματα σε αμάχους, εξαιτίας της δυσκολίας στην ακριβή στοχοθέτηση πυροβόλων όπλων και μετά από τα χτυπήματα, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού εκρηκτικών λαδιών που αναπόφευκτα άφησαν οι βόμβες διασποράς. Οι

Διαφωτιστική είναι η έκθεση του Human Rights Watch για το 2004. Από το 2002 μέχρι σήμερα, το HRW εκτιμά ότι τουλάχιστον χίλιοι Αφγανοί και άλλοι υπήκοοι συνελήφθησαν και κρατήθηκαν από τις υπό την ηγεσία των ΗΠΑ δυνάμεις στο Αφγανιστάν. Ορισμένοι από τους συλληφθέντες αιχμαλωτίστηκαν κατά τη διάρκεια στρατιωτικών επιχειρήσεων, ενώ συμμετείχαν άμεσα σε εχθροπραξίες, αλλά άλλοι που βρέθηκαν υπό κράτηση ήταν πολίτες χωρίς προφανή σύνδεση με τις συνεχιζόμενες εχθροπραξίες. Ούτε ένα άτομο που κρατείται στο Αφγανιστάν από την έναρξη των αμερικανικών επιχειρήσεων το 2001 έχει αποκτήσει καθεστώς φυλακισμένου ή άλλο νομικό καθεστώς σύμφωνα με τις συμβάσεις της Γενεύης του 1949¹⁸⁸. Κανένας κρατούμενος από τις ΗΠΑ από την έναρξη των εχθροπραξιών μέχρι το 2004 έχει κατηγορηθεί ή δικαστεί για οποιοδήποτε έγκλημα (με την μόνη εξαίρεση του John Walker Lindh, αμερικανό πολίτη) και ούτε οι ΗΠΑ ή η κυβέρνηση του Αφγανιστάν έχουν δημιουργήσει δικαστήρια ή άλλους νομικούς μηχανισμούς για τη διεκπεραίωση κρατουμένων που συλλαμβάνονται σε σχέση με στρατιωτικές επιχειρήσεις¹⁸⁹.

Οι ΗΠΑ εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν όλους τους κρατούμενους στο Αφγανιστάν ως «παράνομους μαχητές» που δε δικαιούνται δηλαδή την πλήρη προστασία των Συμβάσεων της Γενεύης ή του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Υπάρχουν επιπλέον, σύμφωνα με την παραπάνω έκθεση, πολλές αναφορές ότι οι αμερικανικές δυνάμεις έχουν χρησιμοποιήσει υπερβολική ή αδιάκριτη δύναμη όταν πραγματοποιούν συλλήψεις σε κατοικημένες περιοχές στο Αφγανιστάν. Σχολιάζεται περαιτέρω ότι οι αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις έχουν επανειλημμένα χρησιμοποιήσει δυνάμεις από πυρομαχικά ελικόπτερα και βαρύ οπλισμό, κατά τη διάρκεια αναγκαίων διαδικασιών επιβολής του νόμου για τη σύλληψη ατόμων σε μη αμφισβητούμενες τοποθεσίες. Η χρήση αυτών των τακτικών έχει οδηγήσει σε θανάτους αμάχων και τραυματισμούς που ήταν δυνατό να αποφευχθούν, και που μπορεί να ισοδυναμούν με παραβιάσεις του ΔΑΔ.

Μόλις το 2007, η κατάσταση στο Αφγανιστάν αποτέλεσε αντικείμενο προκαταρκτικής εξέτασης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, από την εισαγγελέα Fatou

συνέπειες των μη εκραγέντων βομβών, ειδικά όταν απορρίπτονται σε μια περιοχή με πολίτες είναι επίσης προβληματικές. Οι ΗΠΑ δεν σκόπευαν να στοχεύσουν πολίτες στο Αφγανιστάν, αλλά σε ορισμένες από τις βομβιστικές επιθέσεις, χρησιμοποίησαν μέσα και μεθόδους επίθεσης που θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως μη-διακρίνουσες. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη τους προβλεπόμενους κινδύνους από τη χρήση βόμβας διασποράς, απέτυχε σε ορισμένες περιπτώσεις να «λάβει όλες τις εφικτές προφυλάξεις» για να αποφευχθεί η ζημιά σε βάρος των πολιτών, όπως απαιτείται από το ΔΑΔ». Διαθέσιμο στο:

<https://www.hrw.org/report/2002/12/18/fatally-flawed/cluster-bombs-and-their-use-united-states-afghanistan>

¹⁸⁸ Οι εμπόλεμοι που αιχμαλωτίστηκαν κατά τη διάρκεια της διεθνούς ένοπλης σύρραξης μεταξύ των ΗΠΑ και των Ταλιμπάν θα έπρεπε να έχουν αποκτήσει το καθεστώς των αιχμαλώτων πολέμου στο πλαίσιο της τρίτης σύμβασης της Γενεύης εκτός εάν και μέχρις ότου το «αρμόδιο δικαστήριο» του άρθρου 5 καθορίσει διαφορετικά. Οι ΗΠΑ δεν συγκάλεσαν ένα μόνο άρθρο 5 στο Αφγανιστάν, αν και κράτησε εκατοντάδες κατά τη διάρκεια του πολέμου του Ιράκ το 2003 και σε προηγούμενες συγκρούσεις. Οι υπήκοοι του Αφγανιστάν που διαπιστώθηκαν ότι δεν είναι αιχμάλωτοι πολέμου θα είχαν το δικαίωμα του προστατευόμενου προσώπου σύμφωνα με την Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης.

¹⁸⁹ Human Rights Watch, "Enduring freedom": Abuses by U.S. forces in Afghanistan", 8 Μαρτίου 2004, διαθέσιμο στο: <https://reliefweb.int/report/afghanistan/enduring-freedom-abuses-us-forces-afghanistan>

Bensouda^{190, 191}. Μία δεκαετία μετά, η εισαγγελέας ανακοίνωσε ότι θα υποβάλει αίτηση στους δικαστές του Δικαστηρίου να ξεκινήσει έρευνα στο Αφγανιστάν, ισχυριζόμενη μάλιστα ότι το στρατιωτικό προσωπικό των ΗΠΑ και το προσωπικό της CIA φέρουν ευθύνη σχετικά με πράξεις βασανιστηρίων στο πλαίσιο των συγκρούσεων¹⁹². Παρότι, όπως διαφαίνεται από την πορεία των ερευνών η έμφαση έχει δοθεί στις παραβιάσεις που διαπράχθηκαν από την Κυβέρνηση των Ταλιμπάν¹⁹³, το αίτημα της εισαγγελέως για έρευνα δεν εξαντλείται εκεί, καθώς ζητά να διερευνήσει πιθανά εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν στο Αφγανιστάν από τις Αμερικανικές Ένοπλες Δυνάμεις (US Armed Forces), αλλά και την Αμερικανική Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (CIA)^{194, 195}.

¹⁹⁰ A. Whiting, *An ICC Investigation of the U.S. in Afghanistan: What does it Mean?*, Just Security, 3 Νοεμβρίου 2017: Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που μεσολάβησε, η εισαγγελέας αξιολόγησε «τη σοβαρότητα των πληροφοριών που είχε συλλέξει», αναζήτησε το «αν υπάρχει εύλογη/επαρκής βάση, για να θεωρηθεί ότι τα εικαζόμενα διεθνή εγκλήματα εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ», εξέτασε «το παραδεκτό των πιθανών υποθέσεων από άποψη βαρύτητας», διερεύνησε «αν εξυπηρετούνται τα συμφέροντα της διεθνούς δικαιοσύνης» και «αν πληρούται η αρχή της συμπληρωματικότητας». Σύμφωνα με την τελευταία, το Δικαστήριο ασκεί τη δικαιοδοσία του μόνο όταν κρίνει ότι δε γίνονται σε εθνικό επίπεδο έρευνες και ποινικές διώξεις, είτε για τα διεθνή εγκλήματα που τελέστηκαν στο έδαφος του κράτους-μέλους, είτε για τα διεθνή εγκλήματα που τέλεσαν πολίτες του στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους του Καταστατικού της Ρώμης. Διαθέσιμο στο: <https://www.justsecurity.org/46687/icc-investigation-u-s-afghanistan-mean/>

¹⁹¹ Το Αφγανιστάν είναι συμβαλλόμενο μέρος του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ) και ως εκ τούτου το Δικαστήριο είναι αρμόδιο για κάθε έγκλημα του καταστατικού της Ρώμης (εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και γενοκτονία) που διεπράχθησαν στο έδαφος του Αφγανιστάν μετά τον Μάιο του 2003.

¹⁹² International Criminal Court, Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, regarding her decision to request judicial authorisation to commence an investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, 3 November 2017, διαθέσιμο στο:

https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=171103_OTP_Statement

¹⁹³ Η τελευταία προκαταρκτική έκθεση διαπιστώνει ότι υπάρχει εύλογη βάση για να πιστεύεται ότι οι Ταλιμπάν ευθύνονται για περίπου 17.000 θύματα άμαχου πληθυσμού, μεταξύ Ιανουαρίου 2007 και Δεκεμβρίου 2015 και έχουν διαπράξει εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εγκλήματα πολέμου. Τα εγκλήματα αυτά αναφέρει ότι «έγιναν σε μεγάλη κλίμακα και βαρύτητα και ως μέρος ενός οργανωμένου σχεδίου». Συγκεκριμένα, η έκθεση σημειώνει εκτεταμένες και συστηματικές επιθέσεις εναντίον άμαχου πληθυσμού, δηλαδή πολιτών που υποστηρίζουν την αφγανική κυβέρνηση και εκείνων που αντιτίθενται στην κυριαρχία και την ιδεολογία των Ταλιμπάν. Οι αφγανικές κυβερνητικές δυνάμεις φέρεται να ευθύνονται για ένα ποσοστό 35 - 50% κρατουμένων που έχουν υποστεί βασανιστήρια.

¹⁹⁴ Coalition for the ICC, ICC Prosecutor requests opening of investigation, διαθέσιμο στο: <http://www.coalitionfortheicc.org/country/afghanistan>

¹⁹⁵ US army and CIA may be guilty of war crimes in Afghanistan, says ICC, The Guardian, 16 November 2016: “US armed forces and the CIA may have committed war crimes by torturing detainees in Afghanistan” “Members of US armed forces appear to have subjected at least 61 detained persons to torture, cruel treatment, outrages upon personal dignity on the territory of Afghanistan between 1 May 2003 and 31 December 2014”. The report adds that CIA operatives may have subjected at least 27 detainees in Afghanistan, Poland, Romania and Lithuania to “torture, cruel treatment, outrages upon personal dignity and/or rape” between December 2002 and March 2008. Διαθέσιμο στο:

<https://www.theguardian.com/law/2016/nov/15/us-army-and-cia-may-be-guilty-of-war-crimes-afghanistan-says-icc>

ii. Η επέμβαση στο Ιράκ και η έννοια της προληπτικής άμυνας

Ο Πρόεδρος Bush άρχισε επισήμως να απευθύνει το ζήτημα περί εισβολής στο Ιράκ στη διεθνή κοινότητα στις 12 Σεπτεμβρίου 2002, στο ΣΑ του ΟΗΕ¹⁹⁶. Στις 17 Σεπτεμβρίου 2002, λίγο μετά την 1^η επέτειο του τρομοκρατικού χτυπήματος, δημοσίευσε τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας (ΣΕΑ) των ΗΠΑ, καθιστώντας σαφές ότι στο εξής η εξωτερική πολιτική του κράτους θα βασιζόταν στις επιταγές της ΣΕΑ¹⁹⁷. Η διοίκηση συνέταξε τη ΣΕΑ λαμβάνοντας υπόψη κυρίως δύο στοιχεία: τις επιπτώσεις των γεγονότων της 11ης Σεπτεμβρίου και το καθεστώς των ΗΠΑ ως παγκόσμια υπερδύναμη¹⁹⁸.

Αναδρομικά, μπορεί να φανεί ότι η ΣΕΑ θα μπορούσε να ήταν μέρος μιας προκαταρκτικής προετοιμασίας για την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ το 2003. Στόχος ήταν η καταπολέμηση της τρομοκρατίας εντός και εκτός των συνόρων, καθώς και η υπεράσπιση των αμερικανικών αξιών, ενώ η Κυβέρνηση χρησιμοποίησε τον όρο του λεγόμενου «προληπτικού πολέμου». Πράγματι, αρκετές από τις διατάξεις της είναι σαφείς ενδείξεις της πολυσυζητημένης έννοιας της προληπτικής άμυνας. Για παράδειγμα, σε μια εμφανώς επικριθείσα παράγραφο σχετικά με τους κινδύνους της τρομοκρατίας, η ΣΕΑ δηλώνει: «Θα διαταράζουμε και θα καταστρέψουμε τις τρομοκρατικές οργανώσεις... εντοπίζοντας και καταστρέφοντας την απειλή πριν φτάσει σε εμάς. Ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες θα αγωνιστούν για να κερδίσουν την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας, δε θα διστάσουμε να δράσουμε και μόνοι μας, αν χρειαστεί, για να ασκήσουμε το δικαίωμά μας για νόμιμη άμυνα ενάντια σε τέτοιους τρομοκράτες ...»¹⁹⁹. Υπό το πρίσμα αυτό, ο Bush θεωρούσε επιτακτική την ανάγκη για επέμβαση ως απάντηση σε μια προδιαγεγραμμένη απειλή, προερχόμενη είτε από επικίνδυνα καθεστώτα -ικανά να απειλήσουν με τα πιο καταστροφικά όπλα-, είτε από μη κρατικούς δρώντες, προτού να είναι αργά²⁰⁰.

¹⁹⁶ George W. Bush, "[President's Remarks at the United Nations General Assembly](#): Remarks by the President in Address to the UN GA, New York", official transcript, press release, The White House, 12 September 2002.

¹⁹⁷ Anthony S. Winer, *The Reagan Doctrine, the 2003 Invasion of Iraq, and the Role of a Sole Superpower*, 22 *Law & Inequality*, 169, 189–190 (2004), διαθέσιμο στο: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1052&context=lawineq>

¹⁹⁸ The White House, the National Security Strategy of the United States of America (2002), Εισαγωγή, § 7: "[t]he events of September 11, 2001, taught us that weak states, like Afghanistan, can pose as great a danger to our national interests as strong states", άρθρ. 1: "[t]he United States possesses unprecedented-and unequalled-strength and influence in the world".

¹⁹⁹ The White House, *The National Security Strategy of the United States of America* (2002), διαθέσιμο στο: <http://www.whitehouse.gov/nsctnss.pdf>

²⁰⁰ National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, Δεκέμβριος 2002: "Because deterrence may not succeed, and because of the potentially devastating consequences of WMD use against our forces and civilian population, U.S. military forces and appropriate civilian agencies must have the capability to defend against WMD armed adversaries, including in appropriate cases through preemptive measures". Διαθέσιμο στο: <https://permanent.access.gpo.gov/lps24899/WMDStrategy.pdf>

Σύμφωνα με το Δίκαιο Χρήσης Βίας, η πρόωρη νόμιμη άμυνα λαμβάνει δύο μορφές: τη στρατιωτική δράση κατά μιας επικείμενης επίθεσης (άμυνα σε επικείμενη επίθεση) και τη στρατιωτική δράση κατά μιας απειλής που δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί και που είναι αβέβαιη ή απομακρυσμένη στο χρόνο (προληπτική άμυνα)^{201, 202}. Σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς, «δεδομένης της φύσης του τρόπου λειτουργίας της Al Qaeda και των συναφών οργανώσεων, η απλή δήλωση ότι το δικαίωμα νόμιμης άμυνας δύναται να ισχύσει απέναντι σε επιθέσεις τους, μπορεί να ισοδυναμεί με σιωπηρή αναγνώριση ότι μερικές φορές η νόμιμη άμυνα μπορεί να χρησιμοποιηθεί νόμιμα προληπτικά»²⁰³.

Όπως αναλύθηκε και στην περίπτωση του Αφγανιστάν, η προσφυγή στη βία προβλέπεται στο ΧάρτΗΕ μόνο στις περιπτώσεις νόμιμης άμυνας (άρθ. 51) ή εξουσιοδότησης από το ΣΑ (άρθ. 39, Κεφ 7). Το δικαίωμα νόμιμης άμυνας ισχύει μόνο όταν έχει ήδη πραγματοποιηθεί ή είναι επικείμενη η επίθεση του εχθρού. Ακόμη και αν ένα κράτος θεωρήσει ότι απειλείται από ένα άλλο, υποχρεούται να καλέσει το ΣΑ – το μόνο εξουσιοδοτημένο να νομιμοποιεί τη στρατιωτική δράση όργανο²⁰⁴. Το Ιράκ είχε μεν εισβάλει στο Ιράν και στο Κουβέιτ το 1980 και το 1990, δεν είχε ωστόσο επιτεθεί ούτε στις ΗΠΑ ούτε στους συμμάχους τους. Ο Bush και ο τότε Βρετανός Πρωθυπουργός Tony Blair δεν επεσήμαναν πληροφορίες που υποδείκνυαν επικείμενη απειλή. Αντιθέτως, είχαν στηρίξει τα επιχειρήματά τους κυρίως στον φόβο μιας μελλοντικής -άμεσης ή έμμεσης- χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής από τον Saddam Houssein.

Τον Οκτώβριο του 2002, λίγες μέρες πριν από την ψηφοφορία στη Γερουσία των ΗΠΑ σχετικά με το ψήφισμα για την εξουσιοδότηση χρήσης στρατιωτικών δυνάμεων κατά του Ιράκ, περίπου 75 γερουσιαστές δήλωσαν σε κλειστή συνεδρίαση ότι η ιρακινή κυβέρνηση είχε τα μέσα να παραδώσει βιολογικά και χημικά όπλα μαζικής καταστροφής μέσω Drones (UAV) που θα μπορούσαν να εκτοξευθούν από πλοία στα ανοικτά των ακτών του Ατλαντικού για να επιτεθούν στις Ανατολικές Ακτές τους. Το γενικό σκεπτικό της κυβέρνησης Bush για την εισβολή στο Ιράκ παρουσιάστηκε λεπτομερώς από τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Colin Powell στο ΣΑ των ΗΕ στις 5 Φεβρουαρίου

²⁰¹Βλ. Σχετικά Claud H.M. Waldock, *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*, 1952 II RECUEIL DES COURS 451, 496-97 και D.W. Bowett, *Self-Defense in International Law*, 1958. Επίσης, βλ. Douglas Lemke, *Investigating the Preventive Motive for War, International Interactions*, 29, 2003, σελ. 278. David Luban, *Preventive War*, Working Paper Series In Public Law and Legal Theory Georgetown University Law Center, 2003, σελ. 7, διαθέσιμο στο: <http://papers.ssrn.com/abstract=469862> και Günter Joetze, *Doctrine and Practice of Preventive War Its Impact on European Security*, PRIF Reports No. 70, σελ.13

²⁰²Πρακτική των κρατών άμυνας σε επικείμενη επίθεση: Ισραήλ – Πόλεμος των Έξι Ημερών (1967). Καταστροφή του πυρηνικού αντιδραστήρα του Ιράκ από το Ισραήλ (1981) – ομόφωνη καταδίκη στο ΣΑ [UN SC Res. 487 (1981)] - η μόνη περίπτωση στην πρακτική των Κρατών έως το 2001. Εν συνεχεία, *US Adoption of New Doctrine on Use of Force* (2002).

²⁰³ W. Michael Reisman & Andrea Armstrong, *The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense*, Faculty Scholarship Series, 1-1-2006, Paper 957, διαθέσιμο στο: http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/957

²⁰⁴ P. Schwarz, *International legal experts regard Iraq war as illegal*, 2003, διαθέσιμο στο: <http://www.wsws.org/en/articles/2003/03/ilaw-m26.html>

2003²⁰⁵. Ο Colin Powell υπονόησε στην παρουσίασή του στα ΗΕ ότι τα UAVs είχαν μεταφερθεί εκτός του Ιράκ και θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν εναντίον των ΗΠΑ. Στην πραγματικότητα, το Ιράκ δεν είχε επιθετικό στόλο με UAV ή καμία δυνατότητα να μεταφέρει UAV με πλοία²⁰⁶. Ο στόλος UAV του Ιράκ συνίστατο σε ελάχιστα ξεπερασμένα εκπαιδευτικά αεροσκάφη. Εκείνη την εποχή, υπήρξε έντονη διαμάχη μεταξύ των υπηρεσιών πληροφοριών ως προς το εάν τα συμπεράσματα της CIA σχετικά με τον στόλο UAV του Ιράκ ήταν ακριβή²⁰⁷. Ο Αμερικανικός Οργανισμός Πολεμικής Αεροπορίας αρνήθηκε ότι το Ιράκ διέθετε οποιαδήποτε προσβλητική ικανότητα UAV²⁰⁸.

Δεδομένου ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που υποστηρίζουν τις αμερικανικές και βρετανικές κατηγορίες για τα Ιρακινά Όπλα Μαζικής Καταστροφής και τις συνδέσεις με την τρομοκρατία αποδυναμώθηκαν, ορισμένοι υποστηρικτές της εισβολής άλλαξαν σημαντικά τη αιτιολόγηση της επέμβασης, στη βάση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την κυβέρνηση του Σαντάμ²⁰⁹. Σημαντικές οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως το Human Rights Watch, υποστήριξαν ωστόσο ότι οι ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ποτέ δεν αποτέλεσαν τη βασική δικαιολογία για την εισβολή, ούτε πίστεψαν ότι η στρατιωτική επέμβαση δικαιολογείται με ανθρωπιστικούς λόγους, κυρίως διότι «*οι συγκρούσεις στο Ιράκ την περίοδο εκείνη δεν ήταν μιας τέτοιας εξαιρετικής φύσης που θα δικαιολογούσαν μια τέτοια επέμβαση*»²¹⁰.

Επιπροσθέτως, ένα μήνα πριν την επέμβαση υπογραμμίστηκε έντονα η ανησυχία σχετικά με βασικά ζητήματα που ενδεχομένως ανέκυπταν στο πλαίσιο του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου (IHL), σε σχέση με το καθήκον όλων των αντιμαχόμενων πλευρών να προστατεύουν πολίτες και άλλους μη μαχητές, στην προβλεπόμενη, εκείνη την περίοδο, επέμβαση στο Ιράκ. Αυτά περιελάμβαναν τη χρήση ανθρωπίνων ασπίδων, τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, τις επιθέσεις κατά αμάχων, τις επιθέσεις σε εγκαταστάσεις διπλής χρήσης, τις αποφάσεις στόχευσης (προσδιορισμός στόχου και αναλογικότητα), τη χρήση ορισμένων συμβατικών όπλων, τα καθήκοντα μιας δύναμης κατοχής και τη

²⁰⁵ «Γνωρίζουμε ότι ο Σαντάμ Χουσεϊν είναι αποφασισμένος να κρατήσει τα όπλα μαζικής καταστροφής του. Είναι μάλιστα αποφασισμένος να παραγάγει ακόμα περισσότερα. Λαμβάνοντας υπόψη το παρελθόν επιθετικότητας του Σαντάμ Χουσεϊν ... δεδομένων των όσων γνωρίζουμε από τις επαφές του με τρομοκρατικές οργανώσεις και της αποφασιστικότητάς του να εκδικηθεί εκείνους που τον αντιτίθενται, θα πρέπει να αναλάβουμε το ρίσκο να μην χρησιμοποιήσει κάποτε αυτά τα όπλα σε μια χρονική στιγμή, έναν τόπο και με τον τρόπο της επιλογής του, σε μια εποχή που ο κόσμος βρίσκεται σε μια πολύ αδύναμη θέση να ανταποκριθεί; Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν πρόκειται και δεν μπορούν να πάρουν αυτό το ρίσκο για τον αμερικανικό λαό. Το να αφηθεί ο Σαντάμ Χουσεϊν να κατέχει όπλα μαζικής καταστροφής για μερικούς ακόμη μήνες ή χρόνια δεν αποτελεί μια πιθανή επιλογή, όχι σε έναν κόσμο μετά την 11η Σεπτεμβρίου».

²⁰⁶ Senator Bill Nelson, "[New Information on Iraq's Possession of Weapons of Mass Destruction](#)", *Congressional Record*, January 2004.

²⁰⁷ C. Lowe, "[Senator: White House Warned of UAV Attack](#)," *Defense Tech*, December 2003.

²⁰⁸ J. Hammond, "[The U.S. 'intelligence failure' and Iraq's UAVs](#)" *The Yirmeyahu Review*, November 2005

²⁰⁹ [Senators Slam Shifting Iraq War Justification](#). Islam online. 30 July 2003.

²¹⁰ Roth, Ken. "[War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention](#)", Human Rights Watch, January 2004.

διαφάνεια στη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων²¹¹. Μάλιστα, εκτεταμένες αναφορές έγιναν την περίοδο εκείνη για την πιθανολογούμενη χρήση πυρομαχικών διασποράς στο Ιράκ, η οποία θα οδηγούσε σε σοβαρούς κινδύνους για τους πολίτες και τους φιλικούς μαχητές^{212, 213}.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο διοικητής των επιθεωρητών του Ο.Η.Ε., Hans Blix, κλήθηκε να αναζητήσει, να καταγράψει και, στη συνέχεια, να καταστρέψει όπλα μαζικής καταστροφής. Ο ίδιος δήλωσε στις εκθέσεις ότι δεν βρέθηκαν τέτοιου είδους όπλα και, συνεπώς, δεν υπήρχαν στοιχεία που να υποστηρίζουν τις παραπάνω υποψίες. Ωστόσο, ο Αμερικανός Υπουργός Άμυνας, Donald Rumsfeld, απέρριψε τις εκθέσεις του Blix, υποστηρίζοντας ότι: “η απουσία αποδεικτικών στοιχείων δεν αποτελεί ένδειξη μη ύπαρξης”. Επιπλέον, ο Colin Powell επεσήμανε τον κίνδυνο που θέτει η Κυβέρνηση του Saddam για τις Η.Π.Α. και για τους συμμάχους τους, υποστηρίζοντας -χωρίς απτά στοιχεία- ότι τα όπλα του Ιράκ μπορούν να συνδεθούν με τρομοκρατικές οργανώσεις όπως η Al Qaeda. Με βάση τα παραπάνω, η Διεθνής Επιτροπή Δικαστών (International Commission of Jurists) στη Γενεύη κατέληξε ότι οι Η.Π.Α. προέβησαν σε κατάφωρη παραβίαση της απαγόρευσης της χρήσης βίας, καθώς η εισβολή τους στο Ιράκ δεν πληρούσε καμία από τις δύο προϋποθέσεις βάσει του Κεφαλαίου VII. Τα επιχειρήματα που προέβαλε η αμερικανική Κυβέρνηση θεωρήθηκαν ανεπαρκή, και σε καμιά περίπτωση δεν δικαιολογούν την επέμβαση ως νόμιμη²¹⁴.

Σε περιπτώσεις όπου η αρχική βίαιη ενέργεια δεν έχει δρομολογηθεί από το ΣΑ του ΟΗΕ, η συναίνεση που εκφράζει το κράτος-στόχος μπορεί ενίοτε να «παρέχει άσυλο» στο ΣΑ απέναντι σε ισχυρισμούς ότι, υιοθετώντας ένα μεταγενέστερο ψήφισμα, νομιμοποίησε μια παράνομη κατάσταση εκ των υστέρων²¹⁵. Ως τέτοια, μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση του Ιράκ, όταν με το ψήφισμα 1546, το Συμβούλιο υιοθέτησε ένα κείμενο που αναγνώριζε πλέον την παρουσία μιας πολυεθνικής δύναμης στο Ιράκ, με τη συναίνεση της προσωρινής

²¹¹International Humanitarian Law Issues In A Potential War In Iraq, Human Rights Watch, 20 February 2003, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2003/02/20/international-humanitarian-law-issues-potential-war-iraq>

²¹²Cluster Munitions a Foreseeable Hazard in Iraq, Human Rights Watch, 18 March 2003: «Με βάση τις εμπειρίες του πολέμου του Περσικού Κόλπου το 1991, της Γιουγκοσλαβίας / Κοσσυφοπεδίου το 1999 και του Αφγανιστάν το 2001- 2002, οι κίνδυνοι αυτοί είναι προβλέψιμοι και αποτρέψιμοι. Τα πυρομαχικά διασποράς δεν μπορούν να στοχευθούν με ακρίβεια. Προκαλούν ζημιές σε μια πολύ μεγάλη και ανακριβή περιοχή και, λόγω των αριθμών που χρησιμοποιούνται και του υψηλού ποσοστού αποτυχίας, αφήνουν πίσω τους πολλές μεγάλες εκτοξευόμενες δονητικές υπομονάδες που γίνονται de facto νάρκες εις βάρος των ανθρώπων». Διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2003/03/18/cluster-munitions-foreseeable-hazard-iraq>

²¹³Ole Solvang, *Cluster Munitions*, Human Rights Watch, 2014: «Η Σύμβαση του 2008 για τα πυρομαχικά διασποράς απαγορεύει τη χρήση, παραγωγή, μεταφορά και αποθεματοποίηση πυρομαχικών διασποράς. Απαιτεί επίσης την καταστροφή των αποθεμάτων, την εκκαθάριση των περιοχών που έχουν μολυνθεί από υπολείμματα και τη βοήθεια των θυμάτων. 120 κράτη έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση για τα πυρομαχικά διασποράς και εργάζονται για την εφαρμογή των διατάξεων της». Διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/topic/arms/cluster-munitions>

²¹⁴P. Schwarz, *International legal experts regard Iraq war as illegal*, 2003, διαθέσιμο στο: <http://www.wsfs.org/en/articles/2003/03/ilaw-m26.html>

²¹⁵M. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2015

κυβέρνησης του Ιράκ²¹⁶. Συνοπτικά, τα αίτια που προβλήθηκαν από τις Η.Π.Α. ήταν επί της ουσίας προσχήματα που διαψεύστηκαν μετά το τέλος του πολέμου. Οι Κυβερνήσεις Bush και Blair, προκειμένου να δικαιολογήσουν την επέμβαση, επικεντρώθηκαν τόσο στην ερμηνεία των Ψηφισμάτων που αναλύθηκαν παραπάνω, όσο και σε έναν κώδικα αξιών περί προώθησης της δημοκρατίας και καταπολέμησης της τρομοκρατίας, με αποτέλεσμα την αμφισβήτηση της ίδιας της νομιμότητας της επίθεσης. Η πρόωγη εισβολή, χωρίς προηγουμένως να έχουν εξεταστεί μέχρι τέλους οι εναλλακτικές επιλογές σε διπλωματικό επίπεδο, οδήγησε σε ένα ριζοκίνδυνο εγχείρημα που είχε ολέθριες συνέπειες για την ίδια τη χώρα, αλλά και για την ευρύτερη περιοχή - συνέπειες οι οποίες διαφαίνονται μέχρι σήμερα.

Μετά την εισβολή του Ιράκ το 2003, το ΣΑ αναγνώρισε την Προσωρινή Αρχή Συνασπισμού ως προσωρινή de facto διοίκηση, έως ότου αναλάβει μια αντιπροσωπευτική ιρακινή κυβέρνηση²¹⁷,²¹⁸. Το ΣΑ είδε τη δημιουργία μιας προσωρινής ιρακινής κυβέρνησης στις 30 Ιουνίου 2004 ως «τέλος της κατοχής» και ως εκ τούτου το τέλος των διοικητικών αρμοδιοτήτων της Αρχής Συνασπισμού²¹⁹. Στις 5 Ιουνίου 2004, ο πρωθυπουργός της προσωρινής κυβέρνησης έστειλε επιστολή στο ΣΑ ζητώντας από τις πολυεθνικές δυνάμεις να παραμείνουν στο Ιράκ, καλώντας έτσι τις δυνάμεις του συνασπισμού να υποστηρίξουν την ιρακινή κυβέρνηση απέναντι στις διάφορες ομάδες εξεγέρσεων. Κατά συνέπεια, το ΣΑ εξουσιοδότησε την παρουσία των δυνάμεων συνασπισμού στο ιρακινό έδαφος²²⁰. Οι συμμαχικές δυνάμεις έλαβαν τη συναίνεση της προσωρινής ιρακινής κυβέρνησης σχετικά με τις επιχειρήσεις τους εναντίον διαφόρων ομάδων της αντιπολίτευσης τον Ιούνιο του 2004. Η συναίνεση του Ιράκ παραχωρήθηκε για άλλη μια φορά με τη σύναψη διμερούς Συμφωνίας για το Status of Forces Agreement το 2008 με τις ΗΠΑ. Αν και μπορούσαν να διατυπωθούν επιχειρήματα ότι ως προς τις ιρακινές και αφγανικές αρχές υπήρξε εξαναγκασμός (coercion) ή ότι δεν άσκησαν εδαφική αποτελεσματικότητα, το ζήτημα έληξε με γενική διεθνή συγκατάθεση.

²¹⁶ S.C. Res. 1546, § 9: “The Security Council notes that the presence of the multinational force in Iraq is at the request of the incoming Interim Government of Iraq and therefore reaffirms the authorization for the multinational force under unified command established under resolution 1511 (2003), having regard to the letters annexed to this resolution”.

²¹⁷ S.C. Res. 1483, U.N. Doc. S/RES/1483 (May 22, 2003).

²¹⁸ S.C. Res. 1511, U.N. Doc. S/RES/1511 (Oct. 16, 2003).

²¹⁹ S.C. Res. 1546, U.N. Doc. S/RES/1546 (Jun. 8, 2004).

²²⁰ Letter annexed to resolution 1546. Further Iraqi requests for the extension of the multinational forces’ mandate were authorized in SC Res. 1637/2005, SC Res. 1723/2006 SC Res. 1790/2007. Βλ. επίσης M. Cherif Bassiouni, *Legal Status of U.S. Forces in Iraq From 2003-2008*, 11 Chicago Journal of International Law 1,7, 2010-2011: “The Council adopted these resolutions, however, on the basis of the Iraqi government’s successive requests, which U.S. Secretaries of State Colin Powell and Condoleezza Rice responded to in letters. The fact that the Council acted pursuant to a request by a member-state meant the foreign occupying forces became forces invited by a host state, thus giving their presence legitimacy under international law.”

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πολιτική δράση των Η.Π.Α., χωρίς την εξουσιοδότηση του ΣΑ, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με θεμελιώδεις αρχές της διεθνούς κοινότητας -όπως η κρατική κυριαρχία και η εδαφική ακεραιότητα-, διαβρώνοντας με αυτό τον τρόπο τις αξίες πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η διακρατική τάξη από τη Βεσφαλία και μετά. Προκειμένου οι Η.Π.Α. να νομιμοποιήσουν τον “προληπτικό πόλεμο”, προσέδωσαν σε αυτόν μια ηθική διάσταση, σαν να επρόκειτο για έναν αγώνα καλών έναντι κακών²²¹. Ο ίδιος ο Bush, σε ομιλία του το 2002, τόνισε χαρακτηριστικά: “Είμαστε σε σύγκρουση ανάμεσα στο καλό και στο κακό..., και θα ηγηθούμε διεθνώς για να αντικρούσουμε το κακό”. Η παραβίαση αυτή των κανόνων του διεθνούς δικαίου, ακόμη και αν επρόκειτο για την τιμωρία ενός επικίνδυνου καθεστώτος και ενός καταπιεστικού ηγέτη, δημιούργησε επικίνδυνο προηγούμενο. Τέθηκε, λοιπόν, το ερώτημα αναφορικά με το κατά πόσο η απόλυτη και αποκλειστική κυριαρχία των κρατών υποχωρεί εν ονόματι της προάσπισης της ειρήνης και της διατήρησης της ασφάλειας.

iii. Λιβύη : ευθύνη προστασίας και ανθρωπιστική επέμβαση

Σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο Χάρτης των ΗΕ, στο πλαίσιο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, τα κράτη δύνανται να εξουσιοδοτούν το ΣΑ να «ενεργεί εξ’ ονόματός τους»^{222, 223}. Σύμφωνα με την εξουσιοδότηση αυτή, το ΣΑ ερευνά κάθε κατάσταση πιθανής απειλής για την ειρήνη και την ασφάλεια, λαμβάνοντας στη συνέχεια ανάλογες αποφάσεις για την αποκατάσταση τους^{224, 225}. Η απειλή της ειρήνης δεν υπήρξε ποτέ πλήρως αποσαφηνισμένη από τα όργανα των ΗΕ, ωστόσο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου υπήρξε μία έντονη συσχέτιση της

²²¹ Ε. Χειλά, *Οι διεθνείς συγκρούσεις στον 21ο αιώνα*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2013.

²²² Χάρτης ΗΕ αρθ. 1.1 και 1.2: «Οι σκοποί των Ηνωμένων Εθνών είναι

1. (...) να παίρνουν αποτελεσματικά συλλογικά μέτρα για να προλαβαίνουν και να απομακρύνουν κάθε απειλή της ειρήνης και για να καταστέλλουν κάθε επιθετική ενέργεια ή άλλης μορφής παραβίαση της ειρήνης και να επιτυχαίνουν, με ειρηνικά μέσα και σύμφωνα με τις αρχές της δικαιοσύνης και του διεθνούς δικαίου, διευθέτηση ή διακανονισμό διεθνών διαφορών ή καταστάσεων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διατάραξη της ειρήνης

2. Να αναπτύσσουν ανάμεσα στα έθνη φιλικές σχέσεις που θα βασίζονται στο σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών και να παίρνουν άλλα μέτρα κατάλληλα για την ενίσχυση της παγκόσμιας ειρήνης».

²²³ Χάρτης ΗΕ αρ. 24.1: “Για να εξασφαλιστεί η άμεση και αποτελεσματική δράση των Ηνωμένων Εθνών, τα Μέλη τους αναθέτουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας την κύρια ευθύνη για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας και συμφωνούν ότι, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του που απορρέουν από αυτή την ευθύνη, το Συμβούλιο Ασφαλείας ενεργεί εξ’ ονόματός τους”

²²⁴ Χάρτης ΗΕ, αρ. 34: “Το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να ερευνά κάθε διένεξη ή κάθε κατάσταση που θα ήταν δυνατό να οδηγήσει σε διεθνείς προστριβές ή να δημιουργήσει διένεξη, με σκοπό να διαπιστώνει αν η παράταση αυτής της διένεξης ή αυτής της κατάστασης είναι πιθανό να θέσει σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας”

²²⁵ Χάρτης ΗΕ αρ. 39: “Το Συμβούλιο Ασφαλείας θα αποφαινεται αν υπάρχει απειλή για την ειρήνη διατάραξη της ειρήνης ή επιθετική ενέργεια και θα κάνει συστάσεις ή θα αποφασίζει ποια μέτρα θα λαμβάνονται σύμφωνα με τα Άρθρα 41 και 42, για να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια.”

εκτεταμένης βίας κατά πολιτών στο εσωτερικό των κρατών από τα ίδια τα όργανά τους και της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την απειλή κατά της ειρήνης και της ασφάλειας²²⁶. Σύμφωνα με τον Bruno Simma “*It seems now to be accepted that extreme violence within a state can generally be qualified as a threat to the peace*”²²⁷.

Η προστασία των πολιτών είναι ευθύνη ενός κυρίαρχου κράτους και η επέμβαση είναι παραβίαση της κυριαρχίας του. Όμως από τη δεκαετία 1990 και έπειτα έχουν επικρατήσει ορισμένες θεωρίες, σύμφωνα με τις οποίες, όταν ένα κράτος δεν μπορεί αποτελεσματικά να προστατεύσει τους πολίτες του ή το ίδιο χρησιμοποιεί βία έναντι των πολιτών του, τότε η προστασία των πολιτών είναι ευθύνη της διεθνούς κοινότητας, και επομένως η ανθρωπιστική επέμβαση δικαιολογείται ως απάντηση σε αλόγιστη βία κατά πολιτών ενός κράτους, σε περιπτώσεις γενοκτονίας, εθνοκαθάρσεων και άλλων συναφών εγκλημάτων, και τέτοιου είδους περιπτώσεις αποτελούν εξαιρέσεις στην αρχή της μη επέμβασης. Ένα κράτος που διαπράττει εγκλήματα κατά των πολιτών του θεωρείται ότι δεν τους εκπροσωπεί και άρα οι αδικοπραξίες του υποβαθμίζουν τις αξιώσεις περί κυριαρχίας²²⁸. Κρίνεται λοιπόν ηθικό καθήκον της διεθνούς κοινότητας να δράσει στο πλαίσιο της *Ευθύνης Προστασίας* (responsibility to protect) που έχει.

Η τάση αυτή επιβεβαιώνεται αρχικά με το κείμενο του 2001 “The Responsibility to Protect” της International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). Στο κείμενο μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι η κυριαρχία έχει αρχίσει να αναμορφώνεται ως εξαρτώμενη παρά ως απόλυτη (“*contingent rather than absolute*”), καθώς θέτει ως αρχή της διεθνούς κοινότητας την επέμβαση σε περιπτώσεις που ο πληθυσμός υπόκειται σε σοβαρά δεινά²²⁹, ²³⁰. Εν συνεχεία, συναντάται στο High-Level Panel on Threats,

²²⁶ Σχετικά πορίσματα εξάγονται από τις περιπτώσεις της Γιουγκοσλαβίας (ψήφισμα 713 και 724, 1991), της Σομαλίας (ψήφισμα 733, 1992), της Λιβερίας (ψήφισμα 788, 1992) και του Ιράκ (688, 1991)

²²⁷ Simma B, *The charter of the United Nations, a commentary*, Oxford University Press, 1994, σελ. 611

²²⁸ European Journal of International Law Vol. 24 no. 1, “*From right to intervene to duty to protect: Michael Walzer on humanitarian intervention*”, σελ. 69

²²⁹ Hendriksen D., & Larssen A.K., *Political Rationale and international Consequences of the war in Libya*, 2016 Oxford University Press, part IV σελ. 229

²³⁰ ICISS, The responsibility to protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, December 2001, Synopsis. “*The Responsibility to Protect: Core Principles*”

(1) *Basic Principles*

A. *State sovereignty implies responsibility and the primary responsibility for the protection of its people lies with the state itself.*

B. *Where a population is suffering serious harm, as a result of internal war, insurgency, repression or state failure, and the state in question is unwilling or unable to halt or avert it, the principle of non-intervention yields to the international responsibility to protect.*

(2) *Foundations*

The foundations of the responsibility to protect, as a guiding principle for the international community of states, lie in:

A. *obligations inherent in the concept of sovereignty;*

B. *the responsibility of the Security Council, under Article 24 of the UN Charter, for the maintenance of international peace and security;*

C. *specific legal obligations under human rights and human protection declarations, covenants and treaties, international humanitarian law and national law;*

Challenges and Change των ΗΕ, το 2004, όπου η Ευθύνη προστασίας αναφέρεται ως “the emerging norm”, ενώ αποσαφηνίζεται και στο Ψήφισμα 60/1 (2005) της ΓΣ, με την υιοθέτηση του κειμένου των πορισμάτων του World Summit Outcome Document του ίδιου έτους^{231, 232}.

Η προαναφερθείσα θεωρητική ανάλυση βρίσκει πρακτική εφαρμογή στο παράδειγμα της Λιβύης. Στις αρχές του 2011, αρχίζουν να σημειώνονται οι πρώτες σαφείς αναφορές σχετικά με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου στο εσωτερικό της χώρας, ενδείξεις που συνδέθηκαν με το κίνημα της Αραβικής Άνοιξης. Ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Λιβύης στον ΟΗΕ, Ibrahim Dabbashi, αναφέρει ότι ο Qadhafi χρησιμοποιεί μισθοφόρους για να καταστείλει τις κινητοποιήσεις. Παράλληλα, σημειώνονται αντίστοιχες αναφορές από την Αφρικανική Ένωση για τη διάπραξη συστηματικών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λιβύη, ενώ σε ανεπίσημες συζητήσεις αρχίζει να γίνεται λόγος για ανάληψη δράσης σύμφωνα με το κεφάλαιο 7 του Χάρτη ΗΕ.

Στις 21 Φεβρουαρίου, ο πρεσβευτής της Λιβύης στο Ηνωμένο Βασίλειο ζήτησε την παραίτηση του Qadhafi, δηλώνοντας ότι η αντιπροσωπεία υπηρετεί τον λαό της Λιβύης

D. the developing practice of states, regional organizations and the Security Council itself.....”

²³¹ High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, “A more secure World: Our shared responsibility”, 2004, § 200,202,203: “The principle of non-intervention in internal affairs cannot be used to protect genocidal acts or other atrocities, such as large-scale violations of international humanitarian law or large-scale ethnic cleansing, which can properly be considered a threat to international security and as such provoke action by the Security Council.”, “that while sovereign Governments have the primary responsibility to protect their own citizens from such catastrophes, when they are unable or unwilling to do so that responsibility should be taken up by the wider international community”, “We endorse **the emerging norm** that there is a collective international responsibility to protect, exercisable by the Security Council authorizing military intervention as a last resort, in the event of genocide and other large-scale killing, ethnic cleansing or serious violations of international humanitarian law which sovereign Governments have proved powerless or unwilling to prevent.”

²³² Res. 60/1. 2005 World Summit Outcome, § 138, 139: “Responsibility to protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity”. “Each individual State has the responsibility to protect its populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. This responsibility entails the prevention of such crimes, including their incitement, through appropriate and necessary means. We accept that responsibility and will act in accordance with it. The international community should, as appropriate, encourage and help States to exercise this responsibility and support the United Nations in establishing an early warning capability”, “The international community, through the United Nations, also has the responsibility to use appropriate diplomatic, humanitarian and other peaceful means, in accordance with Chapters VI and VIII of the Charter, to help to protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. In this context, **we are prepared to take collective action, in a timely and decisive manner, through the Security Council, in accordance with the Charter, including Chapter VII, on a case-by-case basis and in cooperation with relevant regional organizations as appropriate, should peaceful means be inadequate and national authorities are manifestly failing to protect their populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. We stress the need for the General Assembly to continue consideration of the responsibility to protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity and its implications, bearing in mind the principles of the Charter and international law. We also intend to commit ourselves, as necessary and appropriate, to helping States build capacity to protect their populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity and to assisting those which are under stress before crises and conflicts break out.**”

και όχι το καθεστώς²³³. Ομοίως έπραξαν οι αντιπροσωπεΐες της Λιβύης στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου και στον Οργανισμό Αραβικής Συνδιάσκεψης²³⁴. Στις 25 Φεβρουαρίου, ο ίδιος «πρώην» εκπρόσωπος της Λιβύης, ο οποίος εμφανίστηκε στο ΣΑ, κάλεσε για υποστήριξη, ζητώντας ένα «γρήγορο, αποφασιστικό και θαρραλέο ψήφισμα»²³⁵. Μια μέρα αργότερα, το ΣΑ υιοθέτησε το ψήφισμα 1970, υπενθυμίζοντας «στις Λιβυκές Αρχές την ευθύνη προστασίας του πληθυσμού τους», επιβάλλοντας κυρώσεις και παραπέμποντας την κατάσταση στον Εισαγγελέα του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου²³⁶.

Καθώς το Ψήφισμα επέβαλε εμπάργκο όπλων στη Λιβύη, κατά μείζονα λόγο απαγόρευσε οποιαδήποτε βίαιη στήριξη του καθεστώτος, αμφισβητώντας έτσι κατηγορηματικά την κυβερνητική προτίμηση²³⁷. Παράλληλα, ακολουθεί Ψήφισμα του Συμβούλιου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με το οποίο καλεί τη Λιβυκή κυβέρνηση να απελευθερώσει όσους κρατούνται αυθαίρετως, να σταματήσει κάθε επίθεση κατά πολιτών, να άρει την εμπόδιση της ελεύθερης πρόσβασης σε τηλεπικοινωνίες, να σεβαστεί την επιθυμία του Λιβυκού λαού και να θυμηθεί τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από τη συμμετοχή της στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και να επιτρέψει την είσοδο στη χώρα παρατηρητών ανθρωπίνων δικαιωμάτων²³⁸.

Το ζήτημα της αρχής προστασίας, που τίθεται εν προκειμένω στην περίπτωση της Λιβύης, συνδέεται στενά με τα όρια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας. Πράγματι, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αδιαίρετα, αλλά τα περισσότερα από αυτά δεν είναι απόλυτα. Ορισμένα μπορεί να παρεκκλίνουν σε περιόδους έκτακτης ανάγκης, υπό την προϋπόθεση ότι η παρέκκλιση διατηρεί το στοιχείο της αναλογικότητας και δεν εισάγει διακρίσεις²³⁹. Λόγω της περίπλοκης φύσης τους, είναι σχεδόν βέβαιο ότι όλα τα κράτη μπορούν να θεωρηθούν, σε ορισμένες πτυχές τους, ως παραβάτες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως, είναι αμφίβολο αν η γενική έννοια των "ανθρωπίνων δικαιωμάτων" ως τέτοια, μπορεί να επηρεάσει τους κανόνες του δικαίου χρήσης βίας. Όπως έχει επισημάνει ο Henkin, «αν ήταν επιτρεπτό να θεραπευθούν [οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων] με εξωτερική χρήση βίας, δεν θα υπήρχε κανένας νόμος να

²³³ *Libyan U.N. Diplomats: Al-Qadhafi Should Resign*, C.B.S. NEWS, 21 Feb., διαθέσιμο στο: <http://www.cbsnews.com/stories/2011/02/21/501364/main20034507.shtml>.

²³⁴ *Libyan Delegation to U.N. Rights Council Resigns*, Haaretz, Feb. 25, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.haaretz.com/news/international/libyan-delegation-to-un-rights-council-resigns-1.345713.y2011>

²³⁵ U.N. SCOR, 66th Sess., 6490th mtg. at 5, U.N. Doc. S/PV/6490 (Feb. 25, 2011).

²³⁶ S.C. Res. 1970, U.N. Doc. S/RES/1970 (Feb. 26, 2011).

²³⁷ U.N. Charter art. 2(5).

²³⁸ UN HRC Res S-15/L.1, Report of the Human Rights Council on its fifteenth special session, 25 February 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/SpecialSession/Session15/A-HRC-S-15-1.pdf>

²³⁹ ICCPR art. 4(1), Dec. 16, 1966, 999 U.N.T.S. 171.

απαγορεύει τη χρήση βίας από σχεδόν οποιοδήποτε κράτος εναντίον σχεδόν οποιουδήποτε άλλου»²⁴⁰.

Ως προς το ζήτημα της δημοκρατίας, ενώ η ίδια είναι αμφιλεγόμενη ως «δικαίωμα» στο διεθνές δίκαιο, πολλά αντίστοιχα δικαιώματα κατοχυρώνονται στο θετικό διεθνές δίκαιο. Ορισμένα από αυτά τα δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της έννοιας της αποτελεσματικής προστασίας ως πηγής κυριαρχικής εξουσίας. Επομένως, αξιολογώντας την εξουσία συναίνεσης των καθιερωμένων απολυταρχιών, στο πλαίσιο μιας εσωτερικής ένοπλης σύρραξης, το επίκεντρο δεν πρέπει να είναι μόνο η αυταρχική, μη νόμιμα εκλεγμένη φύση τους, αλλά οι σοβαρές παραβιάσεις των νόμιμα προστατευμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα εκείνες που ισοδυναμούν επίσης με παραβίαση της αρχής της προστασίας, παραβίαση στην οποία τέτοια καθεστώτα σχεδόν πάντοτε προβαίνουν στην προσπάθεια διατήρησης της κυριαρχίας τους²⁴¹. Αυτή η τάση έχει αποδειχθεί με σαφήνεια στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης.

Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να κατανοήσουμε επίσης το ζήτημα της δημοκρατίας και της συναινετικής επέμβασης, σε αντιδιαστολή με το ζήτημα της προστασίας των αμάχων. Τα δύο επίπεδα της προσέγγισης της διεθνούς κοινότητας για «προστασία τώρα, δημοκρατία αργότερα», μπορούν να αποσαφηνιστούν μέσα από την πρακτική του ΣΑ σχετικά με την επέμβαση στη Λιβύη το 2011. Πράγματι, αποκαλυπτική είναι η σύγκριση μεταξύ του ψηφίσματος 1973 που επιτρέπει τη βίαιη επέμβαση κατά τη διάρκεια της ένοπλης σύρραξης στη Λιβύη και του Ψηφίσματος του 2009 που εγκρίθηκε μετά την πτώση του καθεστώτος του Καντάφι, και το οποίο αφορούσε κυρίως την περίοδο μετά τις συγκρούσεις²⁴².

Το Ψήφισμα 1973, ενώ επέτρεψε τη χρήση όλων των αναγκαίων μέτρων προστασίας των αμάχων (με εξαίρεση την κατοχή), δεν ήταν δεσμευτικό - πέρα από την αόριστη αναφορά στην ανάγκη να ανταποκριθούν «στα νόμιμα αιτήματα του λαού της Λιβύης» - ως προς τους στόχους των επακόλουθων στρατιωτικών επιχειρήσεων με την επιβολή δημοκρατικών εκλογών²⁴³. Αντιθέτως, το Ψήφισμα 2009, τόνισε την προώθηση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επαναβεβαίωσε ότι ο ΟΗΕ θα πρέπει να «καθοδηγήσει την προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας στην υποστήριξη μιας διαδικασίας μετάβασης και ανασυγκρότησης με στόχο τη δημιουργία μιας δημοκρατικής,

²⁴⁰ Louis Henkin, *How Nations Behave: Law and Foreign Policy* 145 (1979), στο J.L. Holzgrefe, *The Humanitarian Intervention Debate*, in *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, at 15, 42–43.

²⁴¹ In this sense, it is theoretically possible that an autocracy will exercise effective protection over its populations. This perhaps correlates with Rawls' idea of "decent hierarchical peoples." See JOHN RAWLS, *THE LAW OF PEOPLES*, §8 (1999). However, it is hard to imagine a situation in which an autocracy would deal with mass protests against it without breaching the protection principle, and still be considered an autocracy.

²⁴² S.C. Res. 2009, U.N. Doc. S/RES/2009 (Sep. 16, 2011) § 20.

²⁴³ S.C. Res 1973, ¶4, U.N. Doc. S/RES/1973 (Mar. 17, 2011), (authorizing forcible intervention in Libya).

ανεξάρτητης και ενωμένης Λιβύης» και τόνισε περαιτέρω την ανάγκη για «δέσμευση στη δημοκρατία, στο κράτος δικαίου και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»²⁴⁴.

Είναι σημαντικό ότι και στα δύο Ψηφίσματα, γίνονται αναφορές σε παραβιάσεις του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του ανθρωπιστικού, και στην ευθύνη προστασίας, την οποία αναθέτει στις Λιβυκές αρχές, για να αναγάγει τελικά αυτές τις παραβιάσεις και παραλείψεις σε απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια με την επακόλουθη νομιμοποίηση της επικείμενης ανθρωπιστικής επέμβασης²⁴⁵.

Το 2011 επομένως παρατηρείται η ενσωμάτωση του RtoP για πρώτη φορά σε σημαντικά Ψηφίσματα του ΣΑ. Έτσι, η ευθύνη προστασίας αναφέρθηκε από το ΣΑ στα ψηφίσματά του σχετικά με την κρίση του 2011 στη Λιβύη²⁴⁶, μεταξύ άλλων επιτρέποντας τη βίαιη επέμβαση, καθώς και στο ψήφισμά του που επαναλαμβάνει την εντολή για ενέργειες χρήσης βίας στην Ακτή Ελεφαντοστού²⁴⁷. Και στις δύο περιπτώσεις, οι εντολές που δόθηκαν για την προστασία των πολιτών ερμηνεύτηκαν διασταλτικά²⁴⁸, γεγονός που οδήγησε τελικά στην απομάκρυνση ενός μη αναγνωρισμένου ηγέτη (Ακτή Ελεφαντοστού)²⁴⁹ και στην ευρεία απόσυρση της αναγνώρισης μιας στοχοποιημένης κυβέρνησης, η οποία τελικά οδήγησε στην κατάργησή της (Λιβύη)²⁵⁰. Έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι το Ψήφισμα 1973, αποτέλεσε την πρώτη φορά που εξουσιοδοτήθηκε βίαιη επέμβαση σε μια εσωτερική ένοπλη σύγκρουση, στο πλαίσιο της προστασίας του πληθυσμού, ενάντια στη βούληση μιας λειτουργούσας κυβέρνησης²⁵¹.

Έτσι, το Libya Contact Group, σε δήλωσή του τον Ιούλιο του 2011 με την οποία αναγνώρισε την αντιπολίτευση ως κυβέρνηση της Λιβύης, βάσισε αυτήν την παραχώρηση αναγνώρισης στο ζήτημα της προστασίας των πολιτών, αναβάλλοντας το ζήτημα της

²⁴⁴ S.C. Res. 2009, U.N. Doc. S/RES/2009 (Sep. 16, 2011) preamble § 2.

²⁴⁵ (“the gross and systematic violation of human rights”, “that parties to armed conflicts bear the primary responsibility to take all feasible steps to ensure the protection of civilians”, “acts of violence and intimidation committed by the Libyan authorities against journalists, media professionals”).

²⁴⁶ S.C. Res. 1970, U.N. Doc. S/RES/1970 (Feb. 26, 2011) (imposing sanctions on Libya); S.C. Res. 1973, U.N. Doc. S/RES/1973 (Mar. 17, 2011) (authorizing forcible intervention in Libya); βλ. επίσης Michael W. Doyle, *The Folly of Protection* Foreign Affairs (Mar. 20, 2011), διαθέσιμο στο:

<http://www.foreignaffairs.com/articles/67666/michael-w-doyle/the-folly-of-protection>

²⁴⁷ S.C. Res. 1975, U.N. Doc. S/RES/1975 (Mar. 30, 2011) (υπενθυμίζει και υπογραμμίζει το mandate των δυνάμεων των ΗΕ στην Ακτή Ελεφαντοστού σχετικά με την προστασία των πολιτών). Αναφορές σχετικά με την ευθύνη προστασίας σημειώθηκαν και στο σχέδιο Ψηφίσματος αναφορικά με την κατάσταση στη Συρία, στο οποίο όμως τέθηκε βέτο από τη Ρωσία και την Κίνα. Draft Resolution by France, Germany, Portugal and the U.K., U.N. Doc. S/2011/612 (Oct. 4, 2011).

²⁴⁸ Mehrdad Payandeh, *The United Nations, Military Intervention and Regime Change in Libya*, 52 VA. J. International. 355, 383–391 (2012).

²⁴⁹ Xan Rice & Nicholas Watt, *Ivory Coast’s Laurent Gbagbo Arrested*, The Guardian, Apr. 11, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/apr/11/ivory-coast-former-leader-arrested>.

²⁵⁰ Sebnem Arsu & Steven Erlanger, *Libya Rebels Get Formal Backing, and \$30 Billion* N.Y. Times, 15th July 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2011/07/16/world/africa/16libya.html>.

²⁵¹ Alex J. Bellamy, *Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm*, 25 Ethics & International Affairs 1, 1 (2011).

ανάπτυξης αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης σε ένα μεταγενέστερο στάδιο²⁵². Είναι λοιπόν σαφές ότι το ΣΑ και η διεθνής κοινότητα θεώρησαν την προστασία των πολιτών ως βασικό κριτήριο κατά την επέμβαση, αφήνοντας το ζήτημα της δημοκρατίας στο μετασυγκρουσιακό περιβάλλον, όπου θα κυριαρχούσαν ο διάλογος και άλλες μη βίαιες διαδικασίες.

Η έννοια της αποτελεσματικής προστασίας δεν υποκαθιστά τη συγκατάθεση του κυβερνώντος ως πηγή κυριαρχικής νομιμότητας. Είναι απλώς ένα βασικό κριτήριο κατά την αξιολόγηση του ζητήματος της επέμβασης σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Για παράδειγμα, ενώ η απολυταρχία ήταν πράγματι μακροχρόνιο χαρακτηριστικό του καθεστώτος Assad στη Συρία, η διεθνής νομιμοποίησή του, με τη στενή έννοια, δεν αμφισβητήθηκε ποτέ ουσιαστικά. Μόνο μετά τη στρατιωτική καταστολή στο πλαίσιο της εξέγερσης της περιόδου 2011-2012 - που φέρεται να ισοδυναμεί με παραβίαση της αρχής της προστασίας²⁵³ - οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις ισχυρίστηκαν ότι ο Assad «δεν μπορεί πλέον να ισχυρίζεται ότι θα καθοδηγήσει τη χώρα»^{254, 255}.

Η ίδια δυναμική ήταν διαδεδομένη και σε σχέση με το αυταρχικό καθεστώς του Καντάφι στη Λιβύη. Μόνο κατά τη διάρκεια της εσωτερικής ένοπλης σύγκρουσης του 2011 και μετά τις βιαιοπραγίες που διαπράχθηκαν εναντίον αμάχων, η Ρωσία, οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο ισχυρίστηκαν ότι το καθεστώς του Καντάφι «έχασε τη νομιμοποίησή του»²⁵⁶. Αυτές οι δηλώσεις δεν αποτελούσαν εκείνη την εποχή τυπική απόσυρση της

²⁵² Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, Fourth Meeting of the Libya Contact Group Chair's Statement, 15 July 2011, Istanbul, available at <http://www.mfa.gov.tr/fourth-meeting-of-the-libya-contactgroup-chair-s-statement-15-july-2011-istanbul.en.mfa> ("Henceforth and until an interim authority is in place, participants agreed to deal with National Transitional Council (NTC) as the legitimate governing authority in Libya. The Group welcomed the role of the NTC in leading the transition process in Libya and expressed support for its efforts to broaden its popular base to embrace all Libyan people.").

²⁵³ See, e.g., U.N. Hum. Rts. Council, Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, ¶126, U.N. Doc. A/HRC/19/69 (Feb. 22, 2012) (finding that the Syrian Government "has manifestly failed in its responsibility to protect its people").

²⁵⁴ Chris McGreal & Martin Chulov, Syria: Assad Must Resign, Says Obama, The Guardian, Aug. 18, 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/aug/18/syria-assad-must-resign-obama>; και Canada PM Joins Obama in Calling for Syrian Leader to Resign, Wall Street Journal, Aug. 18, 2011, διαθέσιμο στο: <http://online.wsj.com/article/BT-CO-20110818-710297.html>.

²⁵⁵ Η Τουρκία - που προηγουμένως ήταν ένας ισχυρός σύμμαχος του Assad - κινήθηκε ακόμα περισσότερο, με αυστηρή προειδοποίηση προς τον τελευταίο, απειλώντας ότι «εάν οι ενέργειες αυτές δε σταματήσουν, δε θα χρειαστεί να ειπωθεί τίποτα παραπάνω για τα βήματα που θα γίνουν». Διαπιστώνεται έτσι ότι η στάση απέναντι στο συριακό καθεστώς διαμορφώθηκε, γενικά, από τον τρόπο που άσκησε την εξουσία του και όχι στη βάση της μακρόχρονης αυταρχικής του φύσης.

²⁵⁶ Henry Meter, Russia Says Qaddafi Has Lost Legitimacy to Govern, Joining Support of NATO, Bloomberg, May 27, 2011, <http://www.bloomberg.com/news/2011-05-27/russia-seeking-to-negotiateqaddafi-exit.html>;

και William Hague, "Gaddafi's Regime Has Lost Legitimacy", B.B.C. NEWS, Mar. 29, 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/uk-12901453/>

αναγνώρισης - εντούτοις, τόνισαν το ρόλο της αποτελεσματικής προστασίας ως βασικό στοιχείο της νομιμοποίησης²⁵⁷.

Παρατηρήθηκε λοιπόν ότι πολλά κράτη ενεπλάκησαν με την αντιπολίτευση της Λιβύης, πριν από την πλήρη αναγνώρισή της, ως νόμιμου «πολιτικού συνομιλητή»²⁵⁸. Έτσι, το Μάρτιο του 2011, οι ΗΠΑ προέβησαν σε μια πρώτη επαφή με τους αντάρτες της Λιβύης, προκειμένου να «προσδιορίσουν πώς θα μπορούσαν να βοηθήσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες»²⁵⁹. Αυτή η προσέγγιση θυμίζει το ευέλικτο δόγμα της εξέγερσης, εκτός από το σημαντικό γεγονός ότι αντικατοπτρίζει μια έντονη προτίμηση της αντιπολίτευσης, για ανεξάρτητους λόγους και όχι στη βάση της εδαφικής αποτελεσματικότητας. Πράγματι, το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο (NTC) ιδρύθηκε στις 5 Μαρτίου 2011 και ήταν η *de facto* κυβέρνηση της Λιβύης για δέκα μήνες μεταξύ 2011 και 2012. Διαδραμάτισε βασικό ρόλο στην εγκαθίδρυση ειρήνης στη χώρα, ακολουθώντας την σκληρή εποχή του Gaddafi και αναγνωρίστηκε διεθνώς^{260, 261}. Μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου, το NTC αναγνωρίστηκε από τα ΗΕ και ανέλαβε ως νόμιμος αντιπρόσωπος (αντικαθιστώντας την κυβέρνηση Καντάφι), ενώ μέχρι την επίσημη λήξη του εμφυλίου πολέμου, είχε αναγνωριστεί από τα περισσότερα κράτη του κόσμου.

Όπως διαπιστώνεται λοιπόν, με το άρθρο 4 του Ψηφίσματος 1973, συντελείται ουσιαστικά η εξουσιοδότηση από το ΣΑ προς τα κράτη-μέλη να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προς την προστασία των πολιτών²⁶². Ωστόσο, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου οι εξουσιοδοτήσεις του ΣΑ θα πρέπει να ερμηνεύονται και

²⁵⁷ *Timeline: Six Remarkable Days in Libya*, C.N.N., Feb. 20. 2011, διαθέσιμο στο: http://articles.cnn.com/2011-02-20/world/libya.protests.timeline_1_anti-government-protesters-pro-government-securityforces/2?s=PM:WORLD.

²⁵⁸ Stefan Talmon, *Recognition of the Libyan Transitional Council*, 15 ASIL L.INSIGHTS (Jun.16, 2011), <http://www.asil.org/insights110616.cfm>.

²⁵⁹ Helene Cooper, *U.S. to Name a Liaison to Libyan Rebels*, N.Y. TIMES, Mar. 11, 2011, διαθέσιμο στο: http://www.nytimes.com/2011/03/12/world/africa/12policy.html?_r=3&hpw.

²⁶⁰ National Transitional Council – Libya, διαθέσιμο στο: <http://ntclibya.org/>

²⁶¹ Τον Ιούνιο του 2011 η ΕΕ ανοίγει γραφεία στη Βενγκάζη. Όπως αναφέρει η Catherine Ashton, “*the rebel Transitional National Council (TNC) represented the aspirations of Libyans and would receive support from the EU*”, διαθέσιμο στο: ²⁶¹ <http://www.bbc.com/news/world-africa-13494248>

Ο Baroso συναντήθηκε με το TNC τον Ιούλιο και ανακοίνωσε ότι: “*the Council needed to be seen as a genuine national movement with a clear commitment to national reconciliation and to an inclusive political transition – a transition that we have already begun to mobilise resources to support, in close cooperation with our international partners (the UN, the African Union and the Arab League)*”, διαθέσιμο στο: European Commission memo 11/565, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-565_en.htm

²⁶² UN SC RES 1973 (2011), § 4: “*Authorizes Member States that have notified the Secretary-General, acting nationally or through regional organizations or arrangements, and acting in cooperation with the Secretary-General, to take all necessary measures, notwithstanding paragraph 9 of resolution 1970 (2011), to protect civilians and civilian populated areas under threat of attack in the Libyan Arab Jamahiriya, including Benghazi, while excluding a foreign occupation force of any form on any part of Libyan territory, and requests the Member States concerned to inform the Secretary-General immediately of the measures they take pursuant to the authorization conferred by this paragraph which shall be immediately reported to the Security Council;*”

να εφαρμόζονται αυστηρά²⁶³. Τα πραγματικά περιστατικά αντιβαίνουν τα όσα ορίζονται. Στην περίπτωση όμως των ψηφισμάτων 1970 και 1973 ο κανόνας δικαίου ερμηνεύτηκε διασταλτικά υπό την επιρροή των πολιτικών επιλογών, και μετασχηματίστηκε από μια αυστηρή εντολή προστασίας των πολιτών και των κατοικημένων περιοχών του κράτους, σε επέμβαση σε μία χώρα, και μάλιστα με σαφή υποστήριξη προς την μία πλευρά, έχοντας ως στόχο την ανατροπή του καθεστώτος²⁶⁴. Επομένως, η συγκεκριμένη πορεία των διεθνών εξελίξεων έγινε χωρίς καμία σχετική σαφή εντολή του ΣΑ για υποστήριξη προς τους αντάρτες ή ανατροπή του καθεστώτος Καντάφι.

Είναι σαφές εξαρχής ότι δόθηκε σημαντική πολιτική υποστήριξη προς τους αντάρτες από τη διεθνή κοινότητα. Υποστηρίζεται όμως ότι τα κράτη που συμμετείχαν στην επέμβαση και στην επιχείρηση Operation Unified Protector του NATO, προσέφεραν και στρατιωτική υποστήριξη, γεγονός το οποίο συνέβαλε καθοριστικά στην εγκαθίδρυσή τους μέσα στη χώρα. Έτσι, οι βομβαρδισμοί επεκτάθηκαν και σε άλλους στρατιωτικούς στόχους και κυβερνητικά κτίρια, πλήττοντας έτσι τη διοικητική και οικονομική δύναμη του κράτους και του καθεστώτος, με αποτέλεσμα να μπορέσουν οι αντάρτες να καταλάβουν περισσότερες περιοχές και να αποκτήσουν έλεγχο της περιοχής, ο οποίος όμως έλεγχος βασίστηκε ουσιαστικά στην εξωτερική βοήθεια²⁶⁵. Η μεροληψία αυτή προς το NTC υποστηρίχθηκε και σε σχετική αναφορά του Ερυθρού Σταυρού²⁶⁶.

Η πολιτική επιλογή όμως της υποστήριξης προς το TNC ήταν ίσως μία ανάγκη της διεθνούς κοινότητας να δικαιολογήσει την εκτεταμένη επέμβασή της καθώς, με αντικειμενικά κριτήρια το TNC ούτε εκπροσωπούσε τον Λιβυκό λαό (όταν ιδρύθηκε είχε 33 μέλη), ούτε είχε τον έλεγχο του κράτους (τον οποίο απέκτησε τον Αύγουστο 2011 μετά από εκτεταμένη υποστήριξη των διεθνών δυνάμεων).

²⁶³ Institut de Droit International, Session de Rhodes 2011, Tenth Commission, Present Problems of the Use of Force in International Law, Sub group D - Authorization of the Use of Force by the United Nations, articles 2 & 9. Article 2: “In authorizing the use of force, the Security Council should specify the objectives, scopes and modes of control of any measure taken pursuant to that authorization (...)”, Article 9: “The objectives, scope and modes of control of each authorization should be strictly interpreted and implemented. When the use of force is authorized, it shall be conducted proportionately to the gravity of the situation and in full compliance with international humanitarian law”.

²⁶⁴ Eliav Lieblich, *Consensual Intervention and the Responsibility to Protect*, στο *The responsibility to protect: From theory to practice*, 141, 149–150 (Andre Nollkaemper & Julia Hoffman eds., 2012).

²⁶⁵ The folly of protection, *Foreign Affairs*, issue March 20, 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.foreignaffairs.com/articles/africa/2011-03-20/folly-protection>

²⁶⁶ International review of the Red Cross, Vol. 93 N. 884, December 2011, “The use of force to protect civilians and humanitarian action: the case of Libya and beyond” by Bruno Pommier. “It appears that the notion of civilian protection was extended beyond its initial conception as expressed in the resolution, applying military and political objectives that had only an indirect link to threats to the civilian population. Indeed, it appeared that the military operations, at least in part, were aimed at supporting the forces assembled by the National Transition Council (NTC)—the representative body of the Libyan opposition—in its efforts to rout the elements loyal to the regime. Once the threat of a massacre in Benghazi had been ruled out, but with actions by Gaddafi’s troops against other cities continuing, the operations entrusted to the North Atlantic Treaty Organization (NATO) continued, with an increasingly blurred line between the prevention of massacres on the one hand and, on the other, a systematic air campaign that aimed to dismantle the military apparatus and whose ultimate goal was regime change.”

iv. Αίγυπτος: καταστολή και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Το 2011 διαδηλωτές ξεσηκώθηκαν σε όλο τον αραβικό κόσμο, ασκώντας πίεση στους ηγέτες τους να θέσουν ένα τέλος σε δεκαετίες καταπίεσης. Πολλοί ήλπιζαν ότι η Αραβική Άνοιξη θα έφερνε πολιτική μεταρρύθμιση και κοινωνική δικαιοσύνη. Η πραγματικότητα όμως ήταν περισσότερη βία και καταστολή των ανθρώπων που τολμούν να μιλήσουν για μια πιο δίκαιη, πιο ανοικτή κοινωνία. Κατά την περίοδο εκείνη, η Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική βυθίστηκαν σε ένα άνευ προηγουμένου ξέσπασμα λαϊκών διαμαρτυριών και αξιώσεων για μεταρρυθμίσεις. Ξεκίνησε στην Τυνησία και γρήγορα εξαπλώθηκε σε Αίγυπτο, Υεμένη, Μπαχρέιν, Λιβύη και Συρία²⁶⁷. Αυταρχικοί ηγέτες που παρέμεναν για χρόνια στην εξουσία καθαιρέθηκαν, συμπεριλαμβανομένων του Hosni Mubarak στην Αίγυπτο και του Zine el-Abidine Ben Ali στην Τυνησία.

Ο Abdel Fattah al-Sisi ανέλαβε την εξουσία τον Ιούλιο του 2013 υποσχόμενος να αποκαταστήσει την τάξη και να νικήσει τον εξτρεμισμό και την τρομοκρατία. Οι μέθοδοι του έχουν κάνει τα πράγματα πολύ χειρότερα, αυξάνοντας τη βία και δημιουργώντας μια άνευ προηγουμένου κλίμακα πολιτικών και στρατιωτικών θυμάτων. Δεκάδες χιλιάδες υποστηρικτές των Α.Μ. και του Μόρσι, μέλη της Μουσουλμανικής αδελφότητας και άλλοι επικριτές της κυβέρνησης έχουν φυλακιστεί, πολλοί σε περιορισμένο χώρο και σε σκληρές συνθήκες²⁶⁸. Εκατοντάδες έχουν καταδικαστεί σε θάνατο, συμπεριλαμβανομένου του πρώην προέδρου Μόρσι, ή αντιμετωπίζουν πολύχρονες ποινές φυλάκισης μετά από -σε μεγάλο βαθμό- άδικες δίκες. Οι αρχές συνεχίζουν τα σκληρά μέτρα ενάντια στην ελευθερία του λόγου και του δικαιώματος στις ειρηνικές συγκεντρώσεις. Συλλαμβάνουν και φυλακίζουν δημοσιογράφους και διαδικτυακούς επικριτές, και παρενοχλούν ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αξιοσημείωτο είναι επιπλέον ότι έχουν εισαχθεί νέοι περιοριστικοί νόμοι, μεταξύ των οποίων και ένας που στην ουσία απαγορεύει τις διαδηλώσεις. Υπάρχει επίσης και ο νέος νόμος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας που δίνει στον πρόεδρο έκτακτες εξουσίες να «λάβει αναγκαία μέτρα για την διασφάλιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας». Η βία σταδιακά εξαπλώθηκε σε όλη την χώρα, και ως εκ τούτου τον Οκτώβριο του 2015, περισσότεροι από 200 άνθρωποι σκοτώθηκαν μετά από έκρηξη σε Ρωσικό επιβατικό αεροπλάνο πάνω από το όρος Σινά. Σκοτώθηκαν επίσης ο εισαγγελέας της Αιγύπτου στο Κάιρο και δικαστές στο βόρειο Σινά, σε επιθέσεις για τις οποίες αναλήφθηκε η ευθύνη από ένοπλες ομάδες, που απειλούν την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας.

²⁶⁷ *Egypt rises: Killings, detentions and torture in the “25 January Revolution”*, Amnesty International, 19 May 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/documents/mde12/027/2011/en/>

²⁶⁸ *Αραβική Άνοιξη, πέντε χρόνια μετά*, Διεθνής Αμνηστία, 1 Φεβρουαρίου 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/2019/araviki-anoixi-pente-hronia-meta>

Η επίθεση της 24^{ης} Νοεμβρίου 2017 ήταν η πιο θανατηφόρα τρομοκρατική επίθεση στην ιστορία της Αιγύπτου, αποτελεί όμως αναμενόμενο ίσως κομμάτι μιας κλιμάκωσης της κρατικής βίας και των βίαιων εξτρεμιστικών ομάδων που στοίχισαν χιλιάδες ζωές τα τελευταία τέσσερα χρόνια²⁶⁹. Η Αίγυπτος είχε γνωρίσει και στο παρελθόν εκδηλώσεις βίας μεταξύ κράτους και βίαιου εξτρεισμού. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, το κράτος προέβη σε μια βίαιη αντιτρομοκρατική εκστρατεία εναντίον ισλαμιστών εξτρεμιστών, κυρίως στην Άνω Αίγυπτο, σκοτώνοντας εκατοντάδες, φυλακίζοντας δεκάδες χιλιάδες και υποβάλλοντας πολλούς σε βασανιστήρια. Χρειάστηκε μια αλλαγή τακτικής και η απόλυση ενός ιδιαιτέρως σκληρού Υπουργού Εσωτερικών, στενά συνδεδεμένου με το φαινόμενο της καταστολής, για να μειωθεί ο αριθμός των θανόντων.

Η Αίγυπτος και η παγκόσμια κοινότητα έχουν πληρώσει υψηλό τίμημα γι' αυτό το επεισόδιο - μερικές από τις κορυφαίες φιγούρες σε αυτό που στη συνέχεια μετεξελίχθηκε σε Al Qaeda ριζοσπαστικοποιήθηκαν από τις εμπειρίες τους στα κελιά βασανιστηρίων της Αιγύπτου τη δεκαετία του 1980 – γι' αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό να διαπιστώνει κανείς ότι η κυβέρνηση του Sisi επαναλαμβάνει τα ίδια λάθη, σε ακόμη μεγαλύτερη κλίμακα. Η απάντηση του Προέδρου Trump για τις δολοφονίες στο τζαμί της Rawda, όπως συμβαίνει συχνά μετά από ξένες τρομοκρατικές επιθέσεις, ήταν χωρίς ουσιαστική βοήθεια. Ο Πρόεδρος Sisi δε χρειάζεται ενθάρρυνση στη χρήση μεγαλύτερης στρατιωτικής δύναμης σε μια μάταιη, αντιπαραγωγική προσπάθεια για την επίλυση των προβλημάτων ασφαλείας του.

Στο Σινά, και όλο και περισσότερο σε όλη τη χώρα, οι στατιστικές των θυμάτων σκιαγραφούν τη δική τους ιστορία. Η εξέγερση του Σινά, μέσα από δεκαετίες περιθωριοποίησης και υπανάπτυξης που τροφοδότησαν με παράπονα τον πληθυσμό, είναι προγενέστερη της προεδρίας του Sisi. Ωστόσο, η στρατιωτικοποίηση της σύγκρουσης του Sisi έχει κλιμακώσει σημαντικά τη βία, καθώς τα θύματα κρατικών επιθέσεων έχουν προσπαθήσει να εκδικηθούν εκπροσώπους των δυνάμεων ασφαλείας²⁷⁰. Το ΙΚ εκμεταλλεύτηκε τη κατάσταση, παρέχοντας στους μαχητές τα μέσα και τους πόρους για να πραγματοποιήσουν επιθέσεις και εισάγοντάς τους στην ακραία θρησκευτική ιδεολογία του, γεγονός που μπορεί να εξηγήσει τη στόχευση ενός τζαμιού.

Η σφαγή στη Rawda αποτελεί το χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα της αναποτελεσματικής εμπλοκής του Sisi στην προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας μέσω σχεδόν αποκλειστικά στρατιωτικών μέσων. Η αιγυπτιακή κυβέρνηση

²⁶⁹ Neil Hicks, *Advancing Human Rights to Combat Extremism*, Human Rights First, 6 December 2017, σελ. 6, διαθέσιμο στο: <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA16/20171206/106698/HHRG-115-FA16-Wstate-HicksN-20171206.pdf>

²⁷⁰ *Egypt: Government must protect Coptic Christians targeted in string of deadly attacks in North Sinai*, Amnesty International, 1 March 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/03/egypt-government-must-protect-coptic-christians-targeted-in-string-of-deadly-attacks-in-north-sinai/>

διεκδικεί επιτυχία στον αγώνα της κατά της τρομοκρατίας, επειδή σκοτώνει τρομοκράτες και αντιστέκεται στον έλεγχο εδαφών από το ISIS, ωστόσο οι δολοφονίες και οι καταστροφές δεν αποθαρρύνουν τους εξτρεμιστές της Αιγύπτου. «Οι τρομοκρατικές επιθέσεις είναι σαφώς μια σοβαρή απειλή για την ασφάλεια στη σημερινή Αίγυπτο, αλλά η καταπάτηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν θα καταστήσει τη χώρα ασφαλέστερη», δήλωσε ο Joe Stork, αναπληρωτής διευθυντής για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική στο Human Rights Watch²⁷¹. «Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο της μάχης κατά της τρομοκρατίας».

Το σχέδιο τροποποίησης 17 άρθρων του Ποινικού Κώδικα του Συντάγματος του κράτους ορίζει ότι η τρομοκρατία περιλαμβάνει δράσεις – όπως ενδεχομένως απεργίες εργατικού δυναμικού ή ειρηνικές διαμαρτυρίες - που θα μπορούσαν να εμποδίσουν το έργο δημόσιων αξιωματούχων, πανεπιστημίων, τζαμιών, πρεσβειών ή διεθνών οργανισμών. «Με αυτούς τους ορισμούς, όποιος συμμετείχε στις λαϊκές εξεγέρσεις του 2011 ή του 2013 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως τρομοκράτης», δήλωσε ο Stork. «Η ειρηνική διαμαρτυρία δεν θα πρέπει να τιμωρείται ως τρομοκρατία». Τέτοιοι υπερβολικά ευρείς ορισμοί παραβιάζουν τις διεθνείς και συνταγματικές δεσμεύσεις της Αιγύπτου για ελευθερία του συνέρχεσθαι και προ(σ)καλούν παραβιάσεις, σχολίασε το Human Rights Watch.

Αμέσως μετά τον βομβαρδισμό της 24ης Δεκεμβρίου 2013, ο οποίος σκότωσε τουλάχιστον 16 άτομα στην πόλη Ντελ Ντελτά Αλ Μανσούρα, η κυβέρνηση χαρακτήρισε επίσημα τη μουσουλμανική αδελφότητα ως τρομοκρατική οργάνωση, αν και η οργάνωση Ansar Bayt al-Maqdis που εδρεύει στο Σινά ανέλαβε την ευθύνη της επίθεσης. Έκτοτε, η κυβέρνηση χρησιμοποίησε τον ορισμό της τρομοκρατίας για να καταστείλει τις ειρηνικές δραστηριότητες της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και να επιβάλει αυστηρές κυρώσεις στους υποστηρικτές της, συμπεριλαμβανομένων ανθρώπων που δεν κατηγορούνται για οποιοδήποτε βίαιο έγκλημα.

Σήμερα, η κυβέρνηση του Προέδρου Abd al-Fattah al-Sisi εξακολουθεί να προεδρεύει της χειρότερης κρίσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα πολλών δεκαετιών²⁷². Η αστυνομία χρησιμοποιεί συστηματικά τα βασανιστήρια, τις αυθαίρετες συλλήψεις και τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις για να σπάσει την πολιτική διαφωνία. Χιλιάδες πολίτες έχουν δικαστεί από στρατιωτικά δικαστήρια²⁷³. Με την εισαγωγή νέας περιοριστικής νομοθεσίας για τις ΜΚΟ, την κράτηση δημοσιογράφων, τη δίωξη των

²⁷¹ Egypt: Revise Terrorism Laws to Safeguard Rights, Human Rights Watch, April 27, 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2014/04/27/egypt-revise-terrorism-laws-safeguard-rights>

²⁷² Egypt – Country Profile, Human Rights Watch, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/middle-east/n-africa/egypt>

²⁷³ New legislation threatens judicial independence in Egypt, Amnesty International, 27 April 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/04/new-legislation-threatens-judicial-independence-in-egypt/>

υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την υποβολή τους σε απαγορεύσεις ταξιδιού, η κυβέρνηση εργάζεται για την εξάλειψη της ανεξάρτητης κοινωνίας των πολιτών στη χώρα²⁷⁴. Η καταστολή των LGBT ατόμων γίνεται ολοένα και πιο έντονη, παράλληλα με τη συνεχιζόμενη καταστολή των ακτιβιστών εργατών.

Σύμφωνα με το ετήσιο report του Human Rights Watch για το 2017, η Εθνική Υπηρεσία Ασφαλείας (NSA) του Υπουργείου Εσωτερικών της Αιγύπτου, που λειτουργούσε με σχεδόν απόλυτη ατιμωρησία, είναι υπεύθυνη για τις πιο καταφανείς παραβιάσεις, συμπεριλαμβανομένης της εκτεταμένης και συστηματικής χρήσης βασανιστηρίων για τον εξαναγκασμό μαρτυριών²⁷⁵. Οι τεχνικές βασανιστηρίων συμπεριλάμβαναν ξυλοδαρμούς, παρατεταμένες οδυνηρές καταστάσεις στρες και ηλεκτροπληξίες, καταγγελίες για τις οποίες οι εισαγγελείς σπάνια διερεύνησαν. Η Αιγυπτιακή Επιτροπή για τα Δικαιώματα και τις Ελευθερίες, μια ανεξάρτητη ομάδα με αντικείμενο τα δικαιώματα του ανθρώπου, δήλωσε ότι μέχρι τα μέσα Αυγούστου εξαφανίστηκαν 378 άτομα τους τελευταίους 12 μήνες και η ύπαρξη τουλάχιστον 87 ακόμα παραμένει άγνωστη²⁷⁶.

v. Συρία και Ιράκ: η διεθνοποίηση μιας εσωτερικής εμφύλιας σύρραξης

Με τρόπο που θυμίζει - αλλά διαφέρει από - το παραδοσιακό δόγμα της εξέγερσης, ενδιάμεσες καταστάσεις στις οποίες εξωτερικοί δρώντες εμπλέκονται με αντιπολιτευτικές ομάδες, σε διαφορετικά επίπεδα, εμφανίζονται και στη σύγχρονη πρακτική. Για παράδειγμα, η Τουρκία κατά την περίοδο της συριακής εξέγερσης (2011-2012) διατηρούσε επαφές με τις ομάδες της αντιπολίτευσης της Συρίας, πριν από την επίσημη αναγνώρισή τους²⁷⁷. Επιπλέον, συνεργάστηκε σε κάποιο βαθμό με ένοπλες συριακές ομάδες, δηλαδή με τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό²⁷⁸. Παρόμοια θέση έλαβε η Γαλλία, αναγνωρίζοντας ότι «βοηθούσε» την αντιπολίτευση και «την ενθάρρυνε να οργανωθεί»²⁷⁹. Η Βρετανία έστειλε ειδικό απεσταλμένο στη Συριακή αντιπολίτευση και άλλες χώρες

²⁷⁴ *Egypt: NGO law threatens to annihilate human rights groups*, Amnesty International, 30 May 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/05/egypt-ngo-law-threatens-to-annihilate-human-rights-groups/>

²⁷⁵ *Egypt: Events of 2017*, Human Rights Watch, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/egypt>

²⁷⁶ Αυτοί οι αριθμοί δεν περιλαμβάνουν εκείνους που βρέθηκαν σκοτωμένοι μετά την απώλεια.

²⁷⁷ Peter Harling & Sarah Birke, *Beyond the Fall of the Syrian Regime*, Middle East Research And Information (Feb. 24, 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.merip.org/mero/mero022412>.

²⁷⁸ Dominic Evans, *Turkey Holds Talks with Syrian Opposition Council*. REUTERS, Oct. 18, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.reuters.com/article/2011/10/18/us-syria-idUSTRE79H3VB20111018>, και Liam Stack, *In Slap at Syria, Turkey Shelters Anti-Assad Fighters*, N.Y. Times, Oct. 27, 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2011/10/28/world/europe/turkey-is-sheltering-antigovernment-syrian-militia.html>

²⁷⁹ Khaled Yacoub Oweis, *Russia Stands by Assad as Pressure Mounts on Syria*, REUTERS, Nov. 17, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.reuters.com/article/2011/11/17/us-syria-idUSL5E7MD0GZ20111117>.

προέτρεψαν διάφορες Συριακές ομάδες να συνεργαστούν μεταξύ τους²⁸⁰. Η Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Χίλαρι Κλίντον, συναντήθηκε επίσης με την αντιπολίτευση της Συρίας, αποκαλώντας την «ηγετικό και νόμιμο εκπρόσωπο των Σύρων που αναζητούν μια ειρηνική δημοκρατική μετάβαση»²⁸¹ - μια δήλωση που δε συνιστά πλήρη αναγνώριση, είναι όμως αναμφισβήτητα μια υποστήριξη²⁸². Η συριακή αντιπολίτευση ήταν επίσης μέρος των αποτυχημένων διαδικασιών συμφιλίωσης του Αραβικού Συνδέσμου²⁸³ και αντιμετωπίστηκε ως υπολογίσιμη δύναμη στο Σχέδιο Ειρήνης Έξι Σημείων που ανέλυσε το 2012 ο Κόφι Ανάν, ενεργώντας ως κοινός απεσταλμένος των ΗΕ και του Αραβικού Συνδέσμου²⁸⁴.

Όλες αυτές οι αλληλεπιδράσεις αντιμετωπίστηκαν με γενική διεθνή συναίνεση. Πράγματι, μετά από veto που άσκησε η Κίνα και η Ρωσία σε σχέση με οποιαδήποτε καταδίκη του συριακού καθεστώτος στο ΣΑ²⁸⁵, πολλά κράτη συμμετείχαν σε συνόδους ενάντια στο καθεστώς υπό την αιγίδα του πλαισίου "Φίλοι του Συριακού Λαού", όπου το Εθνικό Συμβούλιο της Συρίας παρουσίασε εκθέσεις σχετικά με την κατάσταση στη χώρα και έλαβε αναγνώριση ως «νόμιμος εκπρόσωπος όλων των Σύρων»²⁸⁶. Η Ομάδα των Φίλων δεσμεύθηκε επίσης να συστήσει ένα Sanctions Working Group, για την παρακολούθηση των κυρώσεων κατά του καθεστώτος και, κυρίως, για τη χορήγηση οικονομικής στήριξης «για την κάλυψη των αναγκών του Συριακού λαού», η οποία θα διοχετευόταν μέσω της αντιπολίτευσης της Συρίας²⁸⁷.

Σύμφωνα με όσα ορίζει το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, η συμμετοχή των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους σε μία εμφύλια σύρραξη που λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό ενός άλλου κράτους μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και μιας

²⁸⁰ Syria's Opposition Gaining Ground, *The Economist* (Dec. 17, 2011), διαθέσιμο στο: <http://www.economist.com/node/21541847>

²⁸¹ Karen DeYoung, *Clinton Meets with Syria Opposition*, WASHINGTON POST, Dec. 6, 2011, διαθέσιμο στο: http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/clinton-meets-with-syriaopposition/2011/12/06/gIQA9ZQ_story.html.

²⁸² Britain made a similar declaration. See Martin Chulov & Matthew Weaver, *Saudi Arabia Backs Arming Syrian Opposition*, *The Guardian*, Feb. 24, 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/feb/24/saudi-arabia-backs-arming-syrian-opposition>.

²⁸³ Syria "Violence Defies Peace Deal," Al-Jazeera English, Nov. 4, 2011, διαθέσιμο στο: <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/11/201111381935847935.html>;

²⁸⁴ S.C. Prst. 2012/6, U.N. Doc. S/PRST/2012/6 (Mar. 21, 2012) (endorsing and outlining the Six Point plan); S.C. Prst. 2012/10, U.N. Doc. S/PRST/2012/10 (Apr. 5, 2012) (calling on the parties to adhere to the plan).

²⁸⁵ Draft Resolution by France, Germany, Portugal and the U.K. (Oct. 4, 2011), U.N. Doc. S/2011/612 (vetoed by China and Russia.); Draft Resolution by Bahrain & 18 Others (Feb. 2, 2012), U.N. Doc. S/2012/77 (vetoed by China and Russia.)

²⁸⁶ Steven Lee Myers, *Nations Press Halt in Attacks to Allow Aid to Syrian Cities*, N.Y. TIMES, Feb. 24, 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2012/02/25/world/middleeast/friends-of-syria-gather-in-tunisto-pressure-assad.html?ref=todayspaper>; , και Full Text of the Chairman's Conclusions of the International Conference of the Group of Friends of the Syrian People § 4, 10 (Apr. 1, 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=News&id=749074282>.

²⁸⁷ Full Text of the Chairman's Conclusions of the International Conference of the Group of Friends of the Syrian People § 17-18 (Apr. 1, 2012), σ. 17-18, διαθέσιμο στο: <http://www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=News&id=749074282>

οργανωμένης ένοπλης οργάνωσης δε μετατρέπει αυτή τη σύρραξη σε διεθνή, εφόσον η εν λόγω συμμετοχή γίνεται στο πλευρό των κυβερνητικών δυνάμεων, και στη βάση της συναίνεσης της κυβέρνησης του κράτους για συνδρομή στην ίδια, στην προσπάθεια καταστολής της δράσης της ένοπλης οργάνωσης²⁸⁸. Αντίθετα, η συμμετοχή των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους στο πλευρό της μη- κυβερνητικής πλευράς ή εναντίον της χωρίς τη συναίνεση της κυβέρνησης του κράτους καθιστά τη σύρραξη διεθνή²⁸⁹. Έτσι, η στρατιωτική δράση των ΗΠΑ, της Βρετανίας και άλλων κρατών κατά της οργάνωσης του Ισλαμικού Κράτους στο έδαφος του Ιράκ από το 2014 έως σήμερα με βάση τη συναίνεση της κυβέρνησης του Ιράκ έχει ως συνέπεια η ένοπλη σύρραξη στο Ιράκ να είναι μη- διεθνής. Το ίδιο συμβαίνει αναφορικά με τη στρατιωτική δράση της Ρωσίας κατά του ISIS στη Συρία, κατά την ίδια χρονική περίοδο, εξαιτίας της συναίνεσης της κυβέρνησης της Συρίας. Αντίθετα, η στρατιωτική δράση των ΗΠΑ και άλλων κρατών κατά του ISIS στη Συρία χωρίς τη συναίνεση της κυβέρνησης καθιστά τη σύρραξη διεθνή.

Εντούτοις, το πιο πρόσφατο στρατιωτικό εγχειρίδιο των ΗΠΑ υιοθετεί μία άποψη «πιο κοντά στον 21^ο αιώνα», υποστηρίζοντας ότι όπου τα κράτη στρέφονται εναντίον μη κρατικού δρώντα, σε εδάφη χωρίς κρατικό έλεγχο, δεν πρέπει η συναίνεση να έχει καθοριστικό ρόλο. Πρόκειται για μειωθητική θέση που, όμως, συζητείται λόγω της διασυνοριακής απειλής μη κρατικών δρώντων που ελέγχουν εδάφη σε τρίτα κράτη (π.χ. ISIS στη Συρία). Στην πραγματικότητα, όμως, κάθε επέμβαση τρίτου κράτους σε σύρραξη μη διεθνούς χαρακτήρα, θα πρέπει να θεωρείται ότι διεθνοποιεί τη σύρραξη και επισείει την εφαρμογή του συνόλου του IHL. Συνεπώς θα πρέπει οι πολίτες να προστατεύονται από το σύνολο των διατάξεων του IHL και όχι ένα μικρό τμήμα του.

Όταν δεν αποδεικνύεται αποτελεσματικός έλεγχος ενός από τους εμπόλεμους σε μη διεθνούς χαρακτήρα σύρραξη, τότε εφαρμόζονται συγχρόνως διαφορετικές διατάξεις IHL, αφού θεωρείται ότι συνυπάρχουν δύο τύποι ενόπλων συρράξεων (Κόσσοβο). Από την άλλη πλευρά, αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο, αυτό της «διάχυσης των συρράξεων». Αρχικά, παρατηρήθηκε στην Αφρική (π.χ. σύρραξη στη Λιβερία με διάχυση στη Σιέρα Λεόνε και μετά στη Γουινέα) και στη συνέχεια στην Ευρώπη (π.χ. Βοσνία-Ερζεγοβίνη 1992-1995). Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι διατάξεις του IHL είναι σαφείς. Πρόκειται για διαφορετικές ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα, εκτός αν τρίτο κράτος ή πολυεθνική δύναμη (ΟΗΕ, NATO) θεωρηθεί ότι συνδράμει σε τέτοιο βαθμό κάποιο από τα μέρη στη σύρραξη, ώστε να αποδειχθεί ότι το ελέγχει αποτελεσματικά.

Αν και οι σκοποί του ΧάρτηΗΕ φαίνεται να αποκλείουν μονομερείς ανθρωπιστικές επεμβάσεις, οι ίδιοι σκοποί δύσκολα μπορούν να συνδυαστούν με την ιδιόμορφη χρήση του veto που διαθέτουν τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου, εμποδίζοντας κάθε συλλογική

²⁸⁸Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva 12 August 1949. Commentary of 2016. Article 2: Application of the Convention, §257- 263.

²⁸⁹ Οπ. π. σημείωση 289, § 264.

δράση που προβλέπεται στο άρθρο 1 του ΧάρτΗΕ²⁹⁰. Αυτό το πρόβλημα εξακολουθεί να υπάρχει, αν και οι ημέρες αδιεξόδου του Ψυχρού Πολέμου έχουν περάσει²⁹¹. Ένα πρόσφατο παράδειγμα εντοπίζεται στην αποτυχία του ΣΑ, ήδη από τον Απρίλιο του 2012, να εγκρίνει ένα δεσμευτικό Ψήφισμα που να καταδικάζει το συριακό καθεστώς στο πλαίσιο της βίαιης καταστολής των διαδηλώσεων της Αραβικής Άνοιξης, πόσο μάλλον να επιβάλει κυρώσεις σε αυτό²⁹². Αντί αυτού, το Συμβούλιο διαδραμάτισε «δευτερεύοντα ρόλο» σε άλλα όργανα, προσφεύγοντας κατά κύριο λόγο σε μη δεσμευτικές προεδρικές δηλώσεις που επικύρωναν τις πράξεις τους²⁹³.

Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν. Στις 20 Αυγούστου 2013, ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα διαμήνυσε ότι η χρήση χημικών ή ακόμη και η μεταφορά τους σε άλλο σημείο από τη Δαμασκό θα συνιστούσε «κόκκινη γραμμή». Μία ημέρα μετά πραγματοποιούνται επιθέσεις σε δύο περιοχές που ελέγχονται από Σύρους αντάρτες κοντά στη Δαμασκό. Το καθεστώς κατηγορείται ότι χρησιμοποίησε αέριο σαρίν (1.429 νεκροί, εκ των οποίων 426 ήταν παιδιά, σύμφωνα με την Ουάσινγκτον), κάτι που αργότερα διαψεύδει η κυβέρνηση²⁹⁴. Στις 16 Σεπτεμβρίου ο ΟΗΕ δίνει στη δημοσιότητα την έκθεση των εμπειρογνομόνων που ερεύνησαν την επίθεση. Στην έκθεση αναφέρεται ότι βρέθηκαν «ατράνταχτες αποδείξεις» πως χρησιμοποιήθηκε το νευροτοξικό αέριο σαρίν. Ωστόσο, δύο ημέρες νωρίτερα, η υπογραφή στη Γενεύη μιας συμφωνίας μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας για την καταστροφή του χημικού οπλοστασίου της Συρίας απομακρύνει την προοπτική «τιμωρητικών» πληγμάτων στη Συρία, όπως ζητούσαν η Ουάσινγκτον και το Παρίσι. Στις 10 Σεπτεμβρίου 2014, οι εμπειρογνώμονες του Οργανισμού για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων (ΟΑΧΟ) επιβεβαιώνουν ότι το αέριο χλωρίου χρησιμοποιήθηκε ως χημικό όπλο «συστηματικά και κατ' επανάληψη» στην Καφρ Ζέτα (στην επαρχία Χάμα) την Αλ Ταμάνα και την Ταλ Μίνις (επαρχία Ιντλίμπ), τρία ανταρτοκρατούμενα χωριά. Σύμφωνα με το Human Rights Watch, οι επιθέσεις αυτές διαπράχθηκαν τον Απρίλιο του ίδιου έτους από το καθεστώς²⁹⁵.

²⁹⁰ Το πρόβλημα της «ιδιόμορφης» χρήσης του βέτο αναφέρεται στην άσκηση της εξουσίας που το ίδιο προσφέρει από τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας. ICISS Report, *supra* note 68, ¶6.20; βλ. επίσης Farer, *supra* note 113, at 64.

²⁹¹ Anne Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law* 2 (2003).

²⁹² Draft Resolution by France, Germany, Portugal and the U.K. (Oct. 4, 2011), U.N. Doc. S/2011/612 (vetoed by China and Russia); Draft Resolution by Bahrain & 18 Others (Feb. 2, 2012), U.N. Doc. S/2012/77 (vetoed by China and Russia.)

²⁹³ S.C. Prst. 2012/6, U.N. Doc. S/PRST/2012/6 (Mar. 21, 2012) (προσυπογραφή και περιγραφή του Six Point plan); S.C. Prst. 2012/10, U.N. Doc. S/PRST/2012/10 (Apr. 5, 2012) (κάλεσμα προς τα κράτη για τήρηση του πλάνου).

²⁹⁴ *Το χρονικό του τρόμου από τις επιθέσεις με χημικά στην πολιορκημένη Συρία*, CNN Greece, 4 Απριλίου 2017, διαθέσιμο στο: <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/75143/to-xroniko-toy-tromoy-apo-tis-epitheseis-me-ximika-stin-poliorkimeni-syria>

²⁹⁵ Βλ. Επίσης: «Η διασπορά των Όπλων Μαζικής Καταστροφής (Πυρηνικών, Χημικών, Βιολογικών), των φορέων τους, καθώς και των σχετικών τεχνολογιών, αποτελεί σήμερα μία από τις σοβαρότερες απειλές για

Στις 29 Απριλίου του 2011 συστήνεται η “OHCHR Fact-finding Mission to the Syrian Arab Republic”, η οποία παραμένει ενεργή μέχρι το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους²⁹⁶. Ακολουθεί η Ανεξάρτητη Διεθνής Ερευνητική Επιτροπή (CoI) για την Αραβική Δημοκρατία της Συρίας, η οποία συστήνεται στις 22 Αυγούστου 2011, από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με το ψήφισμα S-17/1, με εντολή να διερευνήσει όλες τις υποτιθέμενες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το Μάρτιο του 2011 στην Αραβική Δημοκρατία της Συρίας²⁹⁷,²⁹⁸. Η CoI ανέλαβε επίσης να διαπιστώσει τα γεγονότα και τις περιστάσεις που ενδέχεται να συνιστούν τέτοιες παραβιάσεις, καθώς και τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν και, όπου είναι δυνατόν, να εντοπίσει τους υπευθύνους προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι δράστες παραβιάσεων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ενδέχεται να συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, είναι υπόλογοι. Το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επέκτεινε επανειλημμένα την εντολή της CoI από τότε, και πιο πρόσφατα έως τις 31 Μαρτίου 2018.

Η CoI έχει εκδώσει περισσότερες από 20 εκθέσεις, εκθέτοντας παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα βάσει συνεντεύξεων με περισσότερους από 6.000 μάρτυρες και θύματα. Χιλιάδες συνεντεύξεις έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής με ανθρώπους σε στρατόπεδα και νοσοκομεία σε χώρες γειτονικές της Συρίας, καθώς και μέσω τηλεφώνου ή διαδικτυακά με θύματα και μάρτυρες μέσα στη χώρα. Μετά τις αναταραχές που ξεκίνησαν τον Μάρτιο του 2011, εκατομμύρια άτομα έχουν εκτοπιστεί, ενώ 13,5 εκατομμύρια άνθρωποι χρειάζονται επείγουσα ανθρωπιστική βοήθεια. Η συριακή κυβέρνηση δεν έχει ακόμη επιτρέψει στην Επιτροπή να διεξάγει έρευνες στο εσωτερικό της χώρας.

Η πρώτη έκθεση της Ανεξάρτητης Διεθνούς Διερευνητικής Επιτροπής που συστάθηκε με απόφαση του Συμβουλίου των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, με στόχο να ερευνήσει τις καταγγελίες για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Συρία, κατήγγειλε ότι *«με βάση τα ευρήματα που συλλέχθηκαν διαφαίνονται κατάφωρες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις συριακές στρατιωτικές δυνάμεις και τις δυνάμεις ασφαλείας, και υπάρχει σοβαρή ανησυχία ότι έχουν διαπραχθεί και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας»*. Πράγματι, η έκθεση της CoI της 23^{ης} Νοέμβρη 2011, αποκαλύπτει: *«(...) Διεξήγαγε συνέντευξη σε 223 θύματα και μάρτυρες εικαζόμενων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των πολιτών και των λιποτακτών από το στρατό και τις δυνάμεις ασφαλείας. Στην παρούσα έκθεση, η Επιτροπή*

τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η χρήση των Όπλων Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ) έρχεται σε πλήρη αντίθεση με ότι προσβέυει το Διεθνές Δίκαιο και, ειδικότερα, το Ανθρωπιστικό Δίκαιο» (www.mfa.gr 2016)

²⁹⁶OHCHR Fact-finding mission to the Syrian Arab Republic, Human Rights Council resolution [S-16/1](#) of 29 Apr. 2011, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/ListHRCMandat.aspx>

²⁹⁷ Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/AboutCoI.aspx>

²⁹⁸ Γενικότερα για τις Commissions of Inquiry και τις Fact-Finding Missions στο: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/CoI_Guidance_and_Practice.pdf

τεκμηριώνει τα πρότυπα της συνοπτικής εκτέλεσης, της αυθαίρετης σύλληψης, της εξαναγκαστικής εξαφάνισης, των βασανιστηρίων, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, καθώς και των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του παιδιού. Το σημαντικό στοιχείο των στοιχείων που συγκέντρωσε η Επιτροπή δείχνει ότι οι σοβαρές αυτές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν διαπραχθεί από στρατιωτικές δυνάμεις και δυνάμεις ασφαλείας της Συρίας από την έναρξη των διαμαρτυριών τον Μάρτιο του 2011. Η Επιτροπή ανησυχεί σοβαρά ότι τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας έχουν διαπραχθεί σε διαφορετικές τοποθεσίες στην Αραβική Δημοκρατία της Συρίας κατά την εξεταζόμενη περίοδο.»²⁹⁹.

vi. Υεμένη: μια σύνθετη ανθρωπιστική κρίση

1) Επέμβαση κατόπιν πρόσκλησης

«It is difficult to see what would remain of the principle of non-intervention in international law if intervention, which is already allowable at the request of the government of a State, were also to be allowed at the request of the opposition. This would permit any State to intervene at any moment in the internal affairs of another State».
ICJ, Nicaragua Case³⁰⁰, 1986, § 204

Στο διεθνές δίκαιο, είναι κατοχυρωμένο το δικαίωμα μιας νόμιμης κυβέρνησης να δύναται να προσκαλέσει ξένα στρατεύματα στο έδαφός της. Έτσι, όταν μια νόμιμη κυβέρνηση ενός Κράτους συναινεί σε μια στρατιωτική επέμβαση από τρίτο κράτος, η ίδια η συναίνεση αυτή δικαιολογεί μια πράξη η οποία διαφορετικά θα συνιστούσε πράξη μονομερούς χρήσης βίας από ένα κράτος, στο έδαφος ενός άλλου. Αποτελεί μια από τις λίγες περιπτώσεις που δε συνιστά παραβίαση της αρχής της μη επέμβασης.

Η αρχή της μη επέμβασης στα εσωτερικά τρίτου Κράτους αποτελεί θεμελιώδη αρχή που διέπει τις διεθνείς σχέσεις. Σχετίζεται με την έννοια της κρατικής κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας των Κρατών, όπως αυτές προκρίνονται μέσα από τον ΧάρτηΗΕ, και ειδικότερα στο άρθρο 2.7³⁰¹. Η αρχή της μη

²⁹⁹ UN GA Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic, 23 November 2011, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/SY/A.HRC.S-17.2.Add.1_en.pdf

³⁰⁰International Court of Justice, Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States), 1986.

³⁰¹ UN Charter, art. 2.7 : “Nothing contained in the present Charter shall authorize the United Nations to intervene in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any state or shall require the Members to submit such matters to settlement under the present Charter;”, διαθέσιμο στο:

επέμβασης συναντάται και στο Ψήφισμα 2131 του 1965, της ΓΣ, υπό τον τίτλο «Διακήρυξη για το μη παραδεκτό της επέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα των κρατών και την προστασία της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας τους», καθώς και στο προοίμιο του Ψηφίσματος 2625 του 1970, «Διακήρυξη για τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου σχετικά με τις Φιλικές Σχέσεις και τη Συνεργασία μεταξύ των Κρατών σύμφωνα με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών»^{302, 303}. Επιπλέον, εμφανίζεται στη διεθνή πρακτική των κρατών για πρώτη φορά περιφραστικά στη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση των Στενών της Κέρκυρας το 1949³⁰⁴, ενώ απόπειρα ορισμού της παρατηρείται στη νομολογία του Δικαστηρίου το 1986, στην Υπόθεση Νικαράγουα³⁰⁵.

Στην Υεμένη, η απότομη ενίσχυση των Σιτών Houthi προκάλεσε συναγερμό στη Σαουδική Αραβία, θεωρώντας μάλιστα ότι το Ιράν τους ενίσχυε. Ως υπέρμαχος του Σουνιτικού Ισλάμ και διαρκώς επεμβαίνων στις εσωτερικές υποθέσεις της Υεμένης από την εποχή του εμφυλίου πολέμου στη βόρεια Υεμένη εν μέσω Ψυχρού Πολέμου (1962-1970), η Σαουδική Αραβία ηγήθηκε ενός συνασπισμού των περιφερειακών Σουνιτικών δυνάμεων με διακηρυγμένο στόχο την αποκατάσταση της νόμιμης κυβέρνησης του al-Hadi. Η συμμαχία είχε μάλιστα, την έμπρακτη στήριξη των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας.

Στο πλαίσιο λοιπόν του εμφυλίου στην Υεμένη, Σουνιτικά κράτη (δηλ. τα μέλη του Συμβουλίου του Κόλπου: Μπαχρέιν, Αίγυπτος, Ιορδανία, Κουβέιτ, Μαρόκο, Κατάρ, Σουδάν και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) υπό την καθοδήγηση, όπως προαναφέρθηκε, της Σαουδικής Αραβίας, και την υποστήριξη από Η.Π.Α. και άλλα δυτικά κράτη, προσφέρουν οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην κυβέρνηση της Υεμένης, καθώς και μια εντεταμένη συνεργασία στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η οποία συμπεριλαμβάνει χρήση drones (UAVs). Το ζήτημα που προκύπτει εν προκειμένω είναι το κατά πόσο τα κράτη αυτά νομιμοποιούνται να προσφέρουν βοήθεια, υπό τη μορφή στρατευμάτων, όταν

<http://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>

³⁰²U.N. G.A. RES 2131(XX) of 21 December 1965, Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty, διαθέσιμο στο http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_e.pdf, § 1. “...Consequently, armed intervention and all other forms of interference or attempted threats against the personality of the State or against its political, economic and cultural elements, are in violation of international law...”

³⁰³U.N. G.A. RES 2625 (XXV) of 1970, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nation, διαθέσιμο στο <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> “The principle concerning the duty not to intervene in matters within the domestic jurisdiction of any State, in accordance with the Charter”.

³⁰⁴ Case concerning the Corfu Channel (United Kingdom v. Albania), ICJ Rep. 1949, διαθέσιμο στο <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf>, § 35. “Between independent States, respect for territorial sovereignty is an essential foundation of international relations”.

³⁰⁵International Court of Justice, Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States), 1986. § 202. “The principle of non-intervention involves the right of every sovereign State to conduct its affairs without outside interference.”, § 246. “...intervention is allowable at the request of the government of a State”

γίνεται αίτηση ή έστω υπάρχει συναίνεση για τη βοήθεια αυτή από μία ίσως όχι απόλυτα νομιμοποιημένη κυβέρνηση.

Συγκεκριμένα, στις 26 Μαρτίου του 2015, ο συνασπισμός αυτός χρησιμοποίησε πολεμικά αεροπλάνα για να επιτεθεί κατά των Houthi σε διάφορες περιοχές της χώρας. Οι συμμαχικές αυτές δυνάμεις δικαιολόγησαν τη δράση αυτή ως απάντηση σε αίτημα του Προέδρου Χαντί, για την “*protection of Yemen and Yemeni people from the Houthi destructive aggression*”³⁰⁶. Ο Πρόεδρος Χαντί έκανε αναφορά στο άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη, το οποίο προβλέπει το δικαίωμα σε νόμιμη άμυνα, ατομική ή συλλογική, απέναντι σε μια ένοπλη επίθεση, και στο πλαίσιο αυτό απεύθυνε έκκληση για βοήθεια από τα Αραβικά κράτη.

Στην υπόθεση Νικαράγουα, που μελετήθηκε και νωρίτερα, το Διεθνές Δικαστήριο εξέτασε το επιχείρημα της «πρόσκλησης», αναγνωρίζοντας ως προϋπόθεση ότι μόνο μια νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνηση δύναται να καλέσει έξωθεν βοήθεια, και ταυτόχρονα, ένα τρίτο κράτος δε δικαιούται να συνδράμει τις αντίπαλες δυνάμεις του υπό συζήτηση κράτους με στόχο την ανατροπή της Κυβέρνησης³⁰⁷. Επιπλέον σύμφωνα με το Άρθρο 3 (§ e) της “Definition of Aggression” του ψηφίσματος RES 3314/1974 της Γ.Σ., η χρήση ενόπλων δυνάμεων στα εδάφη τρίτου Κράτους περιορίζεται στους προβλεπόμενους σκοπούς της συμφωνίας μεταξύ των δύο κρατών και στο καθορισμένο χρονικό διάστημα παραμονής των δυνάμεων αυτών στην περιοχή μέχρι τη λήξη της συμφωνίας³⁰⁸. Επιπλέον, το 2011, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου όρισε, μέσω του ψηφίσματος με τίτλο «Στρατιωτική βοήθεια κατόπιν αιτήματος»³⁰⁹, κάποια πρόσθετα κριτήρια σχετικά με τη νομιμότητα των επεμβάσεων μετά από πρόσκληση³¹⁰.

³⁰⁶ <https://www.theguardian.com/world/2015/may/07/yemen-president-un-ground-intervention-halt-houthi-rebel-aden-hadi>, επίσης letter of Abdrabuh Mansour Hadi, dated 24 March 2015, to the Kingdom of Saudi Arabia, the United Arab Emirates, the Kingdom of Bahrain, the State of Qatar and the State of Kuwait, διαθέσιμο στο: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_217.pdf

³⁰⁷ International Court of Justice, Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States), 1986, § 246.

³⁰⁸ **Art. 3. § e:** “*The use of armed forces of one State which are within the territory of another State with the agreement of the receiving State, in contravention of the conditions provided for in the agreement or any extension of their presence in such territory beyond the termination of the agreement*”

³⁰⁹ See the Resolution of the Institut de Droit International of the 8th September 2011, Session de Rhodes – 2011, 10th Commission – Sub-group C, Military assistance on request, διαθέσιμο στο: http://www.idi-ijl.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf

³¹⁰ Στρατιωτική βοήθεια κατόπιν αιτήματος και κριτήρια νομιμότητας επεμβάσεων μετά από πρόσκληση

- Το αντικείμενο εφαρμογής της είναι καταστάσεις εσωτερικών διαταραχών και εντάσεων, όπως εκείνες επαναστατών, μεμονωμένα και σποραδικά περιστατικά βίας, καθώς και άλλες παρόμοιας φύσης πράξεις, συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας, κάτω του ορίου μιας μη διεθνούς ένοπλης σύγκρουσης στο πλαίσιο του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου II
- Η στρατιωτική βοήθεια απαγορεύεται όταν ασκείται κατά παράβαση του Χάρτη των Η.Ε., ως προς τις αρχές της μη επέμβασης, των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών
- Η στρατιωτική βοήθεια δεν μπορεί να παρέχεται όταν μια τέτοια κίνηση είναι ασύμβατη με κάποιο ψήφισμα του Σ.Α. υπό το Κεφάλαιο 7 του Χάρτη

Πράγματι λοιπόν, η έννοια της «επέμβασης μετά από πρόσκληση» προσβάλλεται εάν λάβει κανείς υπόψη προσκλήσεις από μη αναγνωρισμένες εξουσίες ή πράξεις που ξεπερνούν τα όρια της πρόσκλησης. Επιπλέον, σε περιπτώσεις όπως για παράδειγμα οι εμφύλιοι πόλεμοι, η ίδια η επέμβαση δύναται να παραβιάσει το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών, εάν οι επαναστάτες/ αντάρτες απολαμβάνουν υποστήριξης μεγάλου τμήματος του λαού, ή ελέγχουν σημαντικό κομμάτι της επικράτειας του κράτους.

Πίσω στην περίπτωση της Υεμένης, πρέπει να γίνει αρχικά αναφορά σε ορισμένα περιστατικά. Η επίσημη λήξη της Προεδρίας του Χαντί έληξε το Φεβρουάριο του 2014. Παρότι παρέμεινε ως Αρχηγός του Κράτους κατά την προβλεπόμενη μεταβατική περίοδο και αναγνωρίστηκε ως τέτοιος από τη Διεθνή Κοινότητα, επίσης επίσημα παραιτήθηκε τον Ιανουάριο του 2015, μετά το διωγμό του από την πρωτεύουσα Σαναά από τις δυνάμεις των Houthis. Τον Φεβρουάριο διεκδίκησε εκ νέου την Προεδρία από την νέα του θέση στην πόλη Aden. Κατά την παραμονή του εκεί, επεδίωξε να δημιουργήσει μια μεταβατική εξουσία, και προώθησε αίτημα για βοήθεια σε τρίτα κράτη. Όταν η σαουδαραβική συμμαχία επενέβη με την επιχείρηση «Αποφασιστική Καταιγίδα», ο Χαντί μετακινήθηκε στη Σαουδική Αραβία. Ως παραιτημένος και εξόριστος πλέον Πρόεδρος, ο Χαντί ζήτησε από τα κράτη να βομβαρδίσουν τις ένοπλες ομάδες στη χώρα του³¹¹.

Στο σημείο αυτό διασαλεύονται τόσο η έννοια μιας “legitimate government” ως η νόμιμη εκλεγμένη αρχή του κράτους, καθώς και το κριτήριο του αποτελεσματικού ελέγχου (effective control), όπως εμφανίστηκε στη νομολογία του Δικαστηρίου για την υπόθεση Νικαράγουα³¹². Ήταν, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, πραγματικά νόμιμη η συναίνεση του Χαντί για επέμβαση των δυνάμεων της σαουδαραβικής συμμαχίας στην Υεμένη;³¹³ Δύσκολα θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η συναίνεση αυτή από πλευράς Χαντί δε δόθηκε αυτοβούλως και ελεύθερα. Είχε όμως ο προαναφερόμενος τον αποτελεσματικό

-
- Το αίτημα πρέπει να είναι έγκυρο, συγκεκριμένο και σύμφωνο με τις διεθνείς υποχρεώσεις του κράτους που αιτείται βοήθεια
 - Ακόμα και αν η στρατιωτική βοήθεια βασίζεται σε μια συνθήκη, χρειάζεται ένα ad hoc αίτημα για την εν λόγω περίπτωση
 - Κάθε αίτημα για στρατιωτική βοήθεια θα πρέπει να κοινοποιείται στον Γ.Γ. του Ο.Η.Ε.
 - Το αιτών κράτος δύναται να λήξει ή να αποσύρει το αίτημά του για βοήθεια κατά βούληση, παρά την όποια συναίνεση που είχε δοθεί μέσω συνθήκης
 - Η στρατιωτική βοήθεια οφείλει να λάβει χώρα σύμφωνα με τους όρους και τους τρόπους που προβλέπονται από το αίτημα
 - Η στρατιωτική βοήθεια δεν μπορεί να συνεχίσει να παρέχεται πέραν του προβλεπόμενου από το αιτών κράτος χρονικού πλαισίου, χωρίς νέα συμφωνία

³¹¹ Maria – Damiella Marouda – V. Saranti, *From Ukraine and Yemen to CAR, Mali and Syria: Is third country intervention by invitation reshaped in the aftermath of recent practice?*, Ordine internazionale e diritti umani, (2016), σελ. 556-581 Διαθέσιμο στο:

http://www.rivistaoidu.net/sites/default/files/4_Marouda_Saranti.pdf

³¹² International Court of Justice, *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*, 1986. *Effective control: the degree of control that allows to deduce from it that the acts in question have been ordered or imposed on this person by the state.*

³¹³ Ο.π., σημ. 303.

έλεγχο, σε σχέση με την Κυβέρνηση και τον λαό του κράτους του ώστε να μπορεί να κριθεί αυτή η συναίνεση ως πραγματικά νόμιμη;

Σύμφωνα με τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, η πρόσκληση ή η συναίνεση για στρατιωτική συνδρομή δεν είναι νόμιμη,

- Εάν είναι προϊόν προηγούμενης απειλής ή χρήσης βίας από το κράτος που την παρέχει (προϊόν εξαναγκασμού / coercion)
- Εάν δεν είναι σαφής αλλά απλώς εικάζεται
- Εάν προέρχεται από φορέα που δεν είναι/ δεν ανήκει στην κυβέρνηση του κράτους

Μια Κυβέρνηση πρέπει να δύναται να δείξει ένα minimum αποτελεσματικότητας για να μπορεί να έχει τη νομική δικαιοδοσία σε διεθνές επίπεδο να καλεί ξένα στρατεύματα στο έδαφός της. Αυτό το minimum συνήθως είναι διακριτό σε περιπτώσεις εσωτερικών συγκρούσεων, στο βαθμό όμως που η Κυβέρνηση που προκαλείται από την επανάσταση/ανταρσία δεν έχει χάσει τον έλεγχο ενός αποτελεσματικά αντιπροσωπευτικού τμήματος των εδαφών του κράτους. Αυτό δε συντρέχει σε περιπτώσεις που δεν ασκούν αποτελεσματική εξουσία, όπως είναι οι ψεύτικες κυβερνήσεις, οι λεγόμενες «κυβερνήσεις – μαριονέτες» ή οι κυβερνήσεις σε εξορία.³¹⁴

Σε κάθε περίπτωση, η Διεθνής Κοινότητα εξακολούθησε να αναγνωρίζει τον Πρόεδρο Χαντί ως την “*legitimate authority of Yemen*”³¹⁵. Ακόμα περισσότερο, οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν τη συναίνεση αυτή ως δικαιολόγηση της νομιμότητας ενός νέου προγράμματος χρήσης drones στην Υεμένη. Πράγματι, σε ομιλία του το 2012, ο Γενικός Εισαγγελέας των Η.Π.Α. Eric Holder τόνισε ότι η χρήση ξένων ενόπλων δυνάμεων σε ένα κράτος συμβαδίζει με τους διεθνείς νομικούς κανόνες εάν πραγματοποιείται με τη συναίνεση του εμπλεκόμενου κράτους: “...consistent with international legal principles if conducted ... with the consent of the nation involved”³¹⁶.

³¹⁴ <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1049>

³¹⁵ UN Document S/2015/217, Identical letters dated 26 March 2015 from the Permanent Representative of Qatar to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, διαθέσιμο στο: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_217.pdf, “We are mindful of our responsibility towards the Yemeni people. We note the contents of President Hadi’s letter, which asks for immediate support in every form and for the necessary action to be taken in order to protect Yemen and its people from the aggression of the Houthi militias. The latter are supported by regional forces, which are seeking to extend their hegemony over Yemen and use the country as a base from which to influence the region. The threat is therefore not only to the security, stability and sovereignty of Yemen, but also to the security of the region as a whole and to international peace and security. President Hadi has also appealed for help in confronting terrorist organizations.”

³¹⁶ J. O. Brennan (White House Counterterrorism Advisor), *The ethics and efficacy of the President’s counterterrorism strategy*, April 2012, prepared remarks at the Woodrow Wilson International Center for Scholars, διαθέσιμο στο: <https://www.wilsoncenter.org/event/the-ethics-and-ethics-us-counterterrorism-strategy>

2) Ανθρώπινα δικαιώματα

Ένα κράτος που ξεκινά μια επέμβαση κατόπιν συναίνεσης ενός κράτους που δεν ασκεί αποτελεσματική προστασία και ξεπερνάει το ελάχιστο αποδεκτό όριο, παραβιάζει τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είτε μέσω της εξωεδαφικής εφαρμογής του τελευταίου, είτε υπηρετώντας ως εκπρόσωπος του κράτους που συναινεί, αποκτώντας έτσι όλες τις υποχρεώσεις του σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα³¹⁷.

Η ανθρωπιστική κρίση στην Υεμένη έχει φτάσει σήμερα σε ακραία επίπεδα. Η UNICEF αναφέρει ότι στην Υεμένη κάθε 10 λεπτά πεθαίνει και ένα παιδί από ιάσιμες ασθένειες, ενώ κινδυνεύουν να πεθάνουν από την πείνα τουλάχιστον 2.000.000 παιδιά. Η ίδια οργάνωση προβλέπει ότι η ανθρωπιστική κρίση στην Υεμένη θα είναι η χειρότερη των τελευταίων δεκαετιών παγκοσμίως.

Στο πλαίσιο του πολέμου που μαινεται στην Υεμένη, περισσότεροι από 8.600 άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους και 49.000 έχουν τραυματιστεί, κυρίως από αεροπορικές επιδρομές που διενεργούν κράτη που συμμετέχουν στη συμμαχία που διαμόρφωσε η Σαουδική Αραβία, η οποία υποστηρίζει τον Πρόεδρο. Η σύγκρουση, αλλά και το εμπόριο που έχει επιβάλει η συμμαχία έχει οδηγήσει περισσότερους από 20.000.000 ανθρώπους να χρειάζονται ανθρωπιστική βοήθεια και έχει προκαλέσει τη μεγαλύτερη έλλειψη τροφής στον κόσμο. Από τον Μάρτιο μέχρι και τον Οκτώβριο του 2017, σύμφωνα με τον ΟΗΕ, τουλάχιστον 5.159 άμαχοι, το 20% των οποίων ήταν παιδιά, είχαν χάσει τη ζωή τους και 8.761 είχαν τραυματιστεί. Η Σαουδαραβική συμμαχία θεωρείται υπεύθυνη για το μεγαλύτερο μέρος αυτών των απωλειών.

Η καταστροφή των υποδομών καθώς και οι περιορισμοί στην τροφή, τη φαρμακευτική αγωγή και την εισαγωγή καυσίμων έχουν επίσης προκαλέσει την εκρηκτική ανθρωπιστική κρίση. Περισσότεροι από 20.000.000 άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων 11.000.000 παιδιών έχουν άμεση ανάγκη ανθρωπιστικής βοήθειας. Περίπου 17.000.000 άνθρωποι δεν γνωρίζουν από που θα προέλθει το επόμενο γεύμα τους και 7.000.000 είναι απολύτως εξαρτημένοι από συσσίτια. Επίσης, ο ακραίος υποσιτισμός απειλεί τη ζωή περίπου 400.000 παιδιών. Τουλάχιστον 14,8 εκατομμύρια ζουν χωρίς βασικές συνθήκες υγιεινής. Μόνο το 45% από τα 3.500 κέντρα υγείας είναι πλήρως λειτουργικό³¹⁸.

Η Υεμένη προσπάθησε να αντιμετωπίσει τη μεγαλύτερη επιδημία χολέρας στον κόσμο που κατέληξε σε περισσότερους από 913.000 πιθανολογούμενους θανάτους από τον Απρίλιο του 2017. Δύο εκατομμύρια Υεμενιοί έχουν εκτοπιστεί εντός της χώρας εξ' αιτίας των συγκρούσεων και 188.000 έχουν προσφύγει σε γειτονικά κράτη.

³¹⁷ Ως προς την εξωεδαφική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βλ. the Wall Opinion, § 109-112.

³¹⁸ <https://www.icrc.org/en/document/yemen-war-time-cholera>

Παρά τις προτάσεις από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Περιφερειακούς Οργανισμούς, δεν έχει ακόμα συσταθεί μια Ανεξάρτητη Διερευνητική Επιτροπή που θα ερευνήσει τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που λαμβάνουν χώρα στην Υεμένη ήδη από το 2011. Τα κράτη που συμμετέχουν στη διαμάχη οφείλουν να διεξαγάγουν αξιόπιστη έρευνα σχετικά με τις παραβιάσεις στις οποίες έχουν προβεί οι δυνάμεις τους. Για πάνω από δύο χρόνια απέτυχαν στο σκοπό αυτό και οι δύο πλευρές, ενώ σύμφωνα με το Γραφείο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε. οι προσπάθειες των δύο μερών είναι “*wholly insufficient to respond to the gravity of violations and abuses continuing every day in Yemen.*”³¹⁹

Στην απόφασή του 27/19, το Σεπτέμβριο του 2014, το HRC ομόφωνα κάλεσε για “*an investigation into all cases of violations and abuses of human rights and cases of violations of international humanitarian law*”³²⁰. Το γραφείο του Ύπατου Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επίσης ενθάρρυνε την πρόταση ίδρυσης ενός διεθνούς οργανισμού, που θα ερευνήσει τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν πραγματοποιηθεί από την εξέγερση του 2011 μέχρι σήμερα. Ανέφερε επιπλέον ότι η αποτυχία πραγματικής εφαρμογής όλων αυτών των προτάσεων τόσο από κρατικούς όσο και από διεθνείς δρώντες, ενδυναμώνει ακόμα περισσότερο την κουλτούρα της ατιμωρησίας στην Υεμένη.

Το 2016 ο Γ.Γ. Ban Ki-Moon συμπεριέλαβε τη σαουδαραβική συμμαχία στη «μαύρη λίστα» του, μαζί με τους Houthis, την Al Qaeda in the Arabia Peninsula (AQAP), κυβερνητικές και υπέρ της κυβέρνησης δυνάμεις. Λίγες μέρες αργότερα, ο Γ.Γ. απέσυρε τη σαουδαραβική συμμαχία από τη λίστα, καθώς η Σαουδική Αραβία και οι σύμμαχοί της απείλησαν να αποσύρουν εκατομμύρια δολάρια από τη χρηματοδότηση τους προς τα Η.Ε. Αυτή η πράξη έστειλε ένα άσχημο μήνυμα πως μια χώρα που είναι πλούσια και ισχυρή μπορεί να αποφύγει να λογοδοτήσει για τις παραβιάσεις της.

Ο επόμενος Γ.Γ. Guterres ανακοίνωσε το 2017 ότι δεν μπορεί να επιτρέψει στη σαουδαραβική συμμαχία να μην αναλάβει τις ευθύνες της. Μαζί και με άλλα μαχόμενα μέρη στην Υεμένη, συμπεριέλαβε τη συμμαχία στη δική του λίστα ντροπής.³²¹ Πρέπει να σημειωθεί ότι πέραν των αεροπορικών επιδρομών, που βεβαίως οδηγούν στο θάνατο μεγάλο αριθμό αμάχων, η σαουδαραβική συμμαχία αποφάσισε πρόσφατα εμπάργκο στην εισαγωγή πετρελαίου αλλά και ανθρωπιστικής βοήθειας, συμβάλλοντας έτσι σε μια από τις μεγαλύτερες ανθρωπιστικές κρίσεις στον πλανήτη. Σε κάθε περίπτωση, η σαουδαραβική συμμαχία εξακολουθεί να αντιδρά αρνητικά στη δημιουργία μιας ανεξάρτητης Commission of Enquiry, στη λογική της αντίστοιχης στη Συρία, και επιμένει

³¹⁹<https://www.hrw.org/news/2017/09/25/uns-top-human-rights-body-should-establish-yemen-inquiry>

³²⁰<https://www.amnesty.org/en/press-releases/2015/08/un-human-rights-council-create-commission-of-inquiry-for-yemen/>

³²¹<https://www.hrw.org/news/2017/10/05/un-blacklists-saudi-led-coalition-violations-against-children>

στην αποστολή εμπειρογνομόνων των Η.Ε. στην υπάρχουσα Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Υεμένης³²².

Ένα χρόνο μετά, τον Αύγουστο του 2018 οι πληροφορίες που τεκμηριώνονται από την Ομάδα Περιφερειακών και Διεθνών Εμπειρογνομόνων για την Υεμένη υποδηλώνουν έντονα ότι τα μέρη της ένοπλης σύρραξης έχουν διαπράξει και συνεχίζουν να διαπράττουν παραβιάσεις και εγκλήματα βάσει του διεθνούς δικαίου. Η έκθεση της ομάδας εμπειρογνομόνων, η οποία καλύπτει την περίοδο από το Σεπτέμβριο του 2014 έως τον Ιούνιο του 2018, αναλύει τα κύρια μοτίβα παραβιάσεων και καταχρήσεων του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα, του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και του διεθνούς ποινικού δικαίου που διαπράττουν τα μέρη της σύγκρουσης³²³.

Στα συμπεράσματά τους, οι εμπειρογνώμονες αναφέρουν ότι άτομα στην κυβέρνηση της Υεμένης, στη Σαουδαραβική Συμμαχία και στις de facto αρχές έχουν διαπράξει πράξεις οι οποίες, με την επιφύλαξη της απόφασης από ανεξάρτητο και αρμόδιο δικαστήριο, δύνανται να συνιστούν διεθνή εγκλήματα. Η έκθεση επισημαίνει ότι τα αεροπορικά χτυπήματα του συνασπισμού έχουν προκαλέσει τις πιο άμεσες απώλειες σε άμαχο πληθυσμό. Οι αεροπορικές επιδρομές έχουν πλήξει κατοικημένες περιοχές, αγορές, εγκαταστάσεις κράτησης, πολιτικά σκάφη ακόμη και ιατρικές εγκαταστάσεις. Με βάση τα περιστατικά που εξέτασαν, η ομάδα εμπειρογνομόνων έχει βάσιμους λόγους να πιστεύει ότι άτομα στην κυβέρνηση της Υεμένης και στον συνασπισμό ενδέχεται να έχουν επιτελέσει επιθέσεις κατά παραβίαση των αρχών της διάκρισης, της αναλογικότητας και της προφύλαξης που μπορεί να ισοδυναμούν με εγκλήματα πολέμου.

«Υπάρχουν λίγα αποδεικτικά στοιχεία για κάποια απόπειρα των συμβαλλομένων στη σύγκρουση να ελαχιστοποιηθούν οι απώλειες αμάχων.. Τους καλώ να δώσουν προτεραιότητα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια σε αυτή τη ξεχασμένη σύγκρουση», δήλωσε ο Kamel Jendoubi, πρόεδρος της Ομάδας Διεθνών και Περιφερειακών Εμπειρογνομόνων στην Υεμένη. Σύμφωνα με το Γραφείο των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, από τον Μάρτιο του 2015 μέχρι τις 23 Αυγούστου 2018, 6,660 πολίτες σκοτώθηκαν και 10,563 τραυματίστηκαν. Ωστόσο, τα πραγματικά στοιχεία είναι πιθανόν σημαντικά υψηλότερα. Ο συνασπισμός επέβαλε σοβαρούς ναυτικούς και αεροπορικούς περιορισμούς στην Υεμένη, από τον Μάρτιο του 2015. Υπάρχουν βάσιμοι λόγοι ότι αυτοί οι περιορισμοί συνιστούν παραβίαση του κανόνα της αναλογικότητας του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Επιπλέον, το κλείσιμο του αεροδρομίου Sana'a αποτελεί παραβίαση της διεθνούς ανθρωπιστικής προστασίας των ασθενών και των τραυματιών. Αυτές οι πράξεις, μαζί με την απαιτούμενη πρόθεση, δύνανται να ισοδυναμούν με διεθνή εγκλήματα.

³²²<https://www.nytimes.com/2017/09/26/world/middleeast/saudi-yemen-atrocities.html>

³²³ UN HRC News, *Yemen: United Nations Experts point to possible war crimes by parties to the conflict*, Geneva, 28 August 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23479&LangID=E>

3. Η επιλογή της «πρόληψης» στην αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού

“...Preventing crises will do more to contain violent extremists than countering violent extremism will do to prevent crises”³²⁴

Αξιόλογη είναι επίσης η κατεύθυνση που έχει λάβει επί του ζητήματος η διεθνής κοινότητα, μέσω μίας προσπάθειας προσέγγισης του φαινομένου από την πλευρά της πρόληψης του βίαιου εξτρεμισμού (PVE). Λόγω των συνεχώς μεταβαλλόμενων δεδομένων στο χώρο του βίαιου εξτρεμισμού, η διεθνής κοινότητα καλείται να αλλάζει διαρκώς τη στρατηγική της για την πρόληψη και τη διαχείριση συγκρούσεων. Από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι ζωτικής σημασίας η στρατηγική αυτή να είναι αποτελεσματική για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σύμφωνη με το διεθνές δίκαιο. Η PVE ξεφεύγει από το πλαίσιο της χρήσης στρατιωτικής δύναμης προς εξτρεμιστικές ομάδες, και προσπαθεί να βασιστεί σε εργαλεία που χρησιμοποιούνται συνήθως στην εκπαίδευση, κατάρτιση, οικονομική ενδυνάμωση, προαγωγή της κοινωνίας των πολιτών - αλλά με σαφή στόχο την πρόληψη ή αντιμετώπιση της επιθυμίας των ατόμων να έρθουν σε επαφή με εξτρεμιστικές ομάδες³²⁵.

Ο ΟΗΕ αποδέχθηκε για πρώτη φορά τη CVE γλώσσα το 2014, στο ψήφισμα 2178 του ΣΑ. Το ψήφισμα απαριθμεί ορισμένα ειδικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν, μεταξύ των οποίων «ενθάρρυνση των κρατών μελών να συνεργαστούν με τις τοπικές κοινότητες και τους μη κυβερνητικούς παράγοντες για την ανάπτυξη στρατηγικών αντιμετώπισης της βίαιης εξτρεμιστικής αφήγησης»³²⁶. Το Συμβούλιο καλεί επίσης τα κράτη να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες που ευνοούν την εξάπλωση του βίαιου εξτρεμισμού, μεταξύ άλλων με την ενδυνάμωση της νεολαίας, των οικογενειών, των γυναικών, των θρησκευτικών, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών ηγετών και όλων των άλλων ενδιαφερόμενων ομάδων της κοινωνίας των πολιτών και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και συνοχής.

Το Δεκέμβριο του 2015, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ δημοσίευσε το Σχέδιο Δράσης για την Πρόληψη του Βίαιου Εξτρεμισμού. Στο πλαίσιο αυτού, συνέστησε σε κάθε κράτος μέλος να εξετάσει την εκπόνηση ενός εθνικού σχεδίου δράσης PVE. Το Σχέδιο Δράσης για το PVE συνδέει σαφώς τις προσπάθειες για την πρόληψη του βίαιου εξτρεμισμού με την ανάπτυξη: «Η αντιμετώπιση πολλών κινητήριων δυνάμεων του βίαιου εξτρεμισμού θα είναι η ευθυγράμμιση των εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών με τους στόχους της αειφόρου ανάπτυξης»³²⁷. Σε μια εποχή όπου οι ανθρωπιστικοί και αναπτυξιακοί

³²⁴ Crisis Group (Mar, 2016), Exploiting Disorder: al-Qaeda and the Islamic State, Special Report, p.v

³²⁵ Norwegian Refugee Council, https://www.nrc.no/globalassets/pdf/position-papers/170622-nrc-position-paper_cve-and-humanitarian-action---fv.pdf

³²⁶ UN SC Res 2178 (2014), σελ.6

³²⁷ UN GA, Plan of Action to Prevent Violent Extremism, Report of the Secretary General, Δεκέμβριος 2015, σελ. 12.

παράγοντες συζητούν όλο και περισσότερο τα μέσα γεφύρωσης του χάσματος τους, μια τέτοια ευθυγράμμιση θα μπορούσε να επηρεάσει τις αρχές της ανθρωπιστικής δράσης. Η έκκληση για μια "All-ofUN" προσέγγιση συνδέει επίσης σαφώς την PVE με την ανθρωπιστική δράση.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι το 2015 το ΣΑ ενέκρινε ψηφίσματα που υπογράμμισαν ιδίως τη σημασία της συμπερίληψης των γυναικών και των νέων στη στρατηγική CVE. Το ψήφισμα 2242 (2015) του Συμβουλίου προτρέπει τα κράτη μέλη και το σύστημα των ΗΕ να *«εξασφαλίσουν τη συμμετοχή και την ηγεσία των γυναικών και των γυναικείων οργανώσεων στην ανάπτυξη στρατηγικών για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του βίαιου εξτρεμισμού»*. Το ψήφισμα 2250 (2015) του ΣΑ προτρέπει τα κράτη να *«εξετάσουν τρόπους για την αύξηση της συμμετοχικής εκπροσώπησης των νέων στη λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα σε τοπικούς, εθνικούς, περιφερειακούς και διεθνείς θεσμούς και μηχανισμούς πρόληψης και επίλυσης συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένων των θεσμών και των μηχανισμών καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού»*.

IV. Συμπεράσματα

Ένας ατέρμονος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας

Μια μελέτη που δημοσιεύθηκε το Νοέμβριο του 2018 αναφέρει ότι ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας που διεξήχθη από τις Η.Π.Α. και τους συμμάχους της έχει σκοτώσει περίπου 507.000 ανθρώπους στο Ιράκ, το Αφγανιστάν και το Πακιστάν κατά τη διάρκεια των τελευταίων 17 χρόνων, παρουσιάζοντας μάλιστα αύξηση των θανάτων κατά 22% τα τελευταία δύο χρόνια³²⁸. Ο αριθμός των νεκρών περιλαμβάνει τόσο τα στρατεύματα των Η.Π.Α. και των συμμάχων τους, τους αμάχους στις εμπόλεμες ζώνες, τις τοπικές στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις, καθώς και τους μαχητές, σύμφωνα με την έκθεση του Πανεπιστημίου Brown “*Costs of War Project*”³²⁹.

Η έκθεση ανέφερε ότι ο αριθμός των έμμεσων θανάτων ήταν αρκετές φορές μεγαλύτερος από τους θανάτους που προκλήθηκαν από άμεση βία από τον πόλεμο, με αποτέλεσμα ο συνολικός αριθμός των θανάτων να ανέρχεται σε πάνω από 1 εκατομμύριο ανθρώπους. Οι θάνατοι στο Αφγανιστάν, τον Οκτώβριο του 2018, ανέρχονταν σε περίπου 147.000 άτομα, η βία των συρράξεων είχε σκοτώσει 65.000 ανθρώπους στο γειτονικό Πακιστάν, ενώ οι υπόλοιποι θάνατοι, μεταξύ 268.000 και 295.000, σημειώθηκαν στο Ιράκ, με τη στρατιωτική επέμβαση υπό την ηγεσία των ΗΠΑ το 2003. Υπογραμμίστηκε μάλιστα ότι οι πόλεμοι των ΗΠΑ έχουν εκτοπίσει εκατομμύρια ανθρώπους από το Αφγανιστάν, το Ιράκ και το Πακιστάν. «*Αν και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας συχνά παραβλέπεται από το αμερικανικό κοινό, τον Τύπο και τους νομοθέτες, τα αυξημένα ποσοστά θυμάτων υποδεικνύουν ότι, παρά τις προσπάθειες περιορισμού του, ο πόλεμος παραμένει έντονος*», ανέφερε η έκθεση.

Πράγματι, οι εντατικές εχθροπραξίες στο Αφγανιστάν εξακολουθούν να επιφέρουν επίπεδα ρεκόρ θυμάτων, όταν το 2018 μοιάζει το πιο θανατηφόρο μέχρι στιγμής, σε μια σύγκρουση που ξεκίνησε πριν από 17 χρόνια. Προκύπτει έτσι το ερώτημα κατά πόσο τελικά οι πολιτικές και οι στρατηγικές που ακολουθήθηκαν στα εν λόγω κράτη, πραγματικά αποτέλεσαν μέρος μίας ολιστικής και οργανωμένης προσέγγισης της καταπολέμησης και μη περαιτέρω εξάπλωσης του βίαιου εξτρεμισμού μακροχρόνια, ή αν αποτέλεσαν απλώς τον ευκολότερο τρόπο να απαντήσουν εκείνη τη στιγμή οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί της στα συγκεκριμένα χτυπήματα των εξτρεμιστών.

³²⁸ Ayaz Gul, *US War on Terror Kills Nearly 500,000 in Afghanistan, Iraq, Pakistan*, 8 November 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.voanews.com/a/us-war-on-terror-kills-nearly-half-million-people-in-afghanistan-iraq-pakistan/4650554.html>

³²⁹ Costs of War Project, Brown University, 2018, Watson Institute, διαθέσιμο στο: <https://watson.brown.edu/costsofwar/>

Ενδείξεις πολιτικής επικυριαρχίας ΗΠΑ επί των θεσμών των Ηνωμένων Εθνών

Όπως διαπιστώθηκε στα κεφάλαια της εργασίας, και σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, αυτό που έχει παρατηρηθεί, κυρίως με αφορμή την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, είναι η ανάπτυξη του Δόγματος Μπους και των διαδοχικών Στρατηγικών Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ, οι οποίες προτρέπουν τις Ηνωμένες Πολιτείες να επιτίθενται προληπτικά (anticipatory και preemptively) σε άλλα κράτη βάσει ασαφών παραμέτρων³³⁰. Αυτές οι εξελίξεις υπονομεύουν άμεσα τη νομιμότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο τα περισσότερα από τα αναπτυσσόμενα και τα μουσουλμανικά κράτη θεωρούν όλο και περισσότερο ότι υποστηρίζει πρωτίστως νεο-αποικιακές ατζέντες³³¹. Χωρίς μόνιμη εκπροσώπηση στο Σ.Α., συχνά οι διαμαρτυρίες αυτών των κρατών εμποδίζονται από το βέτο, προκαλώντας εξαιρετικά υψηλή δυσαρέσκεια στον πληθυσμό τους. Αυτό το χάσμα διευρύνεται με τη διαπίστωση ότι πολλά μόνιμα μέλη του Συμβουλίου ενεργούν μονομερώς, κατά παράβαση των πολυμερών συστημάτων, όταν διακυβεύονται τα δικά τους συμφέροντα ή τα συμφέροντα σημαντικών συμμάχων τους³³². Δυστυχώς, μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, αρκετά κράτη ενήργησαν ευκαιριακά και αύξησαν τη συχνότητα και την ένταση παράνομων χρήσεων βίας, υπό μορφή anticipatory και preemptive επιθέσεων, στη βάση της καταπολέμησης της παγκόσμιας τρομοκρατίας³³³.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται έντονα ο πολιτικός χαρακτήρας του ΣΑ, γεγονός που δημιουργεί συχνά την εντύπωση ότι τα Ηνωμένα Έθνη εν γένει απομακρύνονται από αυτό που ο ίδιος ο Χάρτη ΗΕς τα καλεί ρητά να ακολουθούν: την προοδευτική κωδικοποίηση, ανάπτυξη και εφαρμογή του διεθνούς δικαίου³³⁴. Πράγματι, ως μόνιμο μέλος του ΣΑ, οι Ηνωμένες Πολιτείες κατάφεραν να προλάβουν την υλοποίηση οποιουδήποτε ψηφίσματος, που θα μπορούσε να καταδικάσει την επιθετικότητα των ΗΠΑ, μέσω της άσκησης ή της απειλής του βέτο³³⁵. Η διεθνής κοινότητα, ωστόσο, είναι αρκετά

³³⁰ Christian Gray, *International Law and the Use of Force* (3d ed. 2008), σελ. 209-216.

³³¹ *The United Nations: An Organ for World Democracy, or Imperial Hangover?* Νοέμβριος 2002., διαθέσιμο στο: http://india_resource.tripod.com/UN.html

³³² UN News Centre, *Indonesia Calls for Muslim Representation on Security Council*, Σεπτέμβριος 2008, διαθέσιμο: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=28334&Cr=general+assembly&Cr1=debate#>, και *US Has Vetoed Dozens of UN Security Council Resolutions to Shield Israel from Criticism*, Σεπτέμβριος 2008, διαθέσιμο στο:

<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=28334&Cr=general+assembly&Cr1=debate#> και *The United Nations Security Council and the Christian Monopoly*, Islamic History and Research Council of India, Μάιος 2006, διαθέσιμο στο:

http://www.ihrindia.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=17

³³³ Eric Schwartz, *U.S. Security Strategy: Empowering Kim Jong-Il?*, 30 LOY.L.A. International Comparative Law Review 1, 3 (2008) (The Bush administration employed the doctrine of preemptive self-defense in the war against Iraq without UN approval).

³³⁴ Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, διαθέσιμο στο: https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=35

³³⁵ Βλ. πχ, τα βέτο των ΗΠΑ, Ηνωμένου Βασιλείου και Γαλλίας σε προσχέδιο ψηφίσματος που καταδικάζε τις επιθέσεις των ΗΠΑ στην Τρίπολη το 1986, Cassese, A., *International law*, 2nd ed, Oxford University Press, 2005, σελ. 473. Βλ. επίσης UN Charter art. 27 § 3 (επιτρέπει στα μόνιμα μέλη του ΣΑ να ασκούν βέτο σε οποιαδήποτε απόφαση, στο πλαίσιο του Κεφαλαίου 7, ακόμα και αν το ίδιο είναι μέρος μιας διαμάχης).

επικριτική έναντι των μη μόνιμων κρατών μελών, όταν επιδίδονται σε παρόμοια παραδείγματα χρήσης βίας. Πολλά κράτη αποφεύγουν να καταδικάσουν επίσημα τις ΗΠΑ φοβούμενα ότι θα χάσουν προνόμια και βοήθεια από αυτές, ή ότι θα υποστούν οικονομικά και μη αντίποινα από την ηγεμονική αυτή δύναμη. Ως εκ τούτου, η κάπως αθόρυβη ανταπόκριση του κόσμου σε έναν τέτοιο στρατιωτικό τυχοδιωκτισμό δεν πρέπει να θεωρείται ως παθητική αποδοχή της θέσης των ΗΠΑ επί του θέματος.

Οι καταστροφικές διαστάσεις της απολυταρχίας στις αραβικές χώρες

Από την άλλη πλευρά, έχουμε τα πλούσια παραδείγματα της 2^{ης} δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, μέσω των εξεγέρσεων απολυταρχικών έως τότε κρατών, και τα αποτελέσματά τους ερμηνευμένα μέσω των προβλέψεων του διεθνούς δικαίου. Με εξαίρεση την Τυνησία, όπου η νεαρή δημοκρατία φαίνεται να αντέχει τη δοκιμασία της μεταβατικής περιόδου, ο απολογισμός της Αραβικής Άνοιξης είναι μάλλον απογοητευτικός. Αίγυπτος και Μπαχρέιν οπισθοδρόμησαν σε μια χειρότερη κατάσταση πραγμάτων. Λιβύη και Υεμένη αποτελούν πλέον κράτη-φαντάσματα, στο έλεος αλληλοσπαρασσόμενων φατριών. Όσο για τη Συρία, μια κομβικής σημασίας και μέχρι προσφάτως κοσμική χώρα, στην καρδιά της Μέσης Ανατολής, βρίσκεται στο χείλος της διάλυσης, ύστερα από τόσα χρόνια τρομερού εμφυλίου πολέμου που έχει στοιχίσει πάνω από 250.000 νεκρούς, 4 εκατ. πρόσφυγες και 7,5 εκατομμύρια εκτοπισμένους, σε συνολικό πληθυσμό 23 εκατομμυρίων³³⁶.

Μεγάλο μέρος των ιστορικών ευθυνών πέφτει στους ώμους των αραβικών ελίτ, οι οποίες, συνέθλιψαν τις ελπίδες των λαών τους στις συμπληγάδες της στρατοκρατίας και της θεοκρατίας. Στη Συρία, ο Άσαντ, με την ωμή καταστολή μιας αρχικά ειρηνικής, δημοκρατικής εξέγερσης, συνέβαλε άθελά του στην «απαγωγή» της από τον ισλαμικό εξτρεμισμό. Στην Αίγυπτο, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι έκαναν το μοιραίο λάθος να διασπάσουν το στρατόπεδο της αντιπολίτευσης, προωθώντας τον εξισλαμισμό της χώρας, πράγμα που έδωσε στον Sisi και στους στρατιωτικούς τη δυνατότητα αρχικά να μείνουν στο παιχνίδι και στη συνέχεια να μονοπωλήσουν την εξουσία. Αλλά και η δημοκρατική αντιπολίτευση έκανε το μοιραίο σφάλμα να στηρίξει το πραξικόπημα του Sisi, θύμα του οποίου θα γινόταν σύντομα και η ίδια, ακόμη και στις πιο μετριοπαθείς εκδοχές της.

Υπονόμευση κράτους δικαίου και δικαιωμάτων - ανάδυση νέων μορφών εξτρεμισμού

Διαπιστώνεται ως εκ τούτου ότι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η άρνηση των ελευθεριών συμβάλλουν στα προβλήματα της περιφερειακής αστάθειας και του βίαιου εξτρεμισμού. Μεγάλο κομμάτι του Δυτικού Κόσμου διατηρεί στενές σχέσεις με πολλά κράτη που ναι μεν συμμετέχουν ενεργά σε προσπάθειες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ωστόσο είναι ταυτόχρονα σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνα για τη συστηματική

³³⁶ Πέτρος Παπακωνσταντίνου, *Τι απέμεινε από την Αραβική Άνοιξη*, Καθημερινή, 31.01.2016, διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/847796/article/epikairothta/kosmos/ti-apemeine-apo-thn-aravikh-anoi3h>

παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι δύο αυτές προϋποθέσεις συμπίπτουν συχνά: τα κράτη στα οποία συχνότερα σημειώνονται παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συστηματικά παράγουν βίαιο εξτρεμισμό. Πράγματι, είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι ένας μικρός αριθμός κρατών, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, της Σαουδικής Αραβίας, της Αιγύπτου και των συμμάχων τους, πρωταγωνιστούν σε αντιτρομοκρατικούς θεσμούς του ΟΗΕ, χρηματοδοτώντας τους ή διατηρώντας καίριες ηγετικές θέσεις³³⁷.

Στο όνομα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, ορισμένες χώρες έχουν θεσπίσει δρακόντειες εσωτερικές νομοθεσίες, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την καταστολή της κοινωνίας των πολιτών, τη δίωξη πολιτικών αντιπάλων και ακτιβιστών για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων κατά του άμαχου πληθυσμού. Μια τέτοια τακτική, δύναται, όπως διαπιστώθηκε, να τροφοδοτήσει περισσότερο βίαιο εξτρεμισμό και να προκαλέσει εντονότερες τρομοκρατικές ενέργειες. Εάν τα κράτη επιθυμούν να προωθήσουν αποτελεσματικά μια πιο λειτουργική στρατηγική για την αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού, τότε πρέπει να επιδείξουν παράλληλα τη δέσμευσή τους στην προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις διμερείς σχέσεις τους με τρίτα κράτη, βασικά θύματα της γέννησης του βίαιου εξτρεμισμού.

Πέραν της εξασφάλισης ότι οι διμερείς σχέσεις των κρατών με αυταρχικές κυβερνήσεις δε συμβάλλουν στην αύξηση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τροφοδοτώντας έτσι διαμαρτυρίες που μπορούν να εκμεταλλευτούν οι εξτρεμιστικές φωνές, υπάρχουν θετικοί στόχοι για τα ανθρώπινα δικαιώματα που θα πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο του αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Ο περιορισμός του χώρου για την κοινωνία των πολιτών, της πολιτικής διαφωνίας και διαφορετικότητας, καθώς και εν γένει των ειρηνικών πολιτικών δραστηριοτήτων διευκολύνει την επέκταση του βίαιου εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας. Αντίθετα, ο σεβασμός των θεμελιωδών ελευθεριών, ιδίως της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, είναι ίσως ένας από τους αξιολογότερους αμυντικούς μηχανισμούς κατά του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης.

Ο σεβασμός της θρησκευτικής ελευθερίας αποτελεί εξίσου ουσιαστικό κομμάτι της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού. Ο εξτρεμιστικός λόγος ορισμένων θρησκευτικών ιδρυμάτων είναι μέρος του προβλήματος. Η ανεξαρτησία των ιδρυμάτων αυτών αποτελεί ουσιαστικό μέρος της λύσης. Μια σφαιρική στρατηγική θα πρέπει να αντιμετωπίσει τις θρησκευτικές και ιδεολογικές αφηγήσεις που προσελκύουν τα ευάλωτα και αποπροσανατολισμένα τμήματα της κοινωνίας στον βίαιο εξτρεμισμό. Για να μπορέσουν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά ως αντίβαρα στον εξτρεμιστικό λόγο, τα θρησκευτικά

³³⁷FIDH, The United Nations Counter-Terrorism Complex: Bureaucracy, Political Influence, Civil Liberties, 26/09/2017, διαθέσιμο στο: <https://www.fidh.org/en/international-advocacy/united-nations/united-nations-the-global-fight-against-terrorism-hampered-by>

θεσμικά όργανα πρέπει να είναι – και να θεωρούνται – ανεξάρτητα από τον πολιτικό έλεγχο, και οι κυβερνήσεις πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι διαφορετικές θρησκευτικές απόψεις όχι μόνο γίνονται ανεκτές αλλά ακόμα περισσότερο ενθαρρύνονται.

Η αντιτρομοκρατική προσπάθεια επομένως θα πρέπει να προάγει το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πολλές κυβερνήσεις εξακολουθούν να θεωρούν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως εμπόδιο και την παραβίαση τους ως παράπλευρη απώλεια στις προσπάθειες που σχετίζονται με την ασφάλεια. Ωστόσο, τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι δευτερεύοντα σε καμία στρατηγική για την προώθηση της σταθερότητας και την αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού. Είναι ουσιαστικής σημασίας για την επιτυχία τους.

Μία από τις βασικές αιτίες που πρέπει επίσης να αντιμετωπιστεί πιο αποφασιστικά από τη διεθνή κοινότητα είναι ο πολλαπλασιασμός των ένοπλων συγκρούσεων και των ακυβέρνητων περιοχών που παρέχουν ευκαιρίες σε βίαιες εξτρεμιστικές ομάδες. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι σύμμαχοί τους, εξαιτίας της μοναδικής εμπέλειας και επιρροής τους, φέρουν μια αναπόφευκτη ευθύνη στο να καθοδηγήσουν και να ενεργοποιήσουν τις πολυμερείς προσπάθειες, μέσω του μηχανισμού των Ηνωμένων Εθνών και άλλων θεσμών, για τον τερματισμό αυτών των καταστροφικών συγκρούσεων. Η απουσία αποτελεσματικών μηχανισμών επίλυσης των συγκρούσεων, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, είναι εξίσου μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις όσον αφορά στην εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής αντιμετώπισης του βίαιου εξτρεμισμού.

Η «απουσία» του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

Παράλληλα, προβληματισμοί εγείρονται τα τελευταία χρόνια γύρω από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Από τη σύστασή του το 2002, το ΔΠΔ εξέδωσε δημόσια εντάλματα για 36 άτομα. Ο κατάλογος είναι ιδιαίτερα «ομαδοποιημένος»: όλοι πλην ενός είναι ηγέτες αφρικανικών κρατών³³⁸. Τα εγκλήματά τους είναι σοβαρά, ωστόσο όπως διαπιστώθηκε, εξίσου αξιόποινες παραβιάσεις διεθνούς δικαίου συνέβησαν και αλλού κατά την τελευταία δεκαετία³³⁹. Η φαινομενικά μονοδιάστατη γεωγραφική εστίαση του ΔΠΔ οδήγησε ορισμένους στο συμπέρασμα ότι το Δικαστήριο «κυνηγάει τους Αφρικανούς»³⁴⁰.

Το ερώτημα επομένως είναι γιατί το ΔΠΔ δεν μπόρεσε να ασκήσει δικαιοδοσία σε οποιαδήποτε από τις μη αφρικανικές θηριωδίες που αναφέρονται παραπάνω. Μια απλή απάντηση είναι πως κανένα από αυτά τα κράτη δεν έχει προσχωρήσει στο ΔΠΔ και πως

³³⁸ Η πρώην Πρώτη Κυρία της Ακτής Ελεφαντοστού, Simone Gbagbo

³³⁹ Ο Bosco Ntaganda, ηγέτης ανταρτών του Κονγκό, δικάστηκε, μεταξύ άλλων, για τη δολοφονία και το βιασμό εκατοντάδων αμάχων. Ο Joseph Kony, διοικητής του Μεσσιανικού Αντιστασιακού Στρατού, κατηγορείται για την απαγωγή και υποδούλωση χιλιάδων παιδιών στη βόρεια Ουγκάντα. Ο Laurent Gbagbo, πρώην πρόεδρος της Ακτής Ελεφαντοστού, κατηγορείται ότι χρησιμοποίησε δυνάμεις ασφαλείας και πολιτοφυλακές για να επιτεθεί στην αντιπολίτευση μετά από αμφισβητούμενες εκλογές. Η λίστα συνεχίζεται.

³⁴⁰ Aislinn Laing, *International Criminal Court is 'hunting' Africans*, The Telegraph, Μάιος 2013, διαθέσιμο στο: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/10082819/International-Criminal-Court-is-hunting-Africans.html>

όλα προστατεύονται από τη διαδικασία παραπομπής του Συμβουλίου Ασφαλείας, χάρη σε κάποιο ισχυρό μέλος του βέτο³⁴¹,³⁴². Υπάρχει ωστόσο και μια πιο περίπλοκη εξήγηση: με την ένταξη τους, τα κράτη αποδέχονται ότι τα εγκλήματα των κυβερνήσεών τους δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας. Επιπλέον, για ένα συγκεκριμένο υποσύνολο κρατών, υπάρχει ένα άλλο δυνητικό όφελος: η δυνατότητα να αναθέτουν ενοχλητικές εσωτερικές συγκρούσεις σε έναν εξωτερικό θεσμό. Και πράγματι, όλες οι αυτό-παραπομπές έχουν ξεκινήσει από κυβερνήσεις που αγωνίζονται να διαχειριστούν εσωτερικές εξεγέρσεις ή πολιτικούς αντιπάλους³⁴³.

Ο Ανάχαρσις, τον 6^ο αιώνα π.Χ. είχε πει πως «ο νόμος είναι σα τον ιστό της αράχνης: οι μικρές μύγες πιάνονται, ενώ οι μεγάλες σχίζουν το δίχτυ και φεύγουν». Κατόπιν της έντονης απογοήτευσης των λιγότερο ισχυρών κρατών σχετικά με το ρόλο του ΣΑ, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι το ΔΠΔ, ως καθαρά δικαιοδοτικό όργανο, δημιουργήθηκε για να θέσει τέρμα στο τεκμήριο της ατιμωρησίας των ισχυρών. Στην πράξη όμως, ισχυρά κράτη που χρησιμοποιούν βία εναντίον αμάχων μοιάζουν εκτός δικαιοδοσίας του, ενώ το δικαστήριο δείχνει να χρησιμοποιείται κυρίως ως όπλο των αδύναμων (ευάλωτων κρατών) ενάντια στους πιο αδύναμους (μη κρατικούς δρώντες)³⁴⁴. Εάν το ΔΠΔ πρόκειται να βγει ποτέ από την Αφρική, θα χρειαστεί η διεθνής κοινότητα να έρθει αντιμέτωπη με αυτές τις πολιτικές πραγματικότητες, αντί να ζητήσει απλώς από τον εισαγγελέα να κοιτάξει αλλού.

Επιβολή της δημοκρατίας με κάθε μέσο και κάθε κόστος;

Τέλος, έχει αποδειχθεί ότι το ιδανικό περιβάλλον, μεταξύ των μέχρι σήμερα δοκιμασμένων κατά τη διεθνή πρακτική πολιτικών συστημάτων, για την πληρέστερη ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι εκείνο της δημοκρατίας. Ωστόσο, πώς θα μπορούσε αυτό να στηριχθεί μέσα από τις σύγχρονες εικόνες διαστρέβλωσης της ίδιας της έννοιας της δημοκρατίας, όταν βλέπουμε «κράτη-προστάτες» των δικαιωμάτων και των δημοκρατικών θεσμών να παραβιάζουν θεμελιώδη δικαιώματα τρίτων κρατών και πολιτών

³⁴¹ Το ΔΠΔ βασίζει τη λειτουργία του στη Συνθήκη της Ρώμης, και επομένως έχει δικαιοδοσία μόνο για την επικράτεια και τους υπηκόους των κρατών μελών της και μόνο όταν τα κράτη αυτά είναι ανίκανα ή απρόθυμα να διώξουν διεθνή εγκλήματα στο εσωτερικό τους. Από την άλλη, το ΣΑ μπορεί να παραπέμψει καταστάσεις ωστόσο σε κάθε άλλη περίπτωση απαιτείται συγκατάθεση. Και στην πραγματικότητα, περισσότερες από τις μισές από τις καταστάσεις που βρίσκονται σήμερα ενώπιον του δικαστηρίου (Κονγκό, Ουγκάντα, Μάλι, CAR I και CAR II) υπάρχουν επειδή οι εμπλεκόμενες κυβερνήσεις ζήτησαν συγκεκριμένα από τον εισαγγελέα να διερευνήσει τις υποθέσεις.

³⁴² BBC News, *Russia and China veto UN move to refer Syria to ICC*, 22 May 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27514256>

³⁴³ Kate Cronin-Furman “*Is the International Criminal Court really targeting black men?*”, June 17, 2015, διαθέσιμο στο: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/06/17/is-the-international-criminal-court-really-targeting-black-men/?utm_term=.2ff057d7b577

³⁴⁴ Steven Arrigg Koh, *Presence and Politics at the International Criminal Court*, American Society of International Law, Issue: 11, Volume: 19, June 01, 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.asil.org/insights/volume/19/issue/11/presence-and-politics-international-criminal-court>

τους ως παράπλευρες απώλειες στον απώτερο σκοπό της επιβολής της δημοκρατίας; Πόση ανοχή θα πρέπει να δείξει η διεθνής κοινότητα, όταν χρησιμοποιούνται τέτοια επιχειρήματα για να καλύψουν υφέρποντα γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα; Πόσο πολύ αντιτίθεται μια τέτοια εικόνα αντιπαρατιθέμενη σε «ξεχασμένα» παραδείγματα της Al-Shabaab στη Σομαλία και της Boko Haram στη Νιγηρία; Και πόσο δίκιο είχε τελικά ο Καμύ όταν έλεγε *«Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα; Πολύ πιθανό. Ποιος όμως θα αγιάσει το σκοπό;»* ;

V. Βιβλιογραφία

Συγγράμματα

Ελληνόγλωσσα

- Κ. Αντωνόπουλος – Κ. Μαγκλιβέρας, «*Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*», Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2η Έκδοση, 2014.
- Μ. Ντ. Μαρούδα, *Ο αποτελεσματικός έλεγχος ως προϋπόθεση για την εφαρμογή του δικαίου της κατοχής και η διάδραση με την εξω-εδαφική εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, στο *Καταστάσεις στρατιωτικής κατοχής και διεθνές δίκαιο*, Όστρια, 2014.
- Μ. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2015
- Μ. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων*, στο Κ. Αντωνόπουλος - Κ. Μαγκλιβέρας, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.
- Στ. Περράκης, Μ. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνής Δικαιοταξία*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2016.
- Στ. Περράκης, «*Σύγχρονες Εξελίξεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου: από τα ad hoc Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια για την Πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο*», στο «*Προς μια Διεθνή Ανθρωπιστική Τάξη: Τα Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια*».
- Φ. Δασκαλοπούλου - Λιβαδά, *Τρομοκρατία: Νεότερες Εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.
- Χ. Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2008.
- Ε. Χειλά, *Οι διεθνείς συγκρούσεις στον 21ο αιώνα*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2013.

Ξενόγλωσσα

- Cot J.P Pellet A , *La Charte des Nations Unies*, 2nd ed. Economica, Paris, 1991
- Cassese A., *International law*, 2nd ed, Oxford University Press, 2005.
- Christian Gray, *International Law and the Use of Force* (3d ed. 2008).
- Alina Kaczorowska-Ireland, *Public International Law*, Routhledge, New York, 2015
- Murray Colin Alder, *The Inherent Right of Self-Defence in International Law*, Springer, London, 2013
- Raymond Aron, *Peace & War: a Theory of International Relations*, 169 (1967)
- Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes: A History of the World, 1914-1991*, (1994)
- Kinga Tibori Szabó, *Anticipatory Action in Self-Defence: Essence and Limits under International Law*, εθδ. T.M.C. Asser Press, Hague, Netherlands, 2011.
- B. Saul, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Ed. Luck, “*UN Security Council: Practice and Promise*”, London & New York: Routledge, 2006.
- A. Cullen, *The Concept of non-international armed conflict in international humanitarian law*, 2010.
- J-M. Henckaerts & L. Doswald-Beck, ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, 2007.
- William A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, 2011.

- Karma Nabulsi, *Evolving Conceptions of Civilians and Belligerents: One Hundred Years After the Hague Peace Conferences*, στο Simon Chesterman, *Civilians in War*, 2001.
- Modirzadeh, Naz, *If It's Broke, Don't Make it Worse: A Critique of the U.N. Secretary-General's Plan of Action to Prevent Violent Extremism*, Lawfare, 2016.
- Stelios Perrakis, “L’ Application des Droits de l’ Homme en temps de conflict armé et leur articulation avec le Droit International Humanitaire: état de la question et aspects jurisprudentiels», *International Humanitarian Law and Human Rights*, στο “Armed Conflicts & International Humanitarian Law”, edited by Stelios Perrakis & Maria-Daniella Marouda, Ant. N. Sakkoulas Editions, Athens, 2009.
- USAID, *The Development Response to Violent Extremism and Insurgency: Putting Principles into Practice*, USAID Policy, 2011.
- Schuchter, Arnold, *Isis Containment & Defeat: Next Generation Counterinsurgency*, 2015.
- S. Chesterman, *Humanitarian intervention in Afghanistan*, στο Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*. Oxford University Press, 2003.
- Simma B, *The charter of the United Nations, a commentary*, Oxford University Press, 1994.
- Louis Henkin, *How Nations Behave: Law and Foreign Policy* 145 (1979), στο J.L. Holzgrefe, *The Humanitarian Intervention Debate, in Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, at 15, 42–43.
- John Rawls, *The Law of the Peoples*, §8 (1999).
- Eliav Lieblich, *Consensual Intervention and the Responsibility to Protect*, στο *The responsibility to protect: From theory to practice*, 141, (Andre Nollkaemper & Julia Hoffman eds., 2012).
- Anne Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law* 2 (2003).

Αρθρογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργιάδου, Β., & Δεμερτζής, Ν. (2017). Προλεγόμενα 35ου τεύχους. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 35, 3-7. Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.12681/sas.11492>
- *Το χρονικό του τρόμου από τις επιθέσεις με χημικά στην πολιορκημένη Συρία*, CNN Greece, 4 Απριλίου 2017, διαθέσιμο στο: <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/75143/to-xroniko-toy-tromoy-apo-tis-epitheseis-me-ximika-stin-poliorkimeni-syria>
- Αραβική Άνοιξη, πέντε χρόνια μετά, Διεθνής Αμνηστία, 1 Φεβρουαρίου 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20191/araviki-anoixi-pente-hronia-meta>

Ξενόγλωσση

- M. D. Marouda – V. Saranti, *From Ukraine and Yemen to CAR, Mali and Syria: Is third country intervention by invitation reshaped in the aftermath of recent practice?*, *Ordine internazionale e diritti umani*, (2016), διαθέσιμο στο:

http://www.rivistaoidu.net/sites/default/files/4_Marouda_Saranti.pdf

- T. Meron, *The Humanization of Humanitarian Law*, 94, American Journal of International Law, 2000.
- SPLC Report: 'Lone Wolf' Domestic Terrorism on the Rise , February 11, 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.splcenter.org/news/2015/02/12/splc-report-%E2%80%98lone-wolf%E2%80%99-domestic-terrorism-rise>
- The Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report* 168–169 (2000).
- J. Welsh, *Civilian Protection in Libya: Putting Coercion and Controversy Back into RtoP*, Ethics & Int. Affairs 1, 4 –6 (2011).
- R. D. Sloane, *The Cost of Conflation: Preserving the Dualism of Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Contemporary Law of War*, 34 Yale Journal of International Law, 48, 48 (2009).
- "Timeline : the attack on Afghanistan", The Guardian, 7 October 2001, διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/07/afghanistan.terrorism>
- Professor Marjorie Cohn (6 November 2001), διαθέσιμο στο: ["Bombing of Afghanistan Is Illegal and Must Be Stopped"](https://www.theguardian.com/world/2001/oct/07/afghanistan.terrorism)
- ["Security Council Resolutions 1368 \(2001\) and 1373 \(2001\): What They Say and What They Do Not Say"](https://www.theguardian.com/world/2001/oct/07/afghanistan.terrorism), *European Journal of International Law*.
- David Kretzmer, *The Inherent Right to Self-Defense and Proportionality in Jus Ad Bellum*, The European Journal of International Law Vol. 24 no. 1, EJIL (2013), Vol. 24, No. 1, 235–282.
- Human Rights Watch, *Legal Issues Arising from the War in Afghanistan and Related Anti-Terrorism Efforts*, 16/10/2001, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2001/10/16/legal-issues-arising-war-afghanistan-and-related-anti-terrorism-efforts>
- Amnesty International, *Afghanistan: Making human rights the agenda*, 1 November 2001, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/download/Documents/124000/asa110232001en.pdf>
- ["France threatens rival UN Iraq draft"](https://www.bbc.com/news/world-12345678). BBC News, October 2002.
- U.S. Secretary of State Colin Powell Addresses the U.N. Security Council, 5 February 2003, διαθέσιμο στο: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/print/20030205-1.html>
- Mike Mount, Hussein's Iraq and al Qaeda not linked, Pentagon says, 13 March 2008 , διαθέσιμο στο: <http://edition.cnn.com/2008/US/03/13/alqaeda.saddam/>
- D. Benjamin, *Saddam Hussein and Al Qaeda Are Not Allies*, 30 September 2002, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2002/09/30/opinion/saddam-hussein-and-al-qaeda-are-not-allies.html>
- Dana Milbank, *9/11 Panel's Findings Vault Bush Credibility To Campaign Forefront*, Washington Post, June 20, 2004, διαθέσιμο στο: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A54702-2004Jun19.html>
- Alison Caldwell, *Experts say no evidence of al-Qaeda, Hussein link*, The World Today, Friday 18 June 2004, διαθέσιμο στο: <http://www.abc.net.au/worldtoday/content/2004/s1135079.htm>
- Emma Jane Kirby, *UN condemns Iraq on human rights*, 19 April 2002, διαθέσιμο στο: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1940050.stm
- *Saddam Hussein's Trial: Bringing Justice for the Human Rights Crimes in Iraq's Past*, Human Rights Watch, 24 December 2003, διαθέσιμο στα: <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/iraq/>

και <https://www.hrw.org/report/2003/12/24/saddam-husseins-trial/bringing-justice-human-rights-crimes-iraqs-past>

- K. Roth, "[War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention](#)", Human Rights Watch, January 2004.
- Neil Hicks, *Advancing Human Rights to Combat Extremism*, Human Rights First, 6 December 2017, διαθέσιμο στο: <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA16/20171206/106698/HHRG-115-FA16-Wstate-HicksN-20171206.pdf>
- D. Hussain, *ISIS: The "unintended consequences" of the US-led war on Iraq*, Foreign Policy Journal, 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.foreignpolicyjournal.com/2015/03/23/isis-the-unintended-consequences-of-the-us-led-war-on-iraq/>
- Egypt: Bring attackers to justice after State Prosecutor assassinated, Amnesty International, 29 June 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/egypt-bring-attackers-to-justice-after-state-prosecutor-assassinated/>
- Egypt Report 2017-2018, Amnesty International, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/egypt/report-egypt/>
- Karoline Kamel, *I was in Rawda*, 26 November 2017, διαθέσιμο στο: <https://madamasr.com/en/2017/11/26/feature/politics/i-was-in-rawda/>
- *Egypt: Mass Attacks on Churches*, Human Rights Watch, 21 August 2013, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2013/08/21/egypt-mass-attacks-churches>
- *The EEAS and the Libyan Crisis*, διαθέσιμο στο: https://web.archive.org/web/20141221001922/http://eeas.europa.eu/crisis-response/where-we-work/libya/index_en.htm
- Leila Fadel, *Libya's Crisis: A Shattered Airport, Two Parliaments, Many Factions*, 26 August 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.npr.org/sections/parallels/2014/08/26/343444450/libyas-crisis-a-shattered-airport-two-parliaments-many-factions?t=1544549545251>
- <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12481614>
- D. D. Kirkpatrick, *In Libya, Fighting May Outlast the Revolution*, 1 November 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2011/11/02/world/africa/in-libya-the-fighting-may-outlast-the-revolution.html>
- Zineb Abdessadok, *Libya Today: From Arab Spring to failed state*, 30 May 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/happening-libya-today-170418083223563.html>
- *Libyan forces raid militia outposts*, 24 Sept 2012, διαθέσιμο στο: <https://www.aljazeera.com/news/africa/2012/09/2012923221126439787.html>
- Anderson, Jon Lee, "*Letter from Libya. The Unravelling*". *The New Yorker*. 23 February 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.newyorker.com/magazine/2015/02/23/unravelling>
- Eric Schmitt & Robert F. Worth, *With Arms for Yemen Rebels, Iran Seeks Wider Mideast Role*, 15 March 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2012/03/15/world/middleeast/aiding-yemen-rebels-iran-seeks-wider-mideast-role.html>
- C. Kube, *U.S. Officials: Iran Supplying Weapons to Yemen's Houthi Rebels*, 27 October 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.nbcnews.com/news/us-news/u-s-officials-iran-supplying-weapons-yemen-s-houthi-rebels-n674181>
- Human Rights Watch, *Disappearances in Yemen*, διαθέσιμο στο:

<https://www.hrw.org/tag/disappearances-yemen>

- E. Rosand, “Security Council Resolution 1373, the Counter – Terrorism Committee and the Fight against Terrorism”, *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 2 (Apr. 2003).
- Fatima Ayub and Sari Kouvo, *Righting the Course? Humanitarian Intervention, the War on Terror and the Future of Afghanistan*, Oxford University Press, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 84, No.4 (Jul., 2008), σ. 641-657, διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/25144869>
- N. Wheeler, *Saving strangers: humanitarian intervention in international society*, Oxford University Press, 2000.
- Taylor B. Seybolt, *Humanitarian military intervention: the conditions for success and failure*, Oxford University Press, 2007.
- Anne Orford, *Reading humanitarian intervention: human rights and the use of force in international law*, Cambridge University Press, 2003.
- Amnesty International, *Afghanistan: Making human rights the agenda*, 1 November 2001, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/download/Documents/124000/asa110232001en.pdf>
- *Fatally Flawed: Cluster Bombs and their use by the United States in Afghanistan*, Human Rights Watch, 18 December 2002, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2002/12/18/fatally-flawed/cluster-bombs-and-their-use-united-states-afghanistan>
- George W. Bush, "[President's Remarks at the United Nations General Assembly](#): Remarks by the President in Address to the UN GA, New York", official transcript, press release, The White House, 12 September 2002.
- Anthony S. Winer, *The Reagan Doctrine, the 2003 Invasion of Iraq, and the Role of a Sole Superpower*, 22 *Law & Inequality*, 169, 189 –190 (2004), διαθέσιμο στο: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1052&context=lawineq>
- The White House, *The National Security Strategy of the United States of America* (2002), διαθέσιμο στο: <http://www.whitehouse.gov/nsctnss.pdf>
- Senator Bill Nelson, "[New Information on Iraq's Possession of Weapons of Mass Destruction](#)", *Congressional Record*, January 2004.
- *Timeline: Six Remarkable Days in Libya*, C.N.N., Feb. 20. 2011, διαθέσιμο στο: http://articles.cnn.com/2011-02-20/world/libya.protests.timeline_1_anti-government-protesters-pro-government-securityforces/2?s=PM:WORLD.
- Διεθνής Αμνηστία, *Αραβική Άνοιξη, πέντε χρόνια μετά*, 1 Φεβρουαρίου 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20191/araviki-anoixi-pente-hronia-meta>
- Peter Harling & Sarah Birke, *Beyond the Fall of the Syrian Regime*, Middle East Research And Information (Feb. 24, 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.merip.org/mero/mero022412>.
- Dominic Evans, *Turkey Holds Talks with Syrian Opposition Council*. REUTERS, Oct. 18, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.reuters.com/article/2011/10/18/us-syria-idUSTRE79H3VB20111018> , και Liam Stack, *In Slap at Syria, Turkey Shelters Anti-Assad Fighters*, N.Y. Times, Oct. 27, 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2011/10/28/world/europe/turkey-is-sheltering-antigovernment-syrian-militia.html>

- Khaled Yacoub Oweis, *Russia Stands by Assad as Pressure Mounts on Syria*, REUTERS, Nov. 17, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.reuters.com/article/2011/11/17/us-syria-idUSL5E7MD0GZ20111117>.
- Syria's Opposition Gaining Ground, *The Economist* (Dec. 17, 2011), διαθέσιμο στο: <http://www.economist.com/node/21541847>
- Karen DeYoung, *Clinton Meets with Syria Opposition*, WASHINGTON POST, Dec. 6, 2011, διαθέσιμο στο: http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/clinton-meets-with-syriaopposition/2011/12/06/gIQApzQ9ZO_story.html.
- Britain made a similar declaration. See Martin Chulov & Matthew Weaver, *Saudi Arabia Backs Arming Syrian Opposition*, *The Guardian*, Feb. 24, 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/feb/24/saudi-arabia-backs-arming-syrian-opposition>.
- Syria "Violence Defies Peace Deal," *Al-Jazeera English*, Nov. 4, 2011, διαθέσιμο στο: <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/11/201111381935847935.html>;
- Marcela Grad, *Massoud: An Intimate Portrait of the Legendary Afghan Leader*, Webster University Press, 1 March 2009.
Ahmed Rashid, *Afghanistan resistance leader feared dead in blast*, *The Telegraph*. London, 11 Sept. 2001, διαθέσιμο στο: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/1340244/Afghanistan-resistance-leader-feared-dead-in-blast.html>
- C. Lowe, "[Senator: White House Warned of UAV Attack](#)," *Defense Tech*, December 2003.
- J. Hammond, "[The U.S. 'intelligence failure' and Iraq's UAVs](#)" *The Yirmeyahu Review*, November 2005
- [Senators Slam Shifting Iraq War Justification](#). Islam online. 30 July 2003.
- Roth, Ken. "[War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention](#)", Human Rights Watch, January 2004.
- *International Humanitarian Law Issues In A Potential War In Iraq*, Human Rights Watch, 20 February 2003, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2003/02/20/international-humanitarian-law-issues-potential-war-iraq>
- *Cluster Munitions a Foreseeable Hazard in Iraq*, Human Rights Watch, 18 March 2003, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2003/03/18/cluster-munitions-foreseeable-hazard-iraq>
- Ole Solvang, *Cluster Munitions*, Human Rights Watch, 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/topic/arms/cluster-munitions>
- P. Schwarz, *International legal experts regard Iraq war as illegal*, 2003, διαθέσιμο στο: <http://www.wsws.org/en/articles/2003/03/ilaw-m26.html>
- *European Journal of International Law* Vol. 24 no. 1, "From right to intervene to duty to protect: Michael Walzer on humanitarian intervention".
- Hendriksen D., & Larssen A.K., *Political Rationale and international Consequences of the war in Libya*, 2016 Oxford University Press, part IV.
- *Libyan U.N. Diplomats: Al-Qadhafi Should Resign*, C.B.S. NEWS, 21 Feb., διαθέσιμο στο: <http://www.cbsnews.com/stories/2011/02/21/501364/main20034507.shtml>.
- *Libyan Delegation to U.N. Rights Council Resigns*, *Haaretz*, Feb. 25, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.haaretz.com/news/international/libyan-delegation-to-un-rights-council-resigns-1.345713.y2011>

- Michael W. Doyle, *The Folly of Protection*, Foreign Affairs, 20 March 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67666/michael-w-doyle/the-folly-of-protection>
- Mehrdad Payandeh, *The United Nations, Military Intervention and Regime Change in Libya*, 52 VA. J. International. 355, 383 –391 (2012).
- Xan Rice & Nicholas Watt, *Ivory Coast's Laurent Gbagbo Arrested*, The Guardian, Apr. 11, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/apr/11/ivory-coast-former-leader-arrested>.
- Sebnem Arsu & Steven Erlanger, *Libya Rebels Get Formal Backing, and \$30 Billion* N.Y. Times, 15th July 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2011/07/16/world/africa/16libya.html>.
- Alex J. Bellamy, *Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm*, 25 hics & International Affairs 1, 1 (2011).
- Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, Fourth Meeting of the Libya Contact Group Chair's Statement, 15 July 2011, Istanbul, διαθέσιμο στο: <http://www.mfa.gov.tr/fourth-meeting-of-the-libya-contactgroup-chair-s-statement-15-july-2011-istanbul.en.mfa>
- Christopher S. Chivvis, Jeffrey Martini, *Libya After Qaddafi: Lessons and Implications for the Future*, 2014, Rand Corporation, διαθέσιμο στο: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR500/RR577/RAND_RR577.pdf
- *Egypt: Government must protect Coptic Christians targeted in string of deadly attacks in North Sinai*, Amnesty International, 1 March 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/03/egypt-government-must-protect-coptic-christians-targeted-in-string-of-deadly-attacks-in-north-sinai/>
- *Egypt: NGO law threatens to annihilate human rights groups*, Amnesty International, 30 May 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/05/egypt-ngo-law-threatens-to-annihilate-human-rights-groups/>
- *Egypt: Events of 2017*, Human Rights Watch, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/egypt>
- *Egypt: Revise Terrorism Laws to Safeguard Rights*, Human Rights Watch, April 27, 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2014/04/27/egypt-revise-terrorism-laws-safeguard-rights>
- Chris McGreal & Martin Chulov, *Syria: Assad Must Resign, Says Obama*, The Guardian, Aug. 18, 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/aug/18/syria-assad-must-resign-obama>; και *Canada PM Joins Obama in Calling for Syrian Leader to Resign*, Wall Street Journal, Aug. 18, 2011, διαθέσιμο στο: <http://online.wsj.com/article/BT-CO-20110818-710297.html>.
- Henry Meter, *Russia Says Qaddafi Has Lost Legitimacy to Govern, Joining Support of NATO*, Bloomberg, May 27, 2011, <http://www.bloomberg.com/news/2011-05-27/russia-seeking-to-negotiateqaddafi-exit.html>;
- William Hague, "Gaddafi's Regime Has Lost Legitimacy", B.B.C. NEWS , Mar. 29, 2011, διαθέσιμο στο: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-12901453/>
- Stefan Talmon, *Recognition of the Libyan Transitional Council*, 15 ASIL L.INSIGHTS (Jun.16, 2011), διαθέσιμο στο: <http://www.asil.org/insights110616.cfm>.

- Helene Cooper, *U.S. to Name a Liaison to Libyan Rebels*, N.Y. TIMES, Mar. 11, 2011, διαθέσιμο στο: http://www.nytimes.com/2011/03/12/world/africa/12policy.html?_r=3&hpw.
- The folly of protection, Foreign Affairs, issue March 20, 2011, διαθέσιμο στο: <https://www.foreignaffairs.com/articles/africa/2011-03-20/folly-protection>
- Steven Lee Myers, *Nations Press Halt in Attacks to Allow Aid to Syrian Cities*, N.Y. TIMES, Feb. 24, 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2012/02/25/world/middleeast/friends-of-syria-gather-in-tunisto-pressure-assad.html?ref=todayspaper>
- Full Text of the Chairman’s Conclusions of the International Conference of the Group of Friends of the Syrian People § 4, 10 (Apr. 1, 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=News&id=749074282>.
- Letter of Abdrabuh Mansour Hadi, dated 24 March 2015, to the Kingdom of Saudi Arabia, the United Arab Emirates, the Kingdom of Bahrain, the State of Qatar and the State of Kuwait, διαθέσιμο στο: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_217.pdf
- J. O. Brennan (White House Counterterrorism Advisor), *The ethics and efficacy of the President’s counterterrorism strategy*, April 2012, prepared remarks at the Woodrow Wilson International Center for Scholars, διαθέσιμο στο: <https://www.wilsoncenter.org/event/the-ethics-and-ethics-us-counterterrorism-strategy>
- International review of the Red Cross, Vol. 93 N. 884, December 2011
- A. Whiting, *An ICC Investigation of the U.S. in Afghanistan: What does it Mean?*, Just Security, 3 Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.justsecurity.org/46687/icc-investigation-u-s-afghanistan-mean/>

Διεθνείς Συμβάσεις

- The Charter of the United Nations (1945): <http://www.un.org/en/charter-united-nations/>
- Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937, διαθέσιμο στο: <https://www.wdl.org/en/item/11579/view/1/6/>
- International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, resolution 54/109, 9 December 1999, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>
- International Covenant on Civil and Political Rights, GA Res 2200A (XXI), 16 December 1966, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), Jun. 8, 1977, art. 50–51, 1125 U.N.T.S. 3.
- Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva 12 August 1949. Commentary of 2016. Article 2: Application of the Convention, §257- 263.

Νομολογία

- Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. of Congo v. Uganda), 2005 I.C.J. 168, (December 19).
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1996 I.C.J. 226, (July 8).
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. 136, (July 9).
- Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-I, Decision on Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction § 96–97, (Int'l Crim. Trib. For the Former Yugoslavia Oct. 2, 1995);
- Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. USA) (Merits), ICJ Rep. 1986, § 14,99, 103, 106-108, 118-119, 123-124, 188, 195, 202-203, 205, 227-228, 238, 242. Διαθέσιμο στο: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>,
- Γνωμοδότηση για το Τείχος στην Παλαιστίνη ICJ Rep. 2004, 136, 215, § 33-34 (ατομική γνώμη Δικαστή Higgins), 241-242, § 5-6 (διακήρυξη Δικαστή Buergenthal), 229-230, § 35 (ατομική γνώμη Δικαστή Kooijmans).
- Case concerning the Corfu Channel (United Kingdom v. Albania), ICJ Rep. 1949, διαθέσιμο στο <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf>

Soft Law Ψηφίσματα

- UN GA, “Declaration to Supplement the 1994 Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism”, annexed to UNGA, “Measures to eliminate international terrorism”, 17 December 1996, UN doc. A/RES/51/210 (<http://www.legal-tools.org/doc/c8397d/>).
- UN GA Res 1373 (2001), διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001))
- UN GA Res 1566 (2004), διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566(2004)) .
- UN SC Resolution 1267, και UN Press Release, *Security Council demands that Taliban turn over Osama bin Laden to appropriate authorities*, 15 October 1999.
- UN SC Res 1368 (2001)
- UN GA Res 56/1, 12 Sept 2001, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/agresolution.htm>
- UN SC Res. 1441 (2002), διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>
- UN SC Res. 687 (1991), διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/687.pdf>
- UN GA Res 56/174. Situation of human rights in Iraq, 27 February 2002. Διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/490/51/PDF/N0149051.pdf?OpenElement>
- U.N. S.C. Res 2014 (2011), διαθέσιμο στο: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2014\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2014(2011))
- U.N. S.C. RES 2051 (2012), διαθέσιμο στο:

- [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2051(2012))
- U.N. S.C. RES 2216 (2015)
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2216\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2216(2015))
- U.N. S.C. RES 2140 (2014), διαθέσιμο στο:
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2140\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2140(2014))
- Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States, Principle 19, G.A. Res. 2625 (XXV), U.N. Doc. A/2625 (Oct. 24, 1970).
- Definition of Aggression, G.A. Res. 3314 (XXIX), U.N. Doc A/9631 (Dec. 14, 1974).
- The Crime of Aggression, art. 8bis(g), Resolution RC/Res.6, RC/11 (Jun. 11, 2010).
- UN SC Res 2231 (2015), διαθέσιμο στο:
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231(2015))
- Resolution of the Institut de Droit International of the 8th September 2011, Session de Rhodes-2011, 10th Commission-Sub-group C, Military assistance on request, διαθέσιμο στο:
http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf
- S.C. Res. 1970, U.N. Doc. S/RES/1970 (Feb. 26, 2011).
- Ψήφισμα S-15/L.1 Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
- ICCPR art. 4(1), Dec. 16, 1966, 999 U.N.T.S. 171.
- S.C. Res. 2009, U.N. Doc. S/RES/2009 (Sep. 16, 2011).
- S.C. Res 1973, ¶4, U.N. Doc. S/RES/1973 (Mar. 17, 2011).
- S.C. Res. 1975, U.N. Doc. S/RES/1975 (Mar. 30, 2011)
- U.N. G.A. RES 2131(XX) of 21 December 1965, Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty, διαθέσιμο στο http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_e.pdf ,
- U.N. G.A. RES 2625 (XXV) of 1970, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nation, διαθέσιμο στο: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>
- UN GA Res 49/60. Measures to eliminate international terrorism, διαθέσιμο στο:
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/49/60

Κείμενα Διεθνών Οργανισμών

- Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change to U.N. Secretary-General Annan, December 2004, διαθέσιμο στο:
<http://www.un.org/News/dh/infocus/terrorism/sg%20high-level%20panel%20report-terroris.htm>
- Note of US Secretary of State Daniel Webster dated 24 Apr. 1841, in Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841) 1137–1138, διαθέσιμο στο:
http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp
- 22nd special session of the Human Rights Council on the human rights situation in Iraq, 1 September 2014, Ψήφισμα S-22/1, διαθέσιμο στο:
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/ListHRCMandat.aspx>

- OHCHR, *ISIL's legacy of terror: at least 200 mass graves in Iraq*, 7 November 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/IraqMassGraves.aspx>
UNAMI/OHCHR, *Unearthing Atrocities: Mass Graves in territory formerly controlled by ISIL*, 6 November 2018, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_on_Mass_Graves4Nov2018_EN.pdf
- UN GA A/HRC/RES/28/32, *Technical assistance and capacity-building in strengthening human rights in Iraq in the light of the abuses committed by Daesh and associated terrorist groups*, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/072/37/PDF/G1507237.pdf?OpenElement>
- OHCHR, *UN report on liberation of Mosul: ISIL members should face "international crimes" charges*, 2 November 2017
- OHCHR/UNAMI, *Promotion and Protection of Rights of Victims of Sexual Violence Captured by ISIL/or in Areas Controlled by ISIL in Iraq*, 22 August 2017, διαθέσιμο στο: www.uniraq.org/index.php?option=com_k2&view=item&task=download&id=2396_4c72ca51e5ba5aa0667fae4a5b39d938&Itemid=650&lang=en
- UN GA HRC A/HRC/S-25/L.1, 20 October 2016, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G16/236/12/PDF/G1623612.pdf?OpenElement>
- UN HRC News, *UN commission of inquiry: all parties becoming increasingly reckless with human life as the Syrian conflict drags on*, Geneva, 18 February 2013, διαθέσιμο στο: <https://newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13003&LangID=E>
- UN HRC News, *UN Commission of Inquiry: Syrian victims reveal ISIS's calculated use of brutality and indoctrination*, GENEVA, 14 November 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=15295&LangID=E>
- UN GA HRC A/HRC/35/15, *Summary of the high-level panel discussion on the situation of human rights in the Syrian Arab Republic*, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/116/92/PDF/G1711692.pdf?OpenElement>
- 28th session of the Human Rights Council, 18 June - 6 July 2015, (ψήφισμα 28/30), διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/071/14/PDF/G1507114.pdf?OpenElement>
- UN Press, *Security Council Adopts Resolution 2170 (2014) Condemning Gross, Widespread Abuse of Human Rights by Extremist Groups in Iraq, Syria*, 15 August 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/press/en/2014/sc11520.doc.htm>
- UN Press, *Security Council Endorses Syria Cessation of Hostilities Accord, Unanimously Adopting Resolution 2268 (2016)*, 26 February 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/press/en/2016/sc12261.doc.htm>
- UN HRC, *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 25 February 2016, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/LY/A_HRC_31_47_E.pdf
- UN OHCHR News, *Voices of despair in Libya*, 25 February 2016, διαθέσιμο στο:

- <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/ReportLibya.aspx>
- UN HRC News, *UN report documents litany of violations and abuses amid chaos in Libya*, 25 February 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=17089&LangID=E>
 - UN GA HRC A/HRC/31/L.20, *Technical assistance and capacity-building to improve human rights in Libya*, 22 March 2016, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G16/057/35/PDF/G1605735.pdf?OpenElement>
 - UN OHCHR News, *UN report details scale and horror of detention in Libya*, 10 April 2018, Geneva, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22931&LangID=E>
 - UN OHCHR News, *Libya: Health care under attack in conflict*, 23 May 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/HealthCareUnderAttackInConflict.aspx> και UN OHCHR Documents, *Libya: Health-Care under Attack*, 22 May 2018, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/LY/21052018_Attacks_on_Health_Care_EN.pdf
 - U.N. S.C. 7426th meeting of 14 April 2015, SC/11859 (press release), διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/press/en/2015/sc11859.doc.htm>
 - <http://un-report.blogspot.gr/2015/10/bans-letter-to-hadi-of-yemen-new-round.html>
UN GA Res 36/31, adopted by the Human Rights Council on 29 September 2017. Human rights, technical assistance and capacity-building in Yemen, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/289/51/PDF/G1728951.pdf?OpenElement>
 - UNHRC, *Group of Eminent Experts on Yemen*, διαθέσιμο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/YemenGEE/Pages/Index.aspx>
 - GA Report of the UNHCHR containing the findings of the Group of Eminent International and Regional Experts and a summary of technical assistance provided by the Office of the High Commissioner to the National Commission of Inquiry, *Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014*, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/252/79/PDF/G1825279.pdf?OpenElement>
 - UN GA Res adopted by the Human Rights Council on 28 September 2018, 39/16: Human rights situation in Yemen, διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/296/70/PDF/G1829670.pdf?OpenElement>
 - UN HRC News, *Yemen: United Nations Experts point to possible war crimes by parties to the conflict*, Geneva, 28 August 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23479&LangID=E>
 - ICISS, *The responsibility to protect*, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, December 2001, Synopsis. “*The Responsibility to Protect: Core Principles*”.
 - High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, “*A more secure World: Our shared responsibility*”, 2004.
 - UN Office of Counter-Terrorism, *UN Global Counter-Terrorism Strategy*, 2006, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy>
 - Res. 60/1. 2005 World Summit Outcome, § 138, 139
 - U.N. SCOR, 66th Sess., 6490th mtg. at 5, U.N. Doc. S/PV/6490 (Feb. 25, 2011).

- Draft Resolution by France, Germany, Portugal and the U.K., U.N. Doc. S/2011/612 (Oct. 4, 2011).
- U.N. HRC, *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*, ¶126, U.N. Doc. A/HRC/19/69 (Feb. 22, 2012)
- Institut de Droit International, Session de Rhodes 2011, Tenth Commission, Present Problems of the Use of Force in International Law, Sub group D - Authorization of the Use of Force by the United Nations, articles 2 & 9.
- S.C. Prst. 2012/6, U.N. Doc. S/PRST/2012/6 (Mar. 21, 2012)
- S.C. Prst. 2012/10, U.N. Doc. S/PRST/2012/10 (Apr. 5, 2012)
- Draft Resolution by France, Germany, Portugal and the U.K. (Oct. 4, 2011), U.N. Doc. S/2011/612
- Draft Resolution by Bahrain & 18 Others (Feb. 2, 2012), U.N. Doc. S/2012/77
- OHCHR Fact-finding mission to the Syrian Arab Republic, Human Rights Council resolution [S-16/1](#) of 29 Apr. 2011, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/ListHRCMandat.aspx>
- Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/AboutCoI.aspx>
- Γενικότερα για τις Commissions of Inquiry και τις Fact-Finding Missions στο: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/CoI_Guidance_and_Practice.pdf
- UN GA Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic, 23 November 2011, διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/SY/A.HRC.S-17.2.Add.1_en.pdf
- UN Document S/2015/217, Identical letters dated 26 March 2015 from the Permanent Representative of Qatar to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, διαθέσιμο στο: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_217.pdf
- UN HRC News, *Yemen: United Nations Experts point to possible war crimes by parties to the conflict*, Geneva, 28 August 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23479&LangID=E>
- International Criminal Court, Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, regarding her decision to request judicial authorisation to commence an investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, 3 November 2017, διαθέσιμο στο: https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=171103_OTP_Statement
- UN News Centre, *Indonesia Calls for Muslim Representation on Security Council*, Σεπτέμβριος 2008, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=28334&Cr=general+assembly&Cr1=debate#>,
- *US Has Vetoed Dozens of UN Security Council Resolutions to Shield Israel from Criticism*, Σεπτέμβριος 2008, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=28334&Cr=general+assembly&Cr1=debate#>

Ιστοσελίδες

- [911 Commission 2004](#)
- National Transitional Council – Libya, διαθέσιμο στο: <http://ntclibya.org/>
- Global Terrorism Database, διαθέσιμο στο: <https://www.start.umd.edu/gtd/>
- Egypt profile-timeline, BBC, 12 October 2018, διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13315719>